

"נר איש וביתו"

חוברת למידה אתגרית לחנוכה

מיזם לגיבוש 'אבות ובנים' מטעם מחלקת נוער, עיריית בני ברק

וזאת למודעי

כי למרות שההלכות נלקטו מרבתינו ובהתאם לכך התשובות לשאלות
יתקבלו אך ורק על פי הנכתב בקונטרס זה בלבד, **אין לסמוך על פסקי
ההלכות המובאות בקונטרס זה הלכה למעשה**, אלא לבדוק וללבן
את הדברים למעשה, איש כפי מנהג אבותיו וע"ד רבותיו.
תודתנו נתונה לארגון "**אחינו**" על פרק ה"סוגיות" שהובאו בחוברת זו.

ליקוט, כתיבה ועריכה: א. אברהם

להערות והארות: avrahamx2@gmail.com פל' 054-4312510

"נר איש וביתו"

חוברת למידה אתגרית לחנוכה

מיזם לגיבוש 'אבות ובנים' מטעם מחלקת נוער, עיריית בני ברק

מהלך החידון:

תחרות אתגר משותף הכוללת שלושה פאנלים של שאלות ע"ג מסך, בדרגת קושי עולה, עד להכתרת המנצח בפרס הראשון בתחרות. וכן פרסים נוספים למנצחים בפרס השני והשלישי.

כולל שאלות נושאות פרסים לקהל, שאלות סיכון- "הכל או כלום" למתחרים וסרטונים לצפייה.

פאנל ראשון:

חמישה זוגות (אב ובן) משתתפים

שאלות בדרגת קושי קלה

שאלות לקהל נושאות פרסים

שאלות סיכון "הכל או כלום"

פאנל שני:

שלושה זוגות משתתפים

שאלות בדרגת קושי בינוני

שאלות לקהל

שאלות סיכון "הכל או כלום"

פאנל סיום- 'ראש בראש'

שאלות בדרגת קושי גבוהה

תוכן עניינים:

ד	דברי פתיחה.....
ז	סדר הדלקת נרות חנוכה.....
ח	סוגיות חנוכה בגמרא.....
יז	תמצית הלכות חנוכה.....
כה	מאמרים וביאורים לחג חנוכה.....
סב	כישורי חיים לחנוכה.....
עד	תשובות לשאלות.....

דברים אחדים

ידוע מרבותינו שימי חנוכה הם זמן משמעותי במיוחד להקדיש לנושא החינוך. ומי שרוצה להפיק לקחים מהחג הזה יכול ללמוד ולהתבונן ולקבל ממנו השקפה משמעותית על דרך החינוך הראויה.

כולנו מכירים את הרמז שחנוכה זה חנו-כ"ה, אך חנוכה הוא גם רמז לחנוך-ה', חינוך בדרך ה'. חג של חינוך והעצמת ה'יש'.

ההיסטוריה אף היא דיברה בעד עצמה, עד כמה היוונים ניסו והשקיעו דווקא במטרה לעקור את החינוך היהודי מהשורש ולחנך מחדש כבר מגיל צעיר מאוד: 'כתבו לי על קרן השור'.

'קרן השור' לדברי המפרשים שימשה פעם כבקבוק חלב לתינוקות. כבר מינקות הם רצו להטמיע את האידיאולוגיה שלהם ולנתק מהקשר המחייב להורים ולהקב"ה.

נר חנוכה הוא גם המצווה היחידה אולי שמובא בהלכה שהאשה יכולה ממש "להחליף" את בעלה ולהדליק בעת הצורך במקומו, בשונה משאר מצוות שמוטלות רק על הגבר. לרמז אולי לכך שהחינוך נמצא לא רק בידי האבא אלא גם, ואולי בפרט- בידי האמא, שמגדלת את הילדים ו'מטיבה את הנרות' בפועל.

מתוך תכלית חשובה זו, להקדיש את הזמן המסוגל הזה לתועלת גיבוש והידוק הקשר שבין הורים לנערים, באמצעות ובסיוע מסגרת הלימודים, נרתמה מחלקת נוער בעיריית ב"ב בניהולו של הרב אלדד אשורי הי"ו לקדם מיזם שייעודו לשפר את התקשורת והדינאמיקה שבין הורים לנערים, באמצעות למידה חווייתית משותפת ותוכנית אתגרית מהנה שתייצר זמן איכות משותף, שיתוף פעולה וחיבור בין אישי בדרך למטרה, מתוך אמונה ותפילה שהנר שנדלק בערב זה יהיה "מוסיף והולך" לכל השנה כולה.

מכיוון שחנוכה כאמור הוא "חג החינוך" ננסה להתבונן וללמוד ממנו שלושה 'כללי אצבע' יסודיים ומהותיים ביותר בחינוך:

מה הוא הכלי הראשון בחינוך? האם יש משהו אחד שיכול 'לחנך' את כולם?

ידוע לכל בר דעת שהתשובה לכך היא שלא. 'חנוך לנער עפ"י דרכו'. הדבר היחיד שיכול לעזור לכולם ללא יוצא מן הכלל הם ה'תפילות'.

הכלל ראשון הוא: אין 'כללים', 'אז איך מחנכים? בשכל!'

מסופר על קצין כבאות שערך מבחן מסכם בע"פ בסוף 'קורס כבאות' לפקודיו ובו הוא שאל רק שאלה אחת בלבד: "עם מה מכבים שריפה?"

כל הכבאים הצביעו ושמחו להפגין ידע כמיטב יכולתם: אחד מהם ענה: 'במים', השני אמר: 'בחול', השלישי טען: 'בשמיכה', הרביעי ענה: 'במטף', וכן הלאה..

אך הקצין לא קיבל את כל תשובותיהם.

"במה א"כ מכבים אש?" נשאלו הכבאים לבסוף תמהים והחזירו את השאלה אליו.

"אש מכבים בשכל!" הוא ענה להם.

כדי לכבות שריפות, אמיתיות או מדומות, צריך להשתמש בשכל ולדעת להתאים ולכוון את שיטת הפעולה למצב עצמו.

החנוכייה, שמייצגת מטפורית את הכלי שלנו לחינוך- הייתה מונחת בדרום- "הרוצה להחכים ידרים". היא מלמדת אותנו שהכלי הראשון בחינוך בפועל הוא שימוש בשכל.

לא כל ילד דומה לאחיו, לא כל דרך פעולה, 'גישה' או 'שיטה' שהוכיחה את עצמה פעם מתאימה לכל אחד, ורק שימוש עקבי ב'שכל', בתבונה, בניסוי וטעייה אישי, יכול להצדיק דרך פעולה מעשית בשטח לגבי כאו"א כשלעצמו.

הרש"ר הירש בתחילת פירושו לפרשת בהעלותך עומד על נקודה מופלאה שנמצאת במוקד תפקידו של המחנך וההורה והוא עושה זאת מתוך התבוננות על צורת ההדלקה במנורה במקדש.

הלשון בתורה שמתייחסת להדלקה במנורה היא "להעלת נר". לשון זו מיוחדת ואין לה אח ורע. והלשון הנ"ל מדוקדקת, שכן מצווה להדליק את הפתיל עד "שתהא שלהבת עולה מאליה" (שבת כ"א ע"א).

מוציא מכך הרש"ר הירש שגם תפקיד המחנך, המלמד והמייצג את התורה הקדושה הוא לעשות את עצמו בסופו של דבר מיותר!

שלא יעמיד ה"כהן" את ה"הדיוט" במצב של תלות תמידית בו, אלא ידרבן למצב שהוא "יעלה מאליו", כי תפקידו של המחנך אינו רק להדליק נר אלא בעיקר "להעלות נר".

העברת החכמה מדור לדור, לדעת הרש"ר הירש, צריכה להיעשות באופן שאינו יוצר תלות בין הרב הנותן לתלמיד המקבל. המקבל צריך לחוש עצמאות. החינוך האידיאלי הוא החינוך המציב את התלמיד במקום עצמאי משל עצמו.

"איננו מחדשים דבר." טען האדמו"ר מקוצק ביחס לחינוך ולטיפול באחרים, "עבודתנו היא להאיר על מה שחבוי בתוכו של כל אדם".

כלל שני: פיקוח על התכנים ויציאת השמן המהודר ביותר.

השמן, מייצג את מה שאנו יוצקים בפועל לחנוכייה. לא בכדי הגמ' בוחרת ב"שמן זית זך" כדי לרמז על דרך חינוך מועילה ואפקטיבית. בגמרא אף מובא כסגולה: "הזהיר בנר הווין לו בנים ת"ח". 'נר' מייצג את הבנים.

מי שזהיר ורגיל להשקיע בתוכן שהוא יוצק בחינוך הבנים, שיהיה ככל האפשר 'שמן זית זך' מכתיבה מעולה, לחשוב על טהרת הכוונות שבמעשיו ובחינוכו, לכתת ולחשוב היטב מה הילד רואה בעצם בבית, מה הוא שומע ומה הוא קולט בחושיו העדינים בצורת הבית, האם זה הכל "זך" וטהור או שזה מהול בקצת סתירות פה ושם.

ככל שנשדר כהורים ומחנכים, תוך מתן דוגמא אישית, תוכן יותר צלול וברור כמו אותו ה'שמן הזך' כך יאיר בע"ה אורם בצורה זכה וברורה יותר, כדי שיהיו בע"ה בבחינת "בניך כשתילי זיתים סביב לשולחןך" - תוצר של שמן זית משובח ביותר. הדוגמא האישית והתקשורת הנכונה במשפחה, הם הכלים שהבחור מקבל מהבית ומלווים אותו בהמשך החיים לבניין הבית האישי שלו.

כלל שלישי: סבלנות בחינוך.

חנוכה מלמד אותנו מכמה מקומות שונים עד כמה אנו זקוקים לזמן וסבלנות. כשלעצמו חנוכה הוא החג השלם הארוך ביותר ובו ח' ימים בהם אומרים הלל שלם (אפי' בפסח ובסוכות לא אומרים כל ח' הימים הלל שלם). מלבד זאת מצינו הידור בנרות שידלקו זמן רב ככל שיותר, וכן התעסקות רבה סביב זמן ההדלקה ואורכו והתאמתו המעשית לסביבה הרואה והנוכחת.

גם "חינוך" הוא מושג המצריך ים רחב ועמוק של סבלנות. הקב"ה לא 'מחויב לנו' לקצב הרצונות שלנו, יש לו סיבה ותזמון מדויק להכל, רק אנו אלו שצריכים סבלנות. "אבנים שחקו מים". אין חינוך שלא משפיע, אך לא רואים תמיד את תוצאותיו מיד. אין "אינסטנט" בחינוך ועל אף רצוננו הרב איננו יכולים להכניס את ילדינו ל"מיקרוגל" ולהוציאם מחונכים אחרי שתיים וחצי דקות. "חינוך" הוא תהליך ארוך ומורכב – כצמיחה ("האדם עץ השדה"), תהליך שמצריך הרבה סבלנות וכרוך לעיתים גם בקושי, כדי להנביט ולהצמיח פירות מוצלחים, שלפעמים ניכרים רק אחרי שנים ע"ג שנים.

'קוצים' גדלים מהר, פרחים צומחים לאט'. להחריב מגדל זה ברגע קצר, לבנות אותו זה עבודה של שנים.

הסופר אירווינג סטון מתאר כי אמן הרנסנס מיכלאנג'לו גילה לו כיצד הוא עומד לחצוב באבן וליצור ממנה פסל? הוא מסתכל על האבן וכאשר הוא מביט הוא אינו רואה בה "אבן" אלא את הפסל שנמצא בה בפנים ומסתתר שם מזה שנים, וכך הוא מחכה רק לרגע המתאים ולצורה הנכונה כדי לסתת ולשייף ממנו את חתיכות הפסולת ולחשוף אותו.

תפקידנו לסתת ולגלות את מה שמסתתר מאחורי מה שנראה לעיתים כ"אבן". להזליף טיפות מים על הלבבות, שיזרמו בין לסדקי הלב, הם לא יסתמו וימחקו סדקים אמנם, אך בוודאי יאירו בהם סימנים חיים חדשים. ייעודינו הוא להמתין בסבלנות עד שזה יקרה. להיות שם בשבילם.

יה"ר שערב זה יישא פירות והמשך תהליך חיובי ומשותף של עליה וצמיחה, של הטבת הנרות הללו שקודש הם, עד שתהא השלהבת מאירה מאליה אי"ה.

אבי אברהם

סדר הדלקת נרות חנוכה

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק
נר של חנכה:

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם
בזמן הזה:

ביום הראשון מוסיפים :

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות
ועל המלחמות. שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך
הקדושים. וכל מצות שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש הם. ואין לנו
רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות ולהלל לשמך
הגדול על נסִיך ועל נפלאותיך ועל ישועתך:

מעוז צור

ישועתי לך נאה

לשבח .

תכון בית תפילתי ושם תודה נזבח .

לעת תכין מטבח מצר המנבח .

אז אגמור בשיר מזמור חנכת המזבח:

רעות שבעה נפשי ביגון כחי כלה .

חיי מררו בקושי בשעבוד מלכות

עגלה.

ובידו הגדולה הוציא את הסגלה .

חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן

במצולה:

דביר קדשו הביאני וגם שם לא

שקטתי.

ובא נוגש והגלני. כי זרים עבדתי.

ויין רעל מסכתי כמעט שעברתי .

קץ בבל. זרבבל. לקץ שבעים

נושעתי:

כרות קומת ברוש בקש אגגי בן

המדתא.

ונהיתה לו לפח ולמוקש למוקש

וגאותו נשבתה.

ראש ימיני נשאת. ואויב שמו מחית .

רב בניו וקניניו על העץ תלית:

יונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים.

ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל

השמנים.

ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים.

בני בינה ימי שמונה קבעו שיר

ורננים:

חשוף זרוע קדשך וקרוב קץ הישועה.

נקם נקמת עבדיך מאמה הרשעה.

כי ארכה לנו השעה. ואין קץ לימי

הרעה .

דחה אדמון בצל צלמון הקם לנו

רועה שבעה:

סוגיות בגמרא:

סוגיית נר ביתו ונר חנוכה

במה מדליקין פרק שני שבת

כג:

הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. ונראה לרש"י כפזל ר"ת טעה להיות בטבת שיש להטמיר נרות חמיה"ט משום פרסומי ניסא ולא מהטמיר כפזל שיהא הפטרת ר"ת ועוד כיון שהטמיר קורא בשל תפוסה יס לו להטמיר משני שקלא וזה שמקדמים לקרות בשל ר"ת משום דמקריאה חמיה"ט כיון דנצי למיעבד חמיה"ט מדרי ופרסומי ניסא במדין חמיה"ט וחזרי קודם אלל הכא דלא אסגרי למעבד חמיה"ט פרסומי ניסא עדיף ועוד דמקריאה חמיה"ט אין כל קי פרסומי ניסא אלא מוכרז סה נרות כמו שהפטרנו ועוד נראה לרש"י דעל כן הקדימו של ר"ח כדי שהמטמיר יקרא בשל פוסט ויטמיר נרות חמיה"ט: **ה"ג** הוא דהו רגלי בשבטא פ"י הסעל והאשס לכך אמר מרי גמרי רבתי נפקי מהכא ולקמן אמר חזא דהו רגליה האשס למס לכך קאמר דנפיק חד גמל רבא סססיה: **רבי** נשא דרב סיובי. אמר ר"ת דכבר נטמיר אפי' לך קאמר טבא לישא דא' תפיש סה ליה למיגר דבי אסיה ואמר ר"ת פוסט רש"י שמואל סכסכותין כחיה אלל

ומפני ביטול עניים שלא היו עניים יושבין ומשומדין עבשו מניח בעקרב פאה ומפני חשד שלא יהיו עוברים ושבים אומרים תבא מארה לאדם שלא הנח פאה בשדהו ומשום "כל תבלה אצו כוליה לאו משום כל תבלה נירו אמר רבא מפני דרשאי: אמר רב יצחק בר רדיפה א"ר הונא "נר שיש לה שני פיות עולה לב' בני אדם אמר רבא "מלא קערה שמן וקפפה פתילות כפה עליה כלי עולה לבמה בני אדם לא כפה עליה כלי עשאה כיון נדויה ואפילו לאחד נבי איה עולה: אמר רבא פשיטא לי "נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו" נר ביתו וקדוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו כפי רבא נר חנוכה וקדוש היום מהו קדוש היום עדיף דרדיר או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא ברו דאבעיא דרר פשטה "נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא: אמר

ומפני כפזל עניים. שלא היו יודעים מתי יקטיר אולם" מפני החשד. שהעוררין חזקין פגור קצירו שהוא מכלה את הכל לא ידעו שנתנה סכר: ובשום לא תכלה. דמשמע שעת כלי: אפי' בילה. הוי דלמין לא טעמא דלא תכלה קא מפרשי מתי שנת כלי: אפי' רבא מפני דרשאי. העוררין כל לא מכלה ואומרים כנר הנאות: שתי פיות. שהנרות שלהם של חסד הן ומסוקן ועשים לו נקב נצי כסיו להמיק לו הספילה והוא הסס ולמעלה מסוקין יס נקב קמן וגם חלל יס למעלה מן הכסוי" ומומלא שמן והוא נמנע דרך הנקב מוטע ומעט אל יס שני נקבים משני צדדין שילא לשני נבי אדם למדליקן העוררין נר לכל אחד ואחד: נשאה כבודיה. שהאס מהחברת לאמלטייה וליט דמיה לגר: נר ביתו ונר חנוכה. נר ביתו בטבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות: שלום ביתו. וסכי אמריק לקמן (ק"ה ס"ג) וחזון משלם נפשי זו הדלקת נר בטבת מפני כיסו מלמערין לשב נמסך: בנים חלשידי חבבים. דכתיב (מ"א י) כי נר מלוא וחזרה עוד על ידי נר מלוא דטבת וחטטה סא איר דטובה: דרבי

תיאור מקרה:

אחת מתוצאותיו של המשבר הכלכלי שפקד לאחרונה את העולם כולו, שיוורם מצא את עצמו שוב ללא עבודה. לאחרונה עבד יורם כמאבטח במפעל, ובעבודה זו השתכר משכורת רעב ממש, שהספיקה בקושי לקיים את עצמו ואת משפחתו.

יורם טרח רבות לחפש עבודה חדשה, יגע ומצא. הוא החל לעבוד כמוכר בחנות אלקטרוניקה, והמשכורת שהובטחה לו היתה מכובדת, כמעט פי שנים מעבודתו הקודמת.

את משכורתו הראשונה ידע יורם- הוא יקבל בראשון לחודש הלוועזי, אשר יחול ביום ראשון, היום השלישי של חנוכה.

יום ששי, ערב שבת חנוכה. הכסף כמעט אזל מהבית, אך יורם איננו מודאג- ביום ראשון הוא יקבל משכורת יפה, ויוכל לחזור לרמת החיים הרגילה שלו.

לפתע נזכר יורם: לא קניתי נרות לחנוכה, ולא מיץ ענבים לקידוש! במהירות הוא מפשפש בארנקו הריק, דולה מטבע ועוד מטבע, ומצליח לאסוף מתוכו בסך הכל 17 ₪. סכום זה יספיק למיץ ענבים או לנרות, אך לא לשניהם יחד.

מה על יורם לעשות? מה עדיף, נרות חנוכה או מצות קידוש?

סוגיית הגמרא:

אמר רבא:

פשיטא לי- פשוט לי שאם יש לאדם כסף לקנות רק אחד משני הדברים הבאים, נר ביתו- נרות שבת ונר חנוכה, אזי הדין שנר ביתו עדיף- יקנה נרות לשבת אפילו שלא ישאר בידו כסף לקנות נרות חנוכה, משום שחכמים תקנו את מצות הדלקת נרות שבת לצורך שלום ביתו, כדי שאדם לא יתקל בשבת במכשולים בחושך ויכעס על בני ביתו, ושלום בית עדיף מהדלקת נרות חנוכה.

וכן, אם יש לאדם כסף רק לקנות אחד משני הדברים הבאים: נר ביתו וקידוש היום- יין לקידוש, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו, ששלום הבית עדיף ממצות קידוש.

בעי- הסתפק רבא:

אם יש לו לקנות דבר אחד מתוך נר חנוכה וקידוש היום, מהו הדין?

האם קידוש היום עדיף, דתדיר- מצות קידוש היום היא מצוה מצויה יותר, שכן היא קיימת בכל שבוע, והכלל הוא: תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם.

או דילמא- שמא הדין: נר חנוכה עדיף, משום שבהדלקת נרות חנוכה מקיימים פרסומי ניסא- פרסום הנס, ומצוה גדולה היא ודוחה את מצות קידוש, אפילו שהיא תדירה?

בתר דאבעיא- לאחר שהסתפק רבא בדין זה, הדר פשטה- חזר ופשט אותו ופסק להלכה: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא.

ביאורי מילים:

פשיטא- פשוט.

בעי- הסתפק.

דלמא- שמא.

פרסומי- פרסום.

ניסא- נס.

שורה תחתונה:

ראינו בדברי הגמרא, שזיורם שאין ברשותו כסף לקנות גם מיץ ענבים לקידוש וגם נרות חנוכה, אלא רק אחד משניהם, יקדים לקנות נרות חנוכה- כי היא מצוה גדולה יותר, של פרסום הנס.

בחן את עצמך:

1. האם חייב אדם ללוות בכדי לקיים הדלקת נרות חנוכה?

- א. כן.
- ב. לא כתוב בגמרא.
- ג. רבא מסתפק בכך.

2. למה מדליקים נרות שבת?

- א. כדי שלא יכשלו בחושך ויתרגזו, ויהיה שלום בבית, ובכך מכבדים את השבת.
- ב. כי זה כתוב בתורה.
- ג. כדי שיהיה אור.

3. מה הפירוש "תדיר"?

- א. מצוי וקבוע.
- ב. מלשון נדר.
- ג. מי שגר בבית.

4. מדוע נרות שבת נקראים 'נר ביתו'?

5. מה בכלל מסתפקת הגמרא על מי שאין לו כסף מה יעשה, הרי הוא יכול לקחת הלוואה ולקנות את כל המצוות?

6. נרות שבת מדליקים לפני שתכנס השבת, ואלו קידוש עושים רק אחרי שנכנסה השבת.

אם כן, חיוב הדלקת נרות שבת חל עוד לפני חיוב מצות קידוש. האם אין זו סיבה נוספת שהדלקת נרות שבת תהיה עדיפה ממצות קידוש, שכן חיובה חל קודם?

(תשובות נכונות לבדיקה בעמ' אחרון בחוברת)

במה מדליקין פרק שני שבת כב.

תיאור המקרה:

15

סוגיית הגמרא:

אמר רב יהודה אמר רב אסי (אמר רב):

אסור להרצות מעות- לספור כסף כנגד נר חנוכה- לאורו של נר חנוכה, מפני שהוא נר של מצוה ואסור להשתמש בו לדברים של חול.

אמר רב יהודה: כי אמריתה- כאשר אמרתי הלכה זו קמיה דשמואל- לפני שמואל, אמר לי בשאלה: וכי נר קדושה יש בה, והרי הנר עצמו איננו קדוש כמו תפלין או מזוזה, ולמה שיהיה אסור להשתמש בו?

מתקיף לה- הקשה על שאלה זו רב יוסף: הרי ישנה מצוות כיסוי הדם, שמי ששחט חיה או עוף חייב לכסות את דמם בעפר. ולפי דעתו של שמואל שרק דברים קדושים אסור להשתמש בהם, וכי דם זה קדושה יש בו ומדוע אסור לבזותו?

ומניין שאסור לבזות את דם הכיסוי? דתניא- שהרי למדנו בברייתא: נאמר בתורה 'ושפך את דמו וכסהו בעפר', ונסמכו המלים 'ושפך וכסה', ללמד על כך שבמה ששפך את הדם (בידו שבה שחט את החיה והעוף) יכסה את דמה, שלא יכסנו ברגל דרך בזיון, כדי שלא יהו מצות בזיון עליו.

ומכך הוכיח רב יוסף, שגם דבר מצוה שאין בו קדושה, כמו דם החיה והעוף, אסור לבזות אותו. ולכן הכא נמי- כאן גם, לגבי נר חנוכה אסור להשתמש בו לדברי חול, כדי שלא יהו מצות בזיון עליו.

ביאורי מילים:

אמריתה- אמרתי אותה.

מתקיף- מקשה.

שורה תחתונה:

לפי דעת רב יוסף, וכך היא גם ההלכה, יריב איננו יכול להדליק את הסיגריה בנר של חנוכה, כדי שלא לבזות את המצווה.

אמנם, ישנו מנהג להדליק נר נוסף על יד נרות החנוכה, כדי שיוכלו להשתמש בנר הנוסף לדברים פרטיים. נר זה נקרא 'שמש', וניתן לזהותו בכך שהוא מונח בגובה אחר משאר הנרות. בנר זה, שאיננו נר של מצווה, מותר להשתמש לכל מטרה.

בחן את עצמך:

1. האם מותר להשתמש בנרות חנוכה?

- א. כן.
- ב. לא.
- ג. מחלוקת בגמרא.

2. מהי מצות כיסוי הדם?

- א. אם שחטו חיה או עוף, צריך לכסות את דם השחיטה בעפר.
- ב. כאשר יורד למישהו דם, צריך הוא לכסות את החתך בתחבושת.
- ג. שיהיה לכל אחד כלי בביתו, שאם ירד למישהו דם שיהיה ניתן לכסותו.

3. לפי רב יוסף, מדוע אסור להשתמש בנרות חנוכה?

- א. מפני שיש קדושה בנר החנוכה.
- ב. כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו.
- ג. כדי שלא יכבו הנרות בטעות.

4. מי אמר את ההלכה שאסור להשתמש בנרות חנוכה, מי הקשה על כך ומי תירץ?

5. מנין שאסור לבזות את דם הכיסוי?

6. האם מותר להשתמש בחוט הציצית כדי לקשור עליו מפתח?

(תשובות נכונות לבדיקה בעמ' אחרון בחוברת)

סוגיית נר חנוכה שהזיק

סב:	הכונס	פרק ששי	בבא קמא
<p>פסולת כסוזה וכפסדי. תימה דהוה ליה למימר ימפט מדאמרי' ברי' מסכת טוכה (דף ג.) מתי דרנע דמי תקנתא חיל משום דבעי למימר כסוזה טקט לשון פסולה אי נמי לסי פסיה לרין להאריך פלשון ולומר יכנה וימנעו יפסור וידליק דלמטע כחו שביא מודלקת לא פני דלמריקן נפ' כמה מדליקין (פסח דף כג.) הדליקת פסנים והולאה נסון לא טעה ולא כלום והבא נמי לא טעא:</p> <p>הדרן עלך הכונס</p>	<p>מתני' ^אגין שיצא מוחת הפניש והדיק חייב ^בגבל שודיה בעון פשתן ועבר ברשות הרבים ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנני ודליק את הבירה בעל גמל חייב ^גהניח חנוני נרו מבחרין ^דהחנוני חייב ^הרבי יהודה אינו בנר חנוכה פסול: ^וגמ'</p>	<p>מירובה, אין חנוכה ארבעה חנוכי' דלמית ויגזר מביח האש ולא מביח הגוי: ^אגמ' בפרק חגית נגב. נכס כל ונגזר דרשין לקמן כשמשפין ^בדחייט רשומא כפילא אש כשנע ותמלא שקין: ^גא קתני. חלומא טאי ד' וס' בעוונת טענות נגזר אש חנוכה ויגזר. דא חנוכה שני חנוכי'</p>	

תיאור מקרה:

חזי עבר באחת מלילות החנוכה על יד בית ברחוב, כשבידיו ארגז קרטון גדול.

הוא לא שם לב, וארגז הקרטון נצמד לחנוכייה שדלקה באחת החלונות, ולפתע אחזה האש בארגז וכל תכולתו נשרפה כליל.

בעל החנוכייה יצא בבהלה מביתו, ובראותו את שארע, הציע לחזי תשלום על הארגז. חזי סירב לקבל תשלום, ואמר לבעל החנוכייה: 'אנחנו נלך ונשאל את הרב. אם הוא יגיד שאתה חייב לשלם לי- אקבל ממך את התשלום'.

מה דעתכם בנידון? מה יאמר הרב?

סוגיית הגמרא:

גמל שטעון פשתן (חומר דליק) על גבו, ועבר ברשות הרבים, ונכנס פשתנו- הפשתן שעל גב הגמל לתוך החנות מפני שהיתה ערימת הפשתן רחבה מאד, ודלקו- נדלקה ערימת הפשתן בנרו של חנוני בעל החנות, והדליק את הבירה- האש שפרצה הדליקה את כל הבניין, בעל הגמל חייב, כיון שהוא היה צריך להזהר שמשא הגמל לא יהיה רחב יותר מרשות הרבים.

אבל אם הניח החנוני את נרו מבחוץ- מחוץ לחנות, החנוני חייב, כיון שהוא אשם בנזק שנגרם, שלא היה צריך להניח את הנר מחוץ לחנות במקום שבני אדם עוברים.

רבי יהודה אומר: אם הנר שהניח החנוני מחוץ לחנות, מדובר בנר חנוכה, פטור המניח את הנר, כי כך היא מצוות נר חנוכה, להניח אותה ברשות הרבים סמוך לפתח, ועל העוברים ושבים לדעת שיש נרות על פתחי הבתים ולהזהר בימי החנוכה יותר.

כך היא שיטת רבי יהודה, אך חכמים חולקים עליו, וסוברים שאפילו בנר חנוכה חייב המדליק, מפני שהיה לו לשבת ולשמור שלא יינזק איש בנר החנוכה. והלכה כחכמים.

ביאורי מילים:

חנווני- בעל חנות.

בירה- בנן, שורת בנינים.

שורה תחתונה:

כאמור, נחלקו רבי יהודה וחכמים כאשר נר החנוכה היה ברחוב, האם מוטל על בעל החנוכה לשמור שלא יינזק איש בנרותיו, או שהעוברים ושבים צריכים להיזהר על עצמם.

כל זאת בחנוכה העומדת ברחוב. אך במקרה של חזי, החנוכה היתה בתוך החלון, ולכן ברור שאין בעל החנוכה חייב לשלם, מפני שחזי היה צריך להיזהר שלא יכנס הארגז שלו לתוך חלונותיהם של אנשים אחרים. מקרה זה דומה לגמל העובר ברשות הרבים, ונכנס הפשתן לתוך החנות.

אלו היה נגרם נזק לחנוכה, היה חזי צריך לשלם, כמו בעל הגמל שבמשנה.

בחן את עצמך:

1. האם אדם חייב לשלם על אש שפרצה מכוחו?

א. כן.

ב. לא.

ג. מחלוקת.

2. למה המשנה הזכירה דווקא פשתן ולא משא אחר?

א. כי משתמשים בחנוכה בפשתן להדליק את הנרות.

ב. כי פשתן הוא חומר דליק, והמשנה רצתה להמחיש את השריפה.

ג. כי זה מה שרגילים לקחת על גמלים.

3. מה ההלכה במחלוקת רבי יהודה וחכמים?

א. כרבי יהודה.

ב. כחכמים.

ג. איך שרוצים.

4. לפי חכמים, האם מותר לאדם לעשות מצווה באופן שאדם אחר עלול להינזק ממנה?

5. אם גרם אדם לדליקה ששרפה בנין שלם, האם הוא חייב לשלם על כל הבניין?

6. נהג מכונית שהעמיס על גג קורה רחבה, והקורה פגעה בהולך רגל שעבר על המדרכה.

מה היית פוסק במקרה זה, לפי המשנה שראינו?

(תשובות לבדיקה בעמ' אחרון בחוברת)

תמצית הלכות חנוכה

סדר ימי החנוכה

♦ מצות הודיה בחנוכה - עיקר מצות ימי החנוכה להודות ולהלל לה' על הניסים והנפלאות ולפרסם את הנס.

♦ מדליקים נרות חנוכה כל ערב, בפרסום רב, בבתי המגורים ובבתי הכנסת.

♦ אומרים הלל שלם כל יום, עם ברכה.

♦ אומרים "על הניסים" בתפילה ובברכת המזון:

♦ בתפילת שמונה עשרה לפני "ועל כולם."

אם שכח ולא אמר:

* אם מזכר קודם שהגיע לסיום הברכה (דהיינו, שעדיין לא אמר "ברוך אתה ה'") כדי חתום "הטוב שמך ולך נאה להודות", חוזר ואומר.
* אם מזכר לאחר שאמר "ברוך אתה ה'" ימשיך "הטוב שמך ולך נאה להודות" ולא חוזר. ונכון שיאמר "על הניסים" בסיום התפילה אחר "אלוקי נצור" ויאמר: "מודים אנחנו לך על הניסים..." עד "ונודה לשמך הגדול סלה."

♦ **בברכת המזון** אומרים "על הניסים" בהודאה, דהיינו לפני "ועל הכל."

אם שכח ולא אמר:

* אם מזכר קודם שאמר "ברוך אתה ה'" כדי לחתום "על הארץ ועל המזון" – חוזר ואומר.
* ואם כבר אמר "ברוך אתה ה'" – ימשיך "על הארץ ועל המזון" ואינו חוזר. וטוב שיאמר "על הניסים" באמצע "הרחמן", דהיינו, שיאמר "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו..."

♦ שמונת ימי חנוכה **אסורים בהספד ובתענית** כי הם ימי שמחה קצת, ומצוה לשמוח בהם.

♦ אין אומרים וידוי ונפילת אפיים בכל שמונת ימי חנוכה, וכן אין אומרים מזמור "יענך ה' ביום צרה" ומזמור "תפילה לדוד הטה ה' אונך". ובשבת חנוכה בתפילת מנחה אין אומרים "צדקתך".

אחר אמירת "שיר של יום" נוהגים בני ספרד לומר "מזמור שיר חנוכה הבית לדוד."

♦ ימי חנוכה מותרים בעשיית מלאכות. ומנהג הנשים להמנע מעשיית מלאכה בזמן שהנרות דולקים. (ויש מקומות שגם האנשים נמנעים אז מעשיית מלאכה).

♦ מרבים בנתינת צדקה לעניים

החייבים בהדלקת הנר

הכל חייבים במצות נר חנוכה, אנשים נשים וקטנים מגיל חינוך. (6 – 7)

הטעם שנשים חייבות אף שהיא מצות עשה שהזמן גרמא (שבדרך כלל נשים פטורות) הוא: משום שאף הן היו באותו הנס.

אם ראש המשפחה אינו יכול להדליק הנרות בביתו כגון שצריך לצאת למקום רחוק – ראוי שימנה את אשתו שתהיה שלוחתו להדליק את הנרות במקומו, ויוצא ידי חובה אפילו אם אינו נמצא שם בזמן ההדלקה.

ואפילו אם יודע שיחזור לביתו באותו לילה מאוחר – עדיף שתדליק אשתו בזמן, מאשר שידליק הוא בשעה מאוחרת. ואף האשה מברכת קודם ההדלקה "להדליק נר חנוכה".

מצות נר חנוכה נר איש וביתו, לכן, למנהג הספרדים **בעל הבית** מדליק וכולם יוצאים בזה ידי חובתם. ומצוה על כל אחד להיות נוכח בהדלקת הנרות ולראותם. אך בדיעבד, גם אם אינם נמצאים בשעת ההדלקה – יצאו.

לפיכך, למנהג הספרדים, **תלמידי ישיבות** הנמצאים בישיבה בשעת הדלקת הנרות – אינם מדליקים בעצמם כיון שיוצאים ידי חובה בהדלקת אביהם. ואם ירצו להחמיר על עצמם ולהדליק רשאים לעשות כן, וידליקו בלי ברכה.

משפחה אורחת מדליקה בעצמה, או שמשתתפת עם בעל הבית בנרותיו על ידי תשלום סמלי.

המתארח בבית מלון מדליק בחדרו בברכה.

בן נשוי המתארח בבית הוריו עם משפחתו ולן שם ואינו משלם על הוצאות אכילתו ושהייתו – יוצא ידי חובה בהדלקת בעל הבית, ואם רוצה להחמיר על עצמו ישמע הברכה מאביו וידליק בלי ברכה. (בן איש חי)

צריך לזיהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה, שיש בהדלקתם פירסום הנס וקידוש ה' ברבים. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ללוות כסף או נרות להדליק לפחות נר אחד בכל לילה.

מנהגים בחנוכה וטעמיהם

- נוהגות ה**נשים** להמנע מעשיית מלאכה כשנרות חנוכה דולקים, מפני הנס שנעשה על ידי אשה – יהודית בת יוחנן כהן גדול.
- יש נוהגים שגם האנשים נמנעים אז ממלאכה: כדי שלא יבואו לעשות מלאכה לאור נרות חנוכה.
- ימים אלו נקראים **חנו-כה**, שחנו ונחו ממלאכה, וזכר לכך נמנעים מעשיית מלאכה.
- נוהגים לאכול מאכלי **גבינה** בחנוכה, זכר לתבשילי גבינה שהאכילה יהודית לצורר.
- נוהגים לאכול מאכלים מטוגנים ב**שמן** – לביבות וכדומה, זכר לנס פח השמן.
- נהגו ילדי ישראל לשחק בחנוכה במשחק ה**סביבון**, שעליו חרוטות האותיות נ.ג.ה.פ. (או נ.ג.ה.ש.) ראשי תיבות נס גדול היה פה (או "שם"), כדי לחנך את הילדים לזכור את הנס אף בעת משחקהם.
- ב**שבת חנוכה** ירבה בסעודה יותר משאר שבתות וכל שכן אם חל ראש חודש בשבת זו. (בן איש חי)
- נוהגים להרבות בסעודות, ואם אומרים בהם שירות ותשבחות ודברי תורה – הוי סעודת מצוה. (שו"ע רמ"א)
- נוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת. הטעם למנהג זה הוא כדי להוציא ידי חובה את מי שאינו בקיא ואינו יודע להדליק הנרות בביתו, או להוציא את מי שאין לו שמן, או את האורחים שאין להם בית ללון בו. ותקנו להדליק בבית הכנסת דווקא, מפני שהוא מקדש מעט והרי זה זכר לנס המנורה שאירע בבית המקדש, וגם מפני שרבים מצויים שם ויש בזה פרסומי ניסא.

קריאת התורה בחנוכה

- בכל שמונת ימי החנוכה מוציאים ספר תורה וקוראים ג' עולים בכל יום בפרשת נשא בסדר הקרבת קרבנות נשיאי שבטי ישראל. זאת מפני שבכ"ה **בכסלו** נגמרה מלאכת המשכן.
- הספרדים מתחילים ביום הראשון מ"ברכת כהנים" והאשכנזים מתחילים מ"ויהי כלות משה".
- ב**שבת חנוכה** מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים שבעה עולים בפרשת השבוע, והמפטיר קורא בספר השני את הקריאה של חנוכה, ומפטיר בשל חנוכה.

ראש חודש טבת החל בחנוכה: אם חל ביום חול – מוציאים שני ספרי תורה וקוראים שלושה עולים קריאת ראש חודש, והרביעי קורא בספר השני את הקריאה של חנוכה.

אם חל בשבת – מוציאים שלושה ספרי תורה. בספר הראשון קוראים ששה עולים בפרשת השבוע. השביעי קורא בספר השני את קריאת ראש חודש (= קורבנות שבת וראש חודש), והמפטיר קורא בספר השלישי את הקריאה של חנוכה.

ברכות ההדלקה

ראוי שכל בני הבית יתאספו לשמוע הברכות ולראות את הדלקת הנרות.

הברכות: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר חנוכה, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

בלילה הראשון מברכים **שלוש** ברכות:
ברכת המצוה – "להדליק נר חנוכה" (ויש המברכים "להדליק נר של חנוכה").
ברכת הנס – "שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה."
ברכת הזמן – "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

בשאר הלילות אין מברכים "שהחיינו", רק **"להדליק"** ו"**שעשה ניסים**".

שכח לברך "שהחיינו" בלילה הראשון:
אם נזכר בתוך חצי שעה מזמן ההדלקה – יברך מיד.
אם נזכר לאחר מכן – יברך "שהחיינו" בהדלקת הנרות בלילה השני.

אם שכח בשני – יברך בשלישי, ואפילו אם נזכר בלילה השמיני שלא ברך "שהחיינו" מברך בשעת הדלקת הנרות בלילה השמיני.

מברכים לפני התחלת ההדלקה, שכל המצוות מברך עליהן "עובר לעשייתן".

התחיל להדליק ולא ברך:

אם יש לו עוד נר להדליק – מברך כל הברכות.
ואם כבר גמר להדליק את כולם – מברך רק "שעשה ניסים" (ובלילה הראשון גם "שהחיינו") אבל לא מברך "להדליק".
לא יסלק ידו מההדלקה עד אשר ידליק את רוב הפתילה היוצאת מן הנר ולא מספיק שהאש נתפסה מעט בפתילה.

אחר הדלקת הנר הראשון בעוד הוא ממשיך להדליק את שאר הנרות אומר את הפיוט **"הנרות הללו"**. אבל אין להתחיל באמירת הפיוט קודם הדלקת הנר הראשון.

מי שאינו יכול להדליק וגם אם אין מדליקים עבורו בביתו, כשרואה נרות חנוכה מברך **"שעשה ניסים"**, ובלילה הראשון גם **"שהחיינו"**.

המדליק ומברך בבית הכנסת, חוזר ומדליק ומברך כל הברכות בביתו. (וברכת שהחיינו אינו חוזר ומברך אלא אם כן מוציא בביתו ידי חובה את בני הבית שאז חוזר ומברך גם ברכת שהחיינו).

אין מברכים בבית הכנסת על הדלקת הנרות אלא אם כן יש בשעת ההדלקה עשרה אנשים.

סדר ההדלקה והנחת הנרות

בערב הראשון מדליקים נר אחד, ובכל ערב **מוסיפים** עוד נר, עד שבליל שמיני יהיו **שמונה נרות**.

מתחילים להדליק בכל לילה בנר הנוסף של הלילה הזה, (כי הוא מציין את תוספת הנס) ואחריו את הנר של אתמול.

בערב הראשון ידליק את הנר הקיצוני מימין ובערב השני את הנר שאחריו כך שיפנה משמאל לימין. בן איש חי וילקוט יוסף)

באין לו מספיק נרות מדליק נר אחד בכל לילה, ומקיים בזה את עיקר המצווה.

יניח את הנרות בשעווה, לא בעיגול ולא אחד גבוה ואחד נמוך.

יתן רווח בין נר לנר לפחות כרוחב אצבע, כדי שלא תאחז הלהבה של זה בזה, ושלא ימסו הנרות.

לא יחבר שני נרות יחד, וכן לא ידליק נר עם שתי פתילות.

מניחים את הנרות תחילה ואחר כך מדליקים אותם שם. ואסור לשנות את מקומם כשהם דולקים.

אסור להשתמש לאור נרות חנוכה אפילו שימוש ארעי ואפילו שימוש של קדושה כגון ללמוד תורה לאור הנרות אסור.

נוהגים להדליק נר נוסף בסמוך לנרות חנוכה כדי שאם ישתמש לאור הנר יהא זה לאור הנר הנוסף, ונר זה נקרא "שמש", ויש להניח נר השמש גבוה מכל הנרות או רחוק מהם, כדי שיהא ניכר שזו אינו מנורת המצוה, ויש להדליק נר זה בסיום ההדלקה אחר שסיים הדלקת נרות ההידור. ובדיעבד, אם טעה והדליק נר השמש תחילה מדליק אחריו את נרות המצוה ואינו צריך לחזור ולברך.

אם לאחר שהדליק נרות חנוכה כבה אחד הנרות ורוצה לחזור ולהדליקו – אינו רשאי להדליק נר או גפרור מאחד הנרות הקודמים ובאמצעותו להדליק את הנר שכבה.

איסור השימוש לאור נרות חנוכה אינו אלא שימוש של הנאה ולכן אם כבה אור החשמל בבית, מותר ללכת לאור נרות חנוכה כדי שלא יכשל ויפול ואינו חייב לעצום עיניו.

זמן ההדלקה

בנוגע לזמן הדלקת נרות חנוכה ישנם מנהגים שונים:

*למנהג הספרדים – זמן ההדלקה מתחיל בצאת הכוכבים וקודם ההדלקה מתפללים ערבית.

*למנהג האשכנזים – זמן ההדלקה מתחיל בשקיעת החמה לפני תפילת ערבית, ויש נוהגים לאחר תפילת ערבית.

בדיעבד, אם הקדים להדליק שעה ורבע לפני שקיעת החמה (=פלג המנחה) יצא, אך צריך להדליק בנרות גדולים שידלקו עד חצי שעה אחרי צאת הכוכבים, כדלהלן.

זמן הדלקת הנרות מסתיים לכתחילה אחרי כחצי שעה מצאת הכוכבים.

בדיעבד, יכול להדליק כל הלילה עד עלות השחר.

אם התאחר מלבוא אל ביתו בלילה, וכשבא מצא שבני ביתו ישנים – יש אומרים שצריך להעיר לכל הפחות מקצתם כדי שיוכל להדליק בברכה. ויש אומרים שאין צריך להעירם ורשאי להדליק גם כאשר כל בני הבית ישנים.

הנרות צריכים להיות דלוקים חצי שעה לפחות. וצריך לשים כמות שמן לפני ההדלקה כשיעור שידלקו חצי שעה אחרי צאת הכוכבים.

לא נתן שמן כשיעור חצי שעה, או שהדליק בנר קטן, מכבה ומוסיף שמן או מביא נר גדול, וחוזר ומדליק בלי ברכה.

מי שהקדים להדליק לפני שקיעת החמה צריך לשים יותר שמן או להדליק בנרות גדולים יותר כדי שידלקו חצי שעה אחרי צאת הכוכבים.

כעבור חצי שעה לאחר צאת הכוכבים מותר לכבות את הנרות.

נר שכבה לפני תום חצי השעה ידליקו שנית (בלי ברכה). ואם לא הדליקו בכל זאת יצא, (שעיקר המצווה בהדלקה ולכן "כבתה אין זקוק לה").

כחצי שעה לפני זמן ההדלקה אסור לאכול, וכן אסור לישון אפילו מעט.

איסור אכילה הוא דווקא כשאוכל יותר מכביצה פת או עוגות (כ – 56 גרם), אבל פירות או ירקות מותר, וכן מותר לשתות קפה או שאר משקאות קלים.

המחמיר שלא לטעום כלל קודם הדלקת נרות תבוא עליו ברכה.

וכן אסור להתחיל במלאכה או בלימוד תורה בתוך חצי שעה קודם הדלקת נרות. אבל לאחר שהדליק הנרות רשאי לעשות מלאכה, ורק הנשים נהגו שלא לעשות מלאכה עד שתעבור כחצי שעה מזמן ההדלקה.

בבית כנסת מדליקים בין מנחה למעריב.

יש נוהגים לחזור ולהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת קודם תפילת שחרית אולם לא יברכו על הדלקה זו.

זמני ההדלקה בערב שבת ובמוצאי שבת

בערב שבת מדליקים נרות חנוכה לפני נרות של שבת (כי נוהגים לקבל שבת בהדלקת נרות שבת), וצריך לשים הרבה שמן או להדליק בנרות גדולים כדי שידלקו עד חצי שעה אחרי צאת הכוכבים.

טוב להחמיר להתפלל מנחה בערב שבת קודם הדלקת הנרות, כי תפילת מנחה שייכת ליום שישי והדלקת הנרות שייכת לשבת, ומכל מקום לא יתפלל מנחה ביחיד כדי להקדימה להדלקת הנרות.

בערב שבת חנוכה אין אומרים פרק "במה מדליקין" מפני שכל השמנים כשרים לנרות חנוכה.

במוצאי שבת חנוכה מדליקים בבית הכנסת נרות חנוכה תחילה ואחר כך ההבדלה, כדי לאחר יציאת השבת עד כמה שאפשר, וכדי שיהיה פרסומי ניסא, שאם ידליקו לאחר ההבדלה הרי הציבור הולכים לביתם מיד לאחר מכן.

בעניין ההבדלה בבית, נוהגים שקודם מבדילים על הכוס ואחרי ההבדלה ידליק נרות חנוכה. טוב להכין בערב שבת את הנרות של מוצאי שבת כדי לא לאחר יותר מדי בהדלקתם.

מקום הדלקת הנרות

נרות חנוכה מניחם ליד פתח החצר או פתח הבית הסמוך לרשות הרבים, מבחוץ – בתוך חלל הפתח או בתוך הטפח הסמוך לו (טפח = 10 – 8 ס"מ).

לא יניח את נרות החנוכה למטה מ – 3 טפחים (כ 30 – 24 ס"מ) ולא יניחם גבוה מעשרים אמה (כ 960 ס"מ). ואם להב הנרות גבוה משיעור זה – לא קיים את המצווה.

מצווה לכתחילה להניחם למטה מעשרה טפחים (כ 100 – 80 ס"מ) וזאת כדי שהנרות ייראו היטב ויתפרסם הנס.

מניחם **מצד שמאל של הפתח** (דהיינו משמאלו של הנכנס לבית) כדי שתהיה מזוזה מימין ונרות חנוכה משמאל ויהיה מוקף במצוות בבואו ובצאתו מביתו.

הגרים בקומות העליונות או כשיש חשש היזק בהנחת הנרות בפתח ביתו מבחוץ – מניחם בחלון הפתוח לרשות הרבים.

אם חלונות ביתו גבוהים למעלה מעשרים אמה מרשות הרבים, מניחם בתוך הבית. ונוהגים גם אז להניחם ליד אחד הפתחים מבפנים.

צריך להדליק את הנרות במקום הנחתם, ולכן לא ידליק בתוך ביתו ואחר כך יוציא את הנרות ויניחם בפתח הבית.

בבית כנסת מניחם בכותל דרום – זכר למנורת בית המקדש שמקומה היה בצד דרום.

במה מדליקים נרות חנוכה?

מצווה מן המובחר להדליק בשמן זית, מפני שבו נעשה הנס, ובפתילות של צמר גפן או חוטי פשתן וכדומה, שדולקות יפה.

אין לו שמן זית – מדליק בשמנים או בנרות שמעלים להבה יפה, ובדיעבד כל השמנים והפתילות כשרות.

טוב להחמיר שלא להדליק חלק מן הנרות בשמן וחלק מן הנרות בשעווה, אלא ידליק את כל הנרות בשמן או את כל הנרות

בשעווה, כדי שיהיה ניכר שאדם אחד הדליק אותם. ועוד, מפני שאין זה הידור מצווה כשאין כל הנרות שווים. (בן איש חי)

אין יוצאים ידי חובת הדלקת נרות חנוכה במנורת חשמל, לפי שאין בה שמן ופתילות.

שמן מאוס ופגום ואינו ראוי לאכילה כלל אין להדליק בו נרות חנוכה. אך שמן מר – אע"פ שאינו ראוי לאכילה מדליקים בו. (בן איש חי)

יהדר להדליק בחנוכייה יפה לקיים מצות "זה א-לי ואנוהו".

אין להדליק בתוך קליפה של פירות או של ביצים משום שהדבר נחשב לביזוי מצווה.

לא ידליק נרות לבד בלא כלי, שהרי הנס היה בכלי (=במנורה).

אין צורך להחליף את הפתילות כל ערב, וכן אפשר להדליק בשמן שנותר או בשיירי הנרות. ויש נוהגים להחמיר לקחת פתילות חדשות בכל לילה זכר למנורת בית המקדש שהיו משתמשים בה בכל יום בפתילות חדשות.

מאמרים וביאורים לחנוכה

מהות חג החנוכה

נס וטבע

תרבות ישראל ויוון

תקומת ישראל

חנוכה ברמזי התורה

נס הניצחון ונס פח השמן

חובת ההידור שבחנוכה

שינויים היסטוריים בתורת ישראל

עם ישראל מעל הטבע

מנהגי חג חנוכה ומשמעותם

מחלוקות בית שמאי ובית הלל

חנוכייה בבית המקדש

מכבי או מקבי?

ההיסטוריה של פח השמן הטהור

האדרת נשים בחנוכה

חושך זו יוון

מהות חג החנוכה

א. בנוסח "על הניסים ועל המלחמות" צ"ב מה ההודאה בכלל על המלחמות הלא מוטב היה ולא היו בכלל וגם אם זה טוב א"כ ההודאה צריכה להיות על הניצחון ולא על המלחמה עצמה?

ב. "מסרת גיבורים ביחד חלשים, רבים ביד מעטים" בשלמא אלו, שעפ"י דרך הטבע מקובל שגיבור גובר על החלש ורב על המועט אך מה ההכרח שהצדיקים צריכים להפסיד בדרך הטבע לרשעים ושדרכם של זדים לגבור על עוסקי התורה?

ג. "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" - מה פשר הכפילות? או שנסתפק בצורה כללית ב"להשכיחם תורתך" או שנפרט גם מצוות ומשפטים, מדוע ההתמקדות דווקא ב"חוקי רצונך"?

ד. מה היה טמון בהתמקדותם של היוונים שאסרו דווקא על ג' מצוות אלו שבת, מילה וחודש?!

ח"א

הכפירה של היוונים ב"מעל הטבע" ומפלתם מידה כנגד מידה.

א. על אף שהיוונים היו בעלי השגות שכליות גבוהות (אריסטו, אפלטון וכו') הייתה להם לרועץ העובדה שהעיקר חסר מן הספר.

עבורם המטרה שבשכליות היתה – פיתוח השכל. גם עבור ישראל הייתה מטרה לפתח את השכל אך התכלית עבורם היתה למטרה שונה ואידיאליסטית – להידבק בקב"ה, כיוון שכל המהות שממנו עם ישראל נשאב הוא מעל למזל ומעל להשגות השכליות הגלויות בחמשת החושים.

ליוונים לא הייתה בעיה עקרונית עם קיום **הגוף** של עם ישראל, להבדיל מצוררים אחרים כהמן לדוגמא, שרצה לעקור את עצם הימצאותם הקיומית של עם הבחירה ליוונים לא זו היתה הבעיה, אלא עם התחושה של עם ישראל ישנה עליונות המשרתת אידיאל נשגב יותר מהשגותיהם שלהם, ולכן הם ניסו בצורה אימפריאליסטית לכבוש את "נפשם" ורוחם של עם ישראל ולקבול על חוקי התורה המיוחסים להקב"ה.

יון כשלעצמה, בתור מעצמה שידרה מחד כוחנות, שרירותיות ובידור ומאידך גם מושכלות גבוהות ופיתוח עצמי. היה להם לכאורה מה להציע והם ניסו ע"י שטיפת מח תעמולתית להחדיר כבר מינקות "אין לנו חלק באלוקי ישראל" וכמבואר שקרן השור שימש ליציקת חלב לפיות התינוקות (כבבקבוקים של היום) והיוונים אמרו לכתוב על קרן השור "אין לנו חלק" כדי להחדיר מינקות.

עוד סיבה מדוע בחרו היוונים להתמקד בקרן השור דווקא נעוצה בכך שהאדם שהולך אחרי שורו לחרוש ולעבוד את השדה יראה כך תמיד את ההכרזה הזו מקרן השור שנגד עיניו. האסטרטגיה של היוונים ככלל לא היתה להשמיד את גופם של היהודים כי

אם להשתלט על שכלם ולנתבם בצורה תעמולתית לפיתוח השכל ללא הקשר והחיבור המהותי שבינם לבין הקב"ה.

וכמבואר במהר"ל (נר מצווה ע"מ י"א) :

"כל עניין מלכות זה שהיו מבקשים החכמה וכו' ולכן היו נותנים דעתם על התורה ולבטל אותה מישראל כי לא היו רוצים שתהיה החכמה בפרט שהיא יותר חכמה ויותר עליונה מן החכמה האנושית שהיה להם כמו שהיא התורה שהיא החכמה על הכל זה לא שייך אל האומות כמו שמבואר תורה בגויים אל תאמין, ולכך היוונים לא היו מתנגדים לישראל כי אם בתורתם כי אל מלכות זו שייך לה החכמה שהיא שכל האדם בלבד ולא שכל האלוקי הנבדל" עכ"ל.

העולה שוב מן הדברים שהיוונים 'בסך הכל' רצו "שוויון", שלא תהיה ליהודים עליונות בשכלם עליהם אלא שיהיו שכלתניים כמותם בדיוק, גם במה שרצו שיכתבו – "אין לי חלק באלוקי ישראל" הכפירה היא רק בחלק האלוקי. כלומר, להיות שכלתן – מותר ואף רצוי, אך בלי שום קשר לאלוקי ישראל.

אך הדבר שהכי מייצג את תורת ישראל הוא האמונה גם במה שאין בו הבנה והוא מעל החושים. "תורה" מלשון הוראה" אנו מקיימים גם דברים שאינם בהשגתנו להבין רק כי הינם "חוקי רצונך" - רצון ה'". (האדמור מקוצק שאל על הסיפור המפורסם בדמא בן נתינא שלא העיר את אביו גם כדי למכור אבן בכסף רב וזכה לשנה אחרת בפרה אדומה, מדוע זכה דווקא בפרה אדומה? ותירץ שכשגוי עשה מצוה של כיבוד אב בכזו מסירות, נעשה קטרוג גדול בשמים על כלל ישראל, לכן הקב"ה נתן לו דווקא פרה אדומה, להוכיח את גדולתם של עם ישראל שישקיע הון רב על מצוה שהיו לו כ"חוק" ואינו מבין את טעמה בכלל. זה לא מצוי אצל גוי! גוי ישקיע כסף אבל רק כשהוא מבין למה.. יהודי ישקיע כסף על מצוה גם בלי להבין כי זה רצון ה', וזה מה שהוריד את הקטרוג על כלל ישראל).

דבר מהותי זה מפריד ומחלק בין גישת היוונים לבין תורת ישראל. היוונים האמינו רק במה שראו, היהודים גם במה שלא רואים בפועל אך מאמינים בו. דבר זה בא לידי ביטוי מהותי כאמור דווקא ב"חוקים" - שאין להם טעם והבנה כאמור במדרש "אדם ובהמה תושע ה'" - "אע"פ שאנו אדם אנו משתעבדים לפניך כבהמה", לכן ביקשו דווקא אותם במיוחד היוונים למחוק ולעקור. זהו הדגש א"כ על הנוסח "ולהעבירם מחוקי רצונך" בדווקא.

דרכי הפעולה ושיטות היונים

בדרכם הנלוזה להשמיד כל דבר שמדיף ריח של חכמה אלוקית, אחת המטרות הראשוניות היתה לטמא את המנורה. ומה העניין דווקא במנורה?!

המנורה היא ייצוג של החכמה האלוקית- התורה הקדושה- "הרוצה להחכים – ידרים. וסימן – מנורה בדרום".

המנורה והארון בבית המקדש מסמלים שניהם את התורה הקדושה, הארון מייצג את התורה שבכתב והמנורה את התורה שבע"פ, המסורת והקבלה מדור לדור. (ה"העמק דבר" בפר' תצוה (כז, כ). מביא חילוק זה ונותן טעם בכך גם לכך שר' טרפון כששמע דבר נאה

ומתוקן בלימוד היה אומר "כפתור ופרח!", כי פלפול הסברות בלימוד שבתורה שבע"פ מקבילים כפשוטו לפיתוחי המנורה וסלסוליה). הראשונים שניסו לעקור את התורה שבע"פ, אותם אלו שנקראים "זדים" ו"מינים" הם הצדוקים (שנקראו ע"ש ב' תלמידי אנטיגונוס צדוק ובייתוס שכפרו בתורה שנמסרה בע"פ. ונקראו צדוקים לפי שצדוק היה העיקרי שביניהם) כמ"ש הרמב"ם בהלכות פרה אדומה פ"א הי"ד ובהלכות עבודת יו"כ פ"א ה"ז.

מאותה סיבה הם ביקשו גם לעקור את התורה מישראל ולכן גזרו על שבת מילה ור"ח בדווקא. ומבואר ששבת ור"ח הם זמנים שניתנו בהם הארות שכליות מיוחדות וזכות הלב להבין ולהשכיל, וגם אות המילה מייצגת את הסרת ערלת הלב ופותחת את חדרי הלב להשכיל ולהבין ממקור האור השכלי- התורה, ולכן מלכות יון אף נקראת "חשיכה" כנגד שמכבה את האור שבתורה. כמו"כ מונח בגזירות אלו ההתבדלות השורשית והאות שמקשר בין ישראל לבורא מחד ומבדלת אותם מכל העמים מאידך, שבת ומילה הם אות ואף ר"ח שישראל מונים ללבנה ולא לחמה כשאר אומות עולם ואת האור הזה של השייכות והקשר בין עם ישראל להקב"ה, רצתה מלכות יון לכבות.

מאותה הסיבה הם טמאו את השמנים בדווקא. השמן הוא סימן למאור התורה, כדאיתא בברכות נ"ז. "הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה", כמו"כ השמן הוא סמל להמשכיות עם ישראל ש"נמשלו ישראל לשמן, מה השמן אינו מתערבב בשום משקה כי אם צף ועולה תמיד למעלה, כך גם ישראל עומדים תמיד למעלה משאר אומות העולם ואינם מתערבבים בהם".

אך יותר מכך צריך להבין, אם היוונים רצו להשמיד את השמן, מדוע לא שפכו אותו או שרפו לגמרי, מדוע רק "לטמא"?

אלא שבכך שבחרו היוונים לטמא ולא לשרוף הוכיחו שוב היוונים כי מלחמתם אינה מלחמה כוחנית בעלמא, אלא מלחמה אידיאולוגית. ככאלה שמייצגים רק אמונה חושית ומוחשית הם בחרו **לטמא** את השמן, פעולה שע"פ שיטתם לא משנה בשמן דבר, אר רק לפי חוקי התורה הקדושה שבה קיים מושג של "טומאה" ו"טהרה" שאינם מצב מוחשי, השמן נפסל. (ואפשר להוסיף ולענות גם לפי"ז על השאלה המפורסמת מדוע לא הדליקו בשמן זה אם "טומאה הותרה בציבור", שאמנם כל עניינם להדר ולא להדליק בשמן טמא אע"פ שהותר, היה כדי להדגיש את העניין הזה שדבר טמא הוא אסור עפ"י התורה אע"פ שלא רואים כלום ואע"פ שמבחינה הלכתית אמנם יש היתרים במצבים מסוימים זו היתה עקשנות אידיאולוגית שלא להדליק בשמן כזה)

ח"ב

מלחמה – למעלה מדרכי הטבע

כידוע שהיו ב' עניינים בנס – המלחמה של מועטים נגד מעצמת העל היוונית וכן נס שיור פח השמן. ונשאלת השאלה המתבקשת, מדוע ב"ועל הניסים" ישנה הודאה על הניצחון במלחמה ואין כל אזכור לנס פח השמן? (ואילו הגמ' מתמקדת דווקא בנס השמן, כמו שידובר לקמן).

ראשית יש לבאר שעיקר הנס –אחד הוא. המכנה המשותף בין נס הניצחון לנס השמן הוא שהנס היה בהנהגת מידה כנגד מידה. באותו הדבר שיון כפרו בו, כנגד ההיגיון השכלי ומעל להשגות הטבע האנושי, כמו"כ המכנה המשותף בין שני הניסים הוא שבשניהם מעט איכותי התעלה ונהיה לדומיננטי.

ובאיזו זכות הנס בא על ידי עם ישראל? בזכות יוזמה של מעטים שהחליטו ללכת ולהילחם נגד ההיגיון ו**מעל לטבע**, באותו כלי מלחמה המיוחד לעם ישראל בלבד המאמין שיש "למעלה מן השכל". החלטה זו, אף שלשכל האנושי נראית אבודה מראש, גרמה לפתוח ממקור עליון מידה **שהקב"ה עצמו** נלחם לישראל בהנהגה של מעל לטבע, כי הקב"ה מייצג את הנסתר וה"על טבעי" שבבריאה ובתורת ישראל.

ומעתה יבואר שזו הסיבה שבנוסח התפילה "על הניסים" אומרים "על המלחמות". לרבות, שלא רק הניצחון מאת ה' אלא אף **המלחמה עצמה נוהלה בידי ה'** והמכבים רק עוררו את הנהגת השם בהנהגתם בחינה של "פתחו לי פתח כחודו של מחט" מעבר לאפשרי האנושי הנראה. השתדלות כזו של מעל לטבע גוררת אחריה מידה כנגד מידה את הנהגת הקב"ה של מעל לטבע.

זהו גם הביאור במה ששאלנו תחילה מה ההכרח שדרך ה"צדיקים" להפסיד במלחמה ל"רשעים" ול"עוסקי תורתך" למות ביד "זדים"?

אכן לפי מה שנתבאר צ"ל שזה אינו רק כסיפור הדברים בעלמא, אלא זהו **ההסבר** עצמו לדברים הקודמים – למה "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים מעטים"? מה היתה הסיבה לניצחון המפתיע הזה?

רק בגלל דבקותם של הצדיקים ועוסקי התורה אל מול כל הרשעים והזדים!

נהוג גם לחלק בין מה שהילדים משחקים בפורים ברעשן (שמחזיקים מלמטה) ובחנוכה בסביבון (שמחזיקים מלמעלה) בב' טעמים:

א'. שבפורים ההצלה באה להם מלמטה (ע"י אסתר שהגיעה למלכות, מרדכי ששמע את בגתן ותרש וכו') ובחנוכה ההצלה באה ישירות מלמעלה ובהנהגה של מעל לטבע..

ב'. שבפורים הגזירה היתה על הגוף ועצם הקיום הפיזי ובחנוכה הגזירה היתה על הנפש והנשמה הרוחנית.

מפורסם בשם הרב מפונוביז' שענה (בכנס היסוד לביהכ"ס ביסודות) על השאלה מדוע "על המלחמות" ולא "על הניצחון", שזה משום שהמלחמה של כוחות הקדושה בכוחות הטומאה לא באו לסיומם וימשיכו להילחם תמיד עד ביאת גואל צדק, ועל עצם המלחמה ביצה"ר ובכוחות הטומאה ועל כך שעוד יש בנו מעט כח להלחם – על כך צריך להודות.

עוד עיין לקמן מה שנראה ליישב ביישוב נוסף על שאלה זו עפ"י משנת הרב דסלר בהגדרת המושג "נס" (וכן הגר"א ווסרמן ב"קובץ מאמרים") שייסדו שגם ל"נס" יש "חוקי נס" כהכנה לנס, כמו שיש חוקי טבע. וכדי שיתחדש נס צריך להניע ולגרום לו להתרחש (וכמו בנחשון בן עמינדב שקפץ לים וגרם עי"ז לים להיבקע) ומה שהניע את נס חנוכה היה המלחמה של המעטים ברבים, המסירות נפש והקנאות שהם הראו קבל עם ולכן אנו מודים "על המלחמות" שהיו ההכנה לנס שנקראת ממילא מבחינתנו תחילת הנס.

"נס וטבע"

- א. מה הקשר בין חנוכה לבין פרשת מקץ?
- ב. מדוע אומרים "על הניסים" דווקא ב"מודים"?
- ג. יישוב נוסף על קושיית הב"י המפורסמת.
- ד. יישוב נוסף על השאלה המפורסמת מדוע אומרים "על המלחמות" ולא "על הניצחון".
- ה. מהו "להראות ולגלות הנס" ברמב"ם?

מה זה בעצם "נס"?

הרב דסלר זצ"ל ב"מכתב מאלוהיו" (ח"א ניסים וטבע עמ' 177) מאריך לבאר מה ההבדל שבין "נס" לבין "טבע", שהלא שניהם מהקב"ה. הוא מביא שאנשים בפשטות חושבים שדרך הטבע זו ההנהגה הרגילה של הקב"ה ופעמים חריגות, כגון שיש בידו זכויות וכדו' הקב"ה "חורג" כביכול מדרך הטבע ו"עושה נס". הרב דסלר שולל מכל וכול דרך חשיבה זו ומביא שאם נשאל אדם איך היבול צמח יענה גיבובי גיבובים וסופו של דבר יגיד "כי כך ה' טבע זאת וזהו!", ומה אם אותו אדם יראה שאדם נכנס לקבר נרקב וממנו יוצא מהקבר אח"כ ילד? ברור שיאמר שזה **נס גדול**!.. ומה בעצם ההבדל? הרי גם הזרע נרקב ומתכלה באדמה וממנו הקב"ה "מצמיח- ישועה"?

אלא שדבר שהאנשים רגילים אליו הופך להיות טבע כידוע לנו ש"הרגל נעשה טבע" דבר שלא רגילים אליו הוא ניסיון! ובאמת אם היה הפוך שברגילות אנשים נולדים ע"י קבירת הוריהם זה היה טבע ולהיפך הזרע של הצמח היה נס.

לאור הנ"ל מוכח להדיא שהטבע אינו נמצא כלל בעולם ובמציאות אלא הוא רק הרגל של אחיזת עיניים שנוצר כדי להטעות את בני האדם כאשר לאמיתו של דבר גם הטבע הרגיל הוא בעצם נס!

יסוד נכבד זה כבר נותן ראשית כל נופך למילות התפילה ב"מודים": "ועל ניסך שבכל עת... וכי איזה ניסים אנחנו רואים" בכל עת ערב, צהריים ובוקר? הלא "נס" זה דבר חריג? אך התשובה היא- לא ולא! נס הוא גם טבע, אלא שבטבע "ר כל הרגל נעשה לנו טבע ונסתתמו עינינו לראות בו נס".

האדם לוקח כמובן מאליו את נשמת אפו ותנועות ידיו ורגליו וכל איבר, עד שהוא ח"ו לא מרגיש אותם (ואז אם משהו ירפא זה יהיה "נס"...) וזהו טעות יסודית. והאמת היא שכל מהלך החיים הטבעי הוא ג"כ ניסיון אלא שהקב"ה חקק אותו בבריאה בצורה קבועה ורגילה. והגאון ר' ירוחם זצ"ל (בפר' ויגש) מביא מהרמב"ן חידוש עצום שלולא שהקב"ה מפרסם את הנס כמו ביציאת מצרים אז **כל נס**, גם הכי בולט **כיציאת מצרים** אפילו, היה יכול להראות בעינינו כנס נסתר ולא גלוי, כי כך דרכו של הטבע- להיות מסוגל להבין ולעכל הכל, עד שלא מפורסם להדיא שזה נס גלוי.

ר' אלחנן וסרמן ב"קובץ מאמרים" מביא בכמה מקומות לייסוד שבדיוק כפי שלטבע חוקים משלו גם לנס יש חוקים משלו ורק כשעושים את ההכנות והתנאים הנחוצים למציאותו- אזי נכנסים למהלך של "נס" וכמו שרואים בנחשון בן עמינדב שהקפיצה שלו לים היתה התנאי וההכרח לבוא הנס (ע"י הביטחון בנס)

וההבדל היחיד, כותב ר' אלחנן, בין "טבע" ל"נס" הוא שאת חוקי הטבע אנו מסוגלים, כביכול, להבין או להסביר, (למה האדם מניע את הידיים? שרירים.. וכן כהנה וכהנה הסברים מדעיים- רפואיים- פסיכולוגיים וכו') משא"כ "נס", ששיכלו של האדם מוגבל ולא משייך ומקשר את התנאים והמניעים לנס עצמו.

"וגם הנס של קיום עם ישראל לאורך הדורות יש לו תנאים משלו..".

מכאן אנו מגיעים להלכה של הרמב"ם הנוגעת לימי החנוכה והיא- "להראות ולגלות את הנס!!"

"להראות ולגלות את הנס" פירושו- לחיות את העולם בתחושה שגם הטבע הוא נס, בתחושה ברורה של "אין עוד מלבדו", להבין שגם מה שנראה הגיוני או שניתן לפרש אותו הוא כך רק מבחינה חיצונית ושטחית, משום שהסיבה הפנימית היא מה' יתברך.

ומכאן תצא אולי הזיקה הברורה והקשר העצום לפרשת מקץ. בפרשת מקץ ישנו השיעור מוסר הכי גדול ב"אין עוד מלבדו" הנלמד מיוסף הצדיק.

הסבא מקלם עומד על נקודה כזו: מחד כתוב בפרשה "וירצוהו" ואח"כ כתוב "ויגלח"- "ויחלף שמלותיו" (הוא בפנ"ע, ולא שגילו וסידרו אותו) ולמה זה? באר הרש"ר הירש שמשרתי פרעה לא רצו שישתדר אלא רק מיהרו להריץ אותו, כמות שהוא, לפרעה, אך יוסף שהקב"ה עימו, ידע שכך לא מופיעים בפני מלך ומדין כבוד המלכות החליף לצורה מכובדת יותר.

אך מאידך מיד כשיוסף מגיע ופרעה מתחיל לספר לו קוטע אותו יוסף לומר: "בלעדי"- "בר מן חכמתי" (תרגום) "האלוקים יענה את פרעה".

הסבא מקלם הוכיח מכך שהפס' ממשיך ב"וידבר" (ולא ב"ויאמר פרעה" כמו מקודם) שזה **אותו הדיבור**, היינו שיוסף קטע את פרעה באמצע דבריו. ונשאלת השאלה: וכבוד המלכות איפה? הרי לרוץ בבהילות למלך הוא לא הסכים מפני כבוד המלכות אז לעצור את המלך באמצע המשפט זה כן כבוד המלכות?

ועונה על כך הסבא מקלם: יוסף אכן הקפיד מאוד על כבוד המלכות, אבל מה שקרה שם בבית פרעה היו ה"אינסטינקטים" שלו! אדם שהגיע בדרגה כזו של"אין עוד מלבדו" (ולכן נענש לפי דרגתו על אזכור כפול בפני השר שיצא מגדר השתדלות ומסתמא עוד תיקן ושיפר עצמו בזה במהלך השנתיים ימים), אדם כזה הגיב ספונטאנית כשמשוהו צרם לו בהנהגה של פרעה (שהרי אם היה חושב שוב קצת ייתכן באמת שלא היה אומר זאת לפרעה ומסתפק במחאה רגילה אם בכלל או בהוראת היתר כלשהי)

והסבא מקלם השווה זאת כדוגמא למוזיקאי שרגיש לדיוק מוזיקלי וזיוף הכי קטן צורם לו מיד ומסוגל לגרום לו לעילפון.

ובכך כבר נבאר את הקשר בין ימי חנוכה שמהותם וצורתם באה לחזק את ההרגש ש"אין בהם טבע ומנהגו של עולם, הכול בגזירת עליון.. עד שנאמין בכל מקרנו שכולם ניסים!!" (רמב"ן), את התחושה ש"אין עוד מלבדו" בכל מצב, כשאפשר וכשאי אפשר, בזמן שלום ושלווה ובזמן מלחמה. זהו הקשר הבל-ינתק לשיעור הנלמד מיוסף בפרשת מקץ.

על השאלה מדוע ב"על הניסים" נתקן לומר "ועל המלחמות" ולא "על הניצחון" נענו הרבה תירוצים:

- א. שהתכלית היא המלחמה לא הניצחון.
- ב. שהקב"ה בעצמו נלחם בעבורם.
- ג. שעד ביאת גואל אין ניצחון וההודאה היא על הכוח להילחם ועוד..

אך עפ"י היסוד הנ"ל יש לנו פתח לתרץ תירוץ נוסף-

הנס לא מתחיל מעצמו, סתם כך!

כדי ליצור נס יש לגרום לו להיווצר ע"י תהליך מסוים, וכמו בנחשון בן עמינדב, גם בנס חנוכה, הנס לא היה מתרחש לולא מה שקדמו והכינו להיווצר. ומה הייתה ההכנה לנס? המלחמה!!

המאמץ והתעוזה של מעטים נגד כל סיכויי הטבע, הם אלו שגרמו לגילוי הנס (ב"מכתב מאליהו" כותב כי מי שאוחז שהטבע הוא רק אחיזת עיניים והכול נס אז מסירים לו את אחיזת העיניים כי אין סיבה ואז רואה ממילא את הכול כנס) – ממילא לכן אנו מודים לא רק על נס הניצחון אלא על הגורם שהוביל ופתח את הפתח להשפעת נס הניצחון- "על המלחמות".

קושיית ה"בית יוסף" הידועה והמפורסמת, שאם היה שמן ליום אחד, א"כ הנס היה רק בשבעה ימים א"כ מדוע חנוכה הוא שמונה ימים?!

התשובה היא לפי משנ"ת הכא, שאמנם הנס עצמו היה ז' ימים בלבד, אך בידענו שלכל נס יש "חוקי נס" המכינים ומהווים אותו, א"כ למפרע התברר לנו כי גם לשמן **שדלק** יום אחד היה חלק חשוב במערך הנס של חנוכה **כהכנה** לשבעת ימי הנס וממילא הוא ג"כ חלק מהנס ולכן חוגגים ומונים אף אותו כיום בפנ"ע.

התבאר באחרונים שאומרים שלבד מהפרסומי ניסא שיש כלפי העולם, יש גם פרסומי ניסא עצמאי ופנימי שמטרתו - לחזק ולחמם את המושכלות והאמונה שעולה מימי החנוכה לעשות את "הימים ההם- בזמן הזה!". זה עיקר הזמן והקשר שבהדלקת נרות חנוכה. פרסום הנס הזה קיים ב"על הניסים" וזה עיקרו "**להוסיף ולשבח**" (בישיבת

ליקווד היו בחנוכה עושים מנחה ארוכה שלא כמו כל השנה שנהגו להתפלל "מנחה קצרה", משום שחזרת הש"ץ היא עוד הכ"ת לפרסומי ניסא ב"על הניסים", ואולי לכן נתקן לומר "על הניסים" ב"מודים", כדי להדגיש לנו שזה לא עוד אזכרה רגילה של מהות היום כ"יעלה ויבוא" אלא חלק מה"תקנו שמונת ימים (להוסיף) להודות ולהלל", בזה עצמו יש פרסום הודאה והלל ומקומו כתוספת להודאה היום- יומית שבמודים.

בהלכה נתבאר שאם שכח "על הניסים" בחנוכה חוזר ואומר "שיהיה לנו נס כבימים עברו" ב"שומע תפילה".

וצ"ב שהרי הגמ' בברכות אומרת שלא יבקש נס שעובר שבמעי אשתו יהפוך לזכר, משום שהוא גוזל בכך מזכויותיו?!

אלא נראה שיש לחלק בין נס פנימי (שקורה בתוך הבטן ולא גורם ל"פרסומי ניסא") לבין נס שמקדש שם שמים ברבים ומגלה הנס.

על נס פנימי אסור לבקש ואם כן מבקשים בכל זאת, זה גוזל מהזכויות שיש לאדם, אבל על נס שמקדש שם שמים "שווה" כביכול לבזוז את הזכויות, כי יקבל זכויות חדשות ורבות על הקידוש ש"ש ברבים!

נס חנוכה הוא נס "פרסומי" של פרסום ניסא. כנגד ה"כתבו על קרן השור"- מה שנמצא מול עיני האנשים כל היום - (מקביל ל"סטיקר" שנון של תעמולה פרסומית בימינו) אנו באים גם בפרסום הנס שלנו, הדלקת הנר ברה"ר- לקדש ש"ש ברבים!!!

ההבדל התרבותי שבין תרבות יהודית לתרבות חילונית- יוונית.

פנים וחץ במחשבת ישראל

"ואל תשיאך חכמת היונים, אשר אין לה פרי כי אם פרחים.. (ר' יהודה הלוי)

מהות חכמת ותרבות יון היא- פרחים. פרחים הם דברים הנראים חיצונית יפים לעין ומספקים, אך אי אפשר לחיות ולזון מהם. פרחים לא משביעים, הם רק אוכל לעין, לעומת זאת התורה היא "פרי"- פרי מזין גם כשהצבע והמראה שלה אולי לא קורץ חזותית כפרח (התורה נמשלה דווקא למים שהם חסרי צבע וטעם לוואי) וגם אם הפרי כן יפה זה רק אמצעי לאכול ולשבוע מהפרי. "פרי" זהו אוכל שאפשר לחיות ממנו ולא רק לראות אותו. היהדות רואה בעלים ובירק שסביב הפרי כמגן לפרי אבל הפרי הוא בבירור העיקר והתוצאה, גם הגשמיות והחיצונית הם רק כלי העוה"ז אותם הרוח צריכה לקדש ולהעלות אבל העיקר זה "הקרן קיימת לעוה"ב", הטרקלין שאחרי הפרוודור.

והאמת שלולא זה היתה טעונה ברור שאלה יסודית: מה ההבדל המהותי כל כך בין חכמת יון לחכמת ישראל? הרי היוונים הגיעו גם כן למושכלות חיים גבוהות ונשגבות שקיימות סוף כל סוף גם אצל חכמת ישראל (הרמב"ם כידוע אף ציטט ממשנת אריסטו כ"אחד החכמים") אז מה ההבדל ומה משנה בעצם מהי הדרך להגיע לאותם היסודות?!

לדוגמא: סוקרטס המשיל את האדם לנוסע בעגלה הרתומה לשתי סוסים, סוס אחד אציל ומיוחס וסוס אחד פראי במיוחד ומי שמחליט למי לתת להשתלט על העגלה זה העגלון שתלוי רק בו את מי הוא מאכיל יותר. כך גם האדם מונע בידי כוחות נוגדים שטבועים בו. כוח אחד- אצילי ושורשי וכוח שני- פראי חסר רסן ומעצורים ו"העגלון" הוא ה"שכל" שיחליט למי לתת לנהל את ה"עגלה".

במה זה שונה מחכמי המוסר והתורה שכתבו שבאדם יש שני יצרים והאדם מחליט ובוחר בשכלו הישר אחרי מי להמשך וללכת?

דוגמא נוספת- אלברט אינשטיין וסר אייזיק ניוטון- שני מדענים בתחומם האישי שהגיעו לנקודות שיא היסטוריות, ודווקא כשהגיעו לפסגת המצאתם כל אחד מהם התבטא להקטין את עצמו (ואע"פ שלא נתכוונו לזה). אינשטיין אמר שהיה רוצה לרכוב על קרן אור בחלל העולם וסר ניוטון אמר שהוא מרגיש כילד שזורק אבן לים הגדול.. שני משפטים אלו מבטאים (שלא במודע כנראה) הכרה שכמה שהם יגיעו רחוק הם מגלים רק כמה הם קטנים בים הגדול. גם צ'ארלס דארווין "מייסד" תורת האבולוציה נתפס בהודאתו המפורסמת שכשהוא חושב על האיבר הזה ששמו- "עין" הוא חוטף צמרמורת!, כי לא שייך בכלל להבין איך דבר כזה מורכב עובד "סתם ככה..".

והאמת היא שאכן כך, אדם שמשקיע במחקר מדעי שנים על גבי שנים ולבסוף מגלה ומוכיח שצדק באותו פרט מזערי שעליו עבד שנים, רק אז הוא מגלה עד כמה העולם מורכב ומלא בפרטים שכאלה, שכל אחד מהם לוקח המון זמן והמון שכל לגלות ולהבין עד כדי שגם לו נחיה לעד לא נוכל להבינם לאשורם.

ולכאורה זהו מוטיב של ענווה בדומה (להבדיל אלפי הבדלות) למשה רבנו ע"ה שבדרגתו הגבוהה שהיה עניו מכל אדם – **ודווקא** בגלל דרגתו הזו, היה עניו יותר מכולם, כי ככל שאתה מגיע יותר למעלה אתה מגלה כמה שאתה יותר רחוק.

אם כן למה משה רבנו היה "משה רבנו" ואילו מהשאר לא יצא גם חלקיק משה רבנו אפילו? ולמה סוקרטס לא היה תנאי? מה ההבדל ששניהם הגיעו לאותה אידיאה שכלית אך על אחד זה השפיע לגבי צורת מהלך החיים ועל השני לא?

התשובה היא- פרח ופרי!!!..

חכמת יון מסתכמת בשכל והאדרתו כמטרה וכעיקר בפני עצמו, הכל "חיצוני", אין יותר מזה לדידם בעולם, השכל הוא האלוקים. רק במה שמובן להם בחושים השכליים ויכול לקבל שם והגדרה מקצועית הם מאמינים ומאדירים אותו. גם מבחינה היסטורית היו עסוקים ביון כממלכה כובשת "לאסוף" מכל מקום שכבשו את ה"חכמה" והיופי ה"חיצוני" שבאותה תרבות נכבשת- כך שאפילו החכמה והתרבות של הפילוסופיה, הספורט, הספרות וכד' אינם נזקפים ישירות להם, כמובא ומוכח בכוזרי, אלא רק נאספו על ידם בקפידה, מה שרצו מבחינתם לעשות גם לחכמת ישראל- לשאוב את ה"חכמה החיצונית" שבה, את ה"יופי", כמו מה שכבר תירגמו את התורה לשפתם וכד', אך את "נשמת" חכמת התורה של היהודים לא היה לאל ידם להשיג מעולם, כי אינם ברי תפיסה ושייכות לאותו "פנים" תורתי ומהותי שמשמעותו הקשר הבלתי אמצעי בין תורת ישראל לאלוקי ישראל.

בסופו של דבר השכל הוא רק פרח! הוא לא אלוקים, אלא רק כלי נשגב שלא מסוגל להבין את בוראו בחוש. עצמותו של השכל האדיר ככלי רק מוכיח על יוצר גדול יותר ונשגב שעומד מאחוריו ושלדידו המוח השכלי הוא רק כלי אומנות שנוצר כדי להבין במוח השכלי את התורה של כל אחד ואחד לפי השכליות האישית שלו, המיוחדת לו. אך השכל כשלעצמו הוא כאמור כלי ואמצעי בלבד שמוגבל בפני"ע.

אצל היוונים (ונראה שזה כבר מזמן לא רק "יון" אלא מייצג גם את התרבות הרחובית של היום) ישנו חילוק בין המוח השכלי והתיאורטי לבין המעשה בתוצאת החיים, כמו שהוכיח אריסטו שכאשר נתפס בקלקלתו אמר "פה אני לא אריסטו!". "אריסטו" הוא רק בשכל! לא בחיים המציאותיים...

יון הם אלו שהטביעו והנחילו לכלל כולו מושגים הידועים ומוכרים לנו עד היום בתחום הספורט ותרבות הבילוי ולקוחים מתרבות יון דאז: "ספורט" = "ספרטא". "אולימפיאדה" = "אולימפוס" (אל יוני שהתחרו לפניו פעם ב4 שנים), "בריון" = "בר-יון" (בן יוון), ו"נוי" = אותיות "יון". כל אלו בבחינת ה"פרחים" של יון- כלי לבידור עצמי והשגת סיפוק מידי- "קתרזיס" במיטבו.

ולעומת זה להבדיל אלפי הבדלות חכמת התורה- "תורת חיים".

תורה שהיא לא רק "תיאוריה" שכלתנית שנשארת בכוח אלא גם "בפועל" מקיפה אותנו בחיים, ולכן נקרא שמה "תורת חיים".

תורה ש"כשתקום מן הספר תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו". (אגרת הרמב"ן)

תורה של "וידעת" .. "והשבות אל לבבך" .. תורה של "הפוך בה והפוך בה דכולה בה!".

על המשניות האמורות במסכת אבות כתוב שהם נקראים על שם אומנם וכתובים בצורה מנוכסת לבעל המשנה משום שהתנא האומר והמימרא שאמר הם לא שני דברים שונים (כמו אריסטו שהיה לו שכל לחוד והיה לו תוצאה לחוד) אלא הם ייצגו למעשה את המימרא שלהם והיו אותה.

זו גם הסיבה שהחכם קרוי פעמים על שם ספרו כמו ה"חפץ חיים", ה"חזון איש" ה"אבי עזרי" וכדו'.. כי ספרו והוא- חדא הם..

אצל היוונים- היופי הוא הטוב, אצל היהודים- הטוב הוא היפה!

כל החשיבות המוגברת ליופי וחיצוניות מיוחסת בשורשה ליוונים שפיתחו והאדירו אותה. תרבות הליניסטי שלמה שדגלה בפיתוח ושימת האדם וגופו כמרכז היקום, (עד כדי שיכלו לעשות את צרכיהם על ספסל ברחוב בעירום מלא וללא כל בושה וצורך בצנעה, דבר המייצג את תרבות ההלניזם), עד כדי פיתוח תרבות ומשטרים קשוחים של "חינוך ספרטני" מגיל צעיר להחדרת האידאה כי פיתוח הגוף, האדרתו וניצולו לספורט וכדומה הוא העיקר והתכלית. היהודים לעומתם, לא בוחלים אמנם ביופי כלל וכלל, אך רק כשהוא מסמל על שלמות פנימית וחיצונית כאחת ולא בעודו חלול וריקני מתוכן, רק דבר שהוא "כי טוב" במהות הוא גם "יפה" ממילא.

אחד הויכוחים הראשונים בין תרבות יון לחכמת ישראל, היתה בין אלכסנדר מוקדון לחכמי הדרום. מוקדון, שהיה השליט הגדול וכונה בלשון חז"ל "המושל בכיפה", (עד כדי ביטויים לא נתפסים ומצריכים הבנה כמו מה שאמרו חז"ל שאלכסנדר מוקדון משל גם על "גן עדן" וכדו'), נתקל בחכמי הדרום ושאל אותם ג' שאלות: מיהו חכם, מיהו גיבור, ומיהו עשיר.

מבחינתו זו היתה "שאלה רטורית" והרמה להנחתה. היה ברור לו ללא כל ספק ששלושת השאלות מובילות ומנחות אותם לתשובה אחת, יחידה ומוכרחת, והיא: אתה! הלא הוא הגיבור- המושל וכובש את כל העולם, הוא החכם שקיבל דורות של חכמה מזוקקת כתלמידו של אריסטו, שהיה תלמידו המובחר של אפלטון, שהיה תלמידו המובחר של סוקרטס- הוא א"כ מיצוי חכמת יון וגבורתה, ומכאן הנסיבות של שליטתו בכל העולם גם העשיר ביותר בעולם.

לא היה לו ספק בנוגע לתשובה, אך הם הפתיעו אותו בסדרי העדיפות השונים שלהם וענו לו אחרת לגמרי, בניתוח ענייני של העובדות: איזהו גיבור? הכובש את יצרו! הלא אתה לא מונע ע"י עצמך אלא ע"י הכוחות השולטים בך, היצרים, התאוות וכו' רק אם תכבוש גם אותם, כמונו, תהיה אכן גיבור. גם עשיר לפי קנה המידה של חכמת היהודים אינו תלוי בהשגת ממון וצבירתו כמו היחס אל הממון הקיים בחינת "השמח בחלקו",

וגם החכם אינו מי שמרוכז בעצמו ובחכמתו אלא דווקא זה שיש לו ראייה אחרת שונה, הן בחינת "לומד מכל אדם", הן מבחינת "רואה את הנולד". מי שמפנים שחכמה אינה "חיצונית", בחינת רכישת ידע והאדרתו בעלמא, אלא חיבור עמוק יותר לדבר שורשי, אותו אפשר וצריך ללמוד מכל אדם, תמיד יש מקום להתקדם בו, והמבט הוא תמיד קדימה.

ויכוח זה כבר משקף את הפער המנטלי והגישות השונות בין ה"שכל" והחכמה של יון לחכמת היהודים השורשית.

גם כיום - ולא רק כ"יון" קיים חילוק תרבותי משמעותי זה:

לדוגמא בעלמא: חלוקת כבוד לזולת. בגינוני העולם משמש ה"כבוד" כקרדוס דיפלומטי ואינטרסנטי, ואפי' אם זה אמיתי זה כבוד **לאדם**!! לאותו כבוד התייחסה תורת ישראל **כשלילי לחלוטין**! האדם צריך לברוח מהכבוד ולהיות כנוע לחברו! אותו ה"כבוד" שכתוב במסכת אבות 'לכבד את הבריות' זה לא מצד חומריות האדם אלא המהות שמעיד וטמון באדם - ה"**צלם אלוהים**" שבו. רק לזה ראוי לתת כבוד וכמו הכבוד שרוכשים לספרי קודש שהוא לא נועד לדפים ולכריכה אלא רק למהות הקדושה שעומדת מאחוריהם וח"ו לא כבוד אינטרסנטי ולא כבוד דיפלומטי של חנופה.

ומה הנפק"מ בין הכבוד של ה"עולם" לכבוד שצריך להיות מנת חלקם של בני תורה?!

הנפק"מ בסיטואציה של אדם שלובש בגד שעטנז בשוק!!

ההלכה שנפסקה למעשה בשו"ע שאסור לעשות חשבון במצב שרואים אדם אחר לבוש בבגד שעטנז **ואפילו אם זה רבו** (כשזה במזיד וכשיועד, כמבואר במפרשים) הדין שצריך לקרוע מעליו בלי שום חשבון של כבוד!! למה? כי לפי התורה **זה כבוד**!!

הכבוד זה לא בגלל מי ומה **שאתה** אלא בגלל מה שאתה מייצג, בגלל **המהות** שלך. הכבוד בתורה משייך חד משמעית לתורה ולהקב"ה ולכן כשהוא מהווה סתירה אז זה גופא הכבוד לעשות את מה שהקב"ה רוצה ולא את מה שהבשר ודם שבך רוצים.

הייתכן שבאומות העולם תהיה הלכה כזו? שמישהו יבין אותה בכלל? הרי אצלם זו סתירה בוטה ל"כבוד **האדם** וזכויותיו", כי הכבוד נועד אצלם לשרת את האדם ולהחניף לו בתור "סיבה" ולא בתור "סימן" למהות פנימית שעליה הוא מעיד.

ומהיכן זה נובע? מאותה הסתכלות **מוגבלת** ושכלית. לראות רק עפ"י החוש, להתייחס לאדם כ"פרח" ולא כ"פרי" שצריך להיות פורה בתוצאתו, כפרי שמעיד על מהות גדולה יותר שהיא מעבר לחמשת החושים.

דוגמא נוספת היא הספרות בימינו. אצל ה"אליטות" החילוניים ואצל כל אדם יודע ספר בעולם הספרות נתפסת הספרות כהאדרה אינטליגנטית של השכל, עניין בפני עצמו. לעומת זאת ציבור אנשי שלומנו שמודע שהכל הוא רק כלי ורואה גם בספרות אמצעי בלבד, אז באמת רק ספרות שמשרתת את המהות שמאחורי השכל היא מבחינתו ספרות רצויה. "עם הספר" זה לא כינוי שמייצג פרסומת ל"שבוע הספר" אלא לספר

הידוע (בה"א הידיעה) - "עם הספר" - הוא התנ"ך!! כי זוהי הספרות היחידה שמשרתת את המהות של השכל ולא רק מאדירה את המוח כ"פרח".

התמקדות יון בחיצוניות משורש "יפת אלוקים ליפת"

מצד אחד, אנו רואים בדברי חז"ל יחס חיובי לתרבות היוונית. הירושלמי במסכת פאה אומר שמותר לאדם ללמד את בתו חכמה יוונית "מפני שהוא תכשיט לה". מדוע דווקא לבתו ולא לבנו? תשובה לכך ניתן למצוא במסכת מנחות, שם דנה הגמרא בפסוק "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה:"

שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית? קרא עליו המקרא הזה: לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית.

נשים לב כי ר' ישמעאל אינו אומר לבן אחותו שעצם העיסוק בחכמה יוונית הינו שלילי, אלא הבעיה בכך היא מצד ביטול תורה, ואם נמצא שעה שאינה מן היום ואינה מן הלילה - ניתן לעסוק בחוכמה זו.

כמו כן מובאת במסכת מגילה מחלוקת תנאים ביחס לשאלה האם מותר לכתוב את ספרי הקודש (התנ"ך) בכתב שאינו כתב אשורי. ההלכה נפסקה כרבן גמליאל "אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית": אסור לכתוב את ספרי הקודש בכתב לועזי - למעט יוונית.

לעומת מקורות אלו, הנותנים מקום של כבוד לחכמת יוון, שנינו בסוף מסכת סוטה "בפולמוס של טיטוס גזרו שלא ילמד אדם את בנו יוונית". אמנם, זו גזירה מאוחרת יותר מזמנם של המקורות הקודמים, אבל מכל מקום אנו רואים כאן התנגדות חדה לעצם הלימוד. ומספרת לנו הגמרא בהמשך על האופן שבו נגזרה גזירה זו:

תנו רבנן: כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובולוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, לעז להם בחכמת יוונית, אמר להן: כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר, כיוון שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה. אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית.

אותו זקן יעץ להורקנוס שהיה מחוץ לירושלים שיגרום לאריסטובולוס להפסיק את הקרבת הקרבנות, ומדגישה הגמרא שזקן זה היה בקי ביוונית ובשפה זו הציע את הצעתו. לכאורה, פרט זה מאוד שולי, מדוע העובדה שאותו זקן אמר זאת ביוונית היא סיבה לגזור שלא ללמד חכמה יוונית? מהו הקשר בין החכמה היוונית לבין אותו חורבן?

אם כן, מצד אחד יש בחוכמה היוונית צד מאוד חיובי, היא נחשבת תכשיט, וגם מהגזירה שלא ללמוד חכמה יוונית משמע שבמקור כן למדו אותה; מצד שני, אמנם, החכמה היוונית היא שורש החורבן.

לא רק ביחס לחוכמת יוון קיימות זוויות שונות של התבוננות, אלא גם ביחס ליוון עצמה .

המדרש אומר "נחושת זו מלכות יוון, שהיתה פחותה בכולם". יוון היא הפחותה בכל המלכויות.

ביטוי נוסף לגנאי ביחס ליוון המופיע במדרשים בכמה מקומות, עוסקת בכך שיוון היתה אומרת לישראל "כתבו לכם על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל". ביטוי זה מקבל משמעות במדרש בכמה אופנים, וכפי שיצויין. במקום אחד נמשלת יוון לבהרת: "בהרת זו יוון, שהיתה מבהרת בגזרותיה על ישראל ואומרת להם כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל". מהי בהרת? פצע חיצוני ובולט, כלומר יוון דרשו מישראל שיפגינו את האמירה שאין להם חלק באלוקי ישראל. במקום אחר נאמר: "שם הנהר השני חידקל - זו יוון שהיתה קלה וחדה בגזרותיה, שהיתה אומרת כתבו לכם על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל" 'חידקל' הוא מלשון חדות, יוון דרשו שיהיו הדברים מחודדים בצורה חד משמעית. ובפעם השלישית, העניין חוזר כך: "וחושך זו גלות יוון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהם שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל". נמצא שהדגשה זו מופיעה בשלשה אופנים: בהרת - הבלטה חיצונית, חידקל - שיהיו הדברים בצורה מחודדת, ותוצאת הדבר - חושך, הגזירות שאי אפשר לעבוד את ה' החשיכו את עיני ישראל. יוון מתאפיינת אפוא ברצון לעקור את שם ה' מהעולם.

והנה, באופן מפתיע, קיים מדרש שמתאר את עניינה של יוון מפרספקטיבה מנוגדת: "ואת הארנבת זו יוון כי מעלת גרה היא - שמקלסת לקב"ה!" דווקא יוון היא המקלסת לריבונו של עולם, וכפי שממשיך המדרש "אלכסנדר מוקדון כי הוה חמי (כאשר היה רואה) לשמעון הצדיק היה אומר ברוך ה' אלוקי שמעון הצדיק". ובהמשך המדרש: "ואת הארנבת זו יוון כי מעלה גרה היא שמגדלת הצדיקים" - שזו מדרגה נוספת לשבח; וממשיך המדרש "אלכסנדרוס כד הוה חמי לשמעון הצדיק הוה קאים על רגליה אמרין ליה מינאי מן קדם יהודאי את קאים אמר להם בשעה שאני יוצא למלחמה דמותו אני רואה ונוצח" (כאשר אלכסנדר מוקדון היה רואה את שמעון הצדיק היה עומד על רגליו. שאלו אותו - בפני אדם יהודי זה אתה קם? אמר להם - בשעה שאני יוצא למלחמה אני רואה את דמותו ונוצח).

לסיכום, המקורות שראינו מעלים יחס כפול לכאורה הן ביחס לחכמה היוונית, והן ביחס ליוון עצמה. את החכמה היוונית גוזרים חכמים שלא ללמוד, ומצד שני יש בה מעלה. האומה היוונית החשיכה את עיני ישראל בכך שאמרה "אין לכם חלק באלוקי ישראל", ומצד שני דווקא מלכות זו היא המקלסת את ריבונו של עולם ומקלסת את הצדיקים.

ננסה לברר אפוא את הדברים:

בספר הכוזרי מתעמת החבר עם חוכמת הפילוסופיה. החבר אינו מסתפק בדיון בגוף טענות הפילוסופיה, אלא הוא דן גם בשורש, במקור ממנו נובעת הטענה של אותה תרבות יוונית. במאמר הראשון שואל הכוזרי את החבר מה יטען כנגד הפילוסופים, אשר בחקירתם הגיעו למסקנה שהעולם הינו נצחי ולא נברא? ענה על כך החבר:

אל הפילוסופים אין לבוא בטענות, הואיל והם אנשים שלא קיבלו חוכמה או דת בירושה, שהרי הם יוונים ... ואילו החוכמה הבאה בירושה מאדם הראשון, זאת אומרת החוכמה המחזקת על ידי העניין האלוהי, עברה באדם רק אל זרעו של שם, שהוא בחיר בני נח, ומאז לא פסקה ומעולם לא תיפסק מבחירי אנוש אלה. אשר ליוונים, לא הגיעה אליהם החכמה כי אם לאחר שנצחו את האומות אשר נלחמו בהם, כי אז הועתקה החוכמה אליהם מן הפרסים, אשר קבלוה מן הכשדים. רק אז קמו הפילוסופים המפורסמים במלכות ההיא, ועוד: מיום עבור המלכות לרומא לא קם בין היוונים אף פילוסוף מפורסם יחיד.

החבר אומר כאן שחוכמת יוון אינה מקורית, אלא היא באה להם דרך כיבוש הפרסים שקיבלו את חוכמתם מהכשדים. במאמר השני מוסיף על כך החבר שכל החוכמות יונקות כולן מעם ישראל. חוכמת הפילוסופיה אינה חוכמה יוונית פנימית, וכפי שמוכיח זאת החבר מכך שלאחר שמלכות יוון נכבשה על ידי רומא לא קם אף פילוסוף מפורסם מהיוונים. כל תקופת הפריחה של החוכמה היוונית היתה בתקופת הכיבושים הגדולים של יוון, שבה היו יכולים היוונים לכבוש גם את חוכמתן של האומות הכבושות.

העניין מופיע גם במדרש "לא גילגל הקב"ה והביא מלכות יוון לעולם אלא בשכרו של יפת, שכיסה ערות אביו". יוון הוא יצירה שבאה מכוחו של יפת, שמקבל רק את ההופעה החיצונית של הדברים. הוא יכול לראותו בצורה מאוד יפה, אבל הוא לא נוגע בתוך, בשורש האלוקי, העובר רק דרך זרעו של שם. לכן מובן מאוד מדוע חכמה יוונית נחשבת תכשיט: תכשיט הוא כלי חיצוני מאוד יפה, וכך גם חכמת יוון הינה מאוד אסתטית ומסודרת.

מובא במדרש שיוון נמשלה לנמר. ר' צדוק מבאר שנמר הוא כלאים מאריה וחזיר הבר, זהו ממזר. לממזרות אין כוח תוכי אמיתי, אין כאן המשכיות מסודרת, אלא זוהי יצירה חיצונית, כוח שנובע מאדום שהוא החזיר ומבבל שהוא אריה. יוון היא צירוף בין בבל לרומי. עתה מובן מדוע יוון היא הפחותה שבמלכויות, כי לכל מלכות יש צד מיוחד, ורק יוון היא מיזוג של דברים אחרים, אין לה עצמיות.

אם כן, כיצד יתכן שדווקא יוון יכולה להתקרב לעם ישראל יותר מאשר עמים אחרים?

יוון נמשלה לחושך. העולם כמות שהוא, בלי הופעת ה', הוא חושך. כל ההופעות החיצוניות שאין בהם את התוך הפנימי הם חושך, ואילו האור הוא היסוד של המשכת ההופעה האלוקית בתוך המציאות. לעתיד לבוא נאמר "לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך ויהיה לך ה' לאור עולם ואלוקיך לתפארתך" 17, כאשר הקב"ה יופיע לעתיד לבוא בצורה שלמה, כל המציאות העולמית תופיע בצורה של אור, ולא יהיו כיסויים. כאשר יוון גוזרת גזירות על עם ישראל היא משאירה את העולם במצב החיצוני שלו, בלי ההארה והתוכן הפנימי, ולכן היא מחשיכה את עיניהם של ישראל.

ליחס של ישראל אל תרבות יוון יש שני שלבים. השלב הראשון הוא המפגש הראשוני בין יוון לעם ישראל, ובשלב זה יוון "זו ארנבת שמקלסת לקב"ה", זהו המפגש בין אלכסנדר לשמעון הצדיק שראה את דמותו של שמעון הצדיק לפני הקרבות, ובא להבנה שהניצחון החיצוני בקרבות נובע מהתוכיות הקיימת במציאות, הוא הבין שכל כוחה של יוון טמון בכוחו של עם ישראל. כאשר יש שילוב והרמוניה בין הכוח הפנימי לכוח החיצוני "יפיותו של יפת יהא באהלי שם" אז יש מצב מתוקן, עד כדי כך שהסיבה שמותר לכתוב ספרים ביוונית היא אותו מעשה של תרגום התורה ליוונית. היתה במעשה זה סיעתא

דשמיא, שהרי חוכמת יוון אין לה תוכיות, אבל כאשר היא יונקת מכוח חכמת משה היא יכולה להוציא את הדברים כלפי חוץ בצורה מאוד מתוקנת.

יחס זה היה קיים בתקופת שמעון הצדיק. אחרי שמעון הצדיק בא אנטיגנוס איש סוכו, שהיה אומר "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם" ובאבות דר' נתן נאמר שמכוח דברים אלו יצאו צדוק ובייתוס לתרבות רעה, כפי שמביא רש"י בשם הערוך:

ויהי מורא שמים עליכם - לפי שאין שכר מצוות בעולם הזה, שנאמר: "אשר אנוכי מצוך היום" - היום לעשותם ולא היום לקבל שכרן. ושמעתי שצדוק ובייתוס תלמידיו של אנטיגנוס היו ולימד להם אל תהיו כעבדים וכו' אלא הוו כעבדים שלא על מנת לקבל פרס ולא פירש להם, ויצאו ולימדו לתלמידיהם כך, ולאחר זמן עיינו בדבר והיו סבורים שלא לקבל פרס לעולם הבא ושלא יהיה תחיית המתים ויצאו למינות הם ותלמידיהם ונקראו כולם שבאו אחריהם צדוקים ובייתוסים על שמם.

מבאר ר' צדוק, שהסיבה שהם יצאו לתרבות רעה היתה קישורם לחכמה היוונית. הצדוקים והבייתוסים היו קשורים לאותו מהלך של התיוונות, עד כדי כך שחלק מהכהנים הגדולים לא הוציאו שנתם משום כך. הבעיה בנטייתם אחרי החכמה היוונית היא שחוכמה זו קיבלה אצלם ערך עצמי ועצמאי במקום שתהיה חכמה הטפלה לחכמת ישראל. וכיוון שכך, התוצאה היא שאין חודש ואין שבת ואין מילה - אין הופעות חיצוניות של התורה. אם אין פנים - אין חוץ, כל הופעה שואבת ממקום עמוק ופנימי יותר, ומאחר שבחכמת יוון אין מקום למשמעות פנימית, גם אין מקום להופעה חיצונית.

החשמונאים קמים כנגד אותה התנגדות לצדדים הפנימיים. עניין המילה הוא לכאורה פגם חיצוני בגוף, ואילו היוונים מתנגדים שהרי אין לפגום בצד החיצוני, הוא צריך להיות אסתטי ושלם. וכן היחס לזמנים, אין הבדל בין יום זה ליום אחר ולכן גזרו על השבת וחודש. אין אצל היוונים משמעות לתוכיות הדברים. זהו עניין יוון, כאשר היא מתנתקת מעם ישראל היא אומרת "כתבו לכם על קרן השור" - משהו מוחצן וחיצוני. במגילת תענית מופיע שיוון אמרו לישראל שיכתבו על קרן השור "אין לנו חלק באלוקי ישראל" - אין לנו חלק בהופעה השלמה של האומה הישראלית, אין כזה דבר להופיע את דבר ה' בעולם. וברור שאין אומה בעולם עם סגולה מיוחדת כאומה הישראלית שיכולה להופיע את דבר ה'.

בספרו "אדר היקר" כותב הרב קוק: כנגד פרצת היונים והמתיוונים שכתבו על קרן השור שאין להם חלק באלוקי ישראל תיקנו לכתוב שם שמים אפילו בשטרות, וכנגד ההפרזה הבאה מזה אחר כך מצד העם עד שנמצא שטר מוטל באשפה עשו יום טוב כשבטלו אדכרתא משטרייא משום עת לעשות לה'. אלו ואלו דברי אלוקים חיים, ועמך כולם צדיקים. אנחנו עכשיו לא נכתוב שם שמים בשטרות, אבל על עמודי ספרותינו החיה ודאי חובתינו כעת לכתוב שם אל אלהי ישראל, בספרים, במאמרים, בחזיונות, בשירים, בפירושים, ובדרושים, ובכל אותם הכלים שהמחשבות נכנסות על ידם לרשות הציבור...

מבחינת הפן המעשי, יש חשש לבוא ולהופיע את החוכמה היוונית, את התרבות היוונית כלפי חוץ. על כן, את התרבות היוונית אנחנו לא לוקחים כחטיבה אחת, אלא אנחנו לוקחים את הצד חיצוני ויוצקים בו שם שמים וקדושה – ובכך יש שלמות. ועניין זה מתגלה במעשה עם אותו זקן במצור שדיבר ביוונית, ואמר להם – החוכמה היוונית היא לעקור את השורש והתוך מהמערכה הזאת. כדי שהם לא יוכלו לעמוד במערכה, תעלו להם חזיר – תוציאו את הקדושה על ידי הכנסת הטומאה אל תוך עיר הקודש. זו בדיוק התפיסה של החכמה היוונית, ולכן בעקבות אותו מעשה אמרו לא ללמוד את החכמה היוונית.

תקומת ישראל

בפרשת תצווה נאמר: "ואתה תצווה את בני ישראל וייקחו אליך שמן זית זך..".

המדרש תנחומא בפרשה מתחיל לדרוש כך:

"ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול, כך שנו רבותינו קטן נימול לשמונה, מה טעם? כשם שנימול יצחק אבינו..."

יש להבין כמה תמיהות:

א. בעצם הקשר הבסיסי בין פרשת השמן למאור וברית מילה בקטנים?
ב. מה היה בעצם הדיאלוג ביניהם, ומה ענה לו הרב "כשם שנימול יצחק אבינו" הלא הוא נשאל מה הטעם הבסיסי, הסיבה ואדרבא הקושיה עדיין קשה ביצחק ג"כ, מה הטעם נימול??

וראיתי שיש שביארו והשיאו הלימוד פה לנושא תקומת עם ישראל לאורך הדורות.

רבים וטובים כבר חקרו לאורך כל הדורות מהו סגוליותו של עם ישראל שעל אף שעמים גדולים וחזקים מהם נכחדו כבר מן העולם כלא היו בכלל, מעצמות שלמות התפוררו ואינם ואע"פ כן, דווקא עם ישראל ממשיך להתקיים כעם למרות קוטנו המספרי והשנאה הרבה שכל העולם רוחש לו.

התשובה לכך נמצאת בפרשת שמן למאור: "וייקחו אליך שמן זית זך".

מובא במדרש: "נמשלו ישראל לשמן, מה השמן אינו מתערבב בשום משקה אחר כי אם צף ועולה תמיד מעלה כך גם ישראל עומדים תמיד למעלה משאר אומות העולם ואינם מתערבבים בהם".

ישראל הם בגדר שמן זית זך שטהרתו היא ע"י בידולו משאר אומות העולם וע"י זה הוא צף ועומד לדורות גם כשאומות העולם טובעים במצולות.

אך מה הייחוד שלהם שמבדל אותם מכל "שאר המשקין"?

כל קבוצה, אומה, מעצמה וחברה מתאחדת ע"י גורם משותף ומאחד (אינטרס) שהוא הצד השווה שבהם. ככל שהגורם הוא יותר שורשי ותכליתי כך הגיבוש הוא חזק יותר ואינו דומה גיבוש שהגורם המשותף שמאחד אותו הוא בידור והנאה שמסתכם בכדור לבין חבורת לומדים שהפיתוח השכלי והרגשי הוא תכליתם.

גם לאומות העולם היו אידיאלים, ליון היה אידיאל של פיתוח ומיצוי הכוחות הן מבחינה תרבותית, גופנית וכוחנית ("בריון" הוא מלשון "בר – יון" וגם המילה "נוי" מורכבת מאותיות "יון") והן מבחינה שכלית, הם ראו בתכלית החיים שלהם עניין למצות את הכוחות ולשדרגם ככל האפשר אך היה העיקר חסר מן הספר משום שכשלא הייתה תכלית

רוחנית לשם שמים אז סופם להתפרק ולא להחזיק מעמד, ארוך ככל שזה יחזיק- בסוף זה ייפול.

הגורם המשותף בין עם הבחירה לבין הקב"ה הוא עצם הבחירה וההתקשרות שבין העם למלך, תזכורת למעמד הר סיני לעיני כל שבו ניתנה התורה כקשר וכשריד ליצירת קשר והידבקות בבורא, "וארשתיך לי לעולם, בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים", ברית שכרת עם האבות הקדושים לבל ינתק הקשר בין הצדדים לעולם.

אך בימינו, ימים של ירידת הדורות, כשהקשר עם הבורא התרופף בכלל עם ישראל ורק יחידי סגולה כאנ"ש בני התורה עדיין מתבודדים ומתבדלים בטריטוריה משלנו – בית המדרש ומהווים את השמן שצף, ומה א"כ מחזיק את הקשר בין הבורא לבין כל היהודים בתפוצות ובמקומנו, שאינם שומרי תורה ומצוות?

התשובה היא- "אות ברית קודש", חותם ברית הברית שבאדם שתפקידו לשמור ולבדל אותו מכלל האומות הוא מהווה הגיבוש המבדיל מן העולם. וזה ייעודו שלכך ניתן.

זה הקשר הבסיסי בין פרשת השמן למאור ובין הברית מילה.

ועדיין, שואל התלמיד "מה הטעם?.."

אין הכוונה מה הסיבה לברית מילה, שהלא ע"ז היה צריך לענות לו:

"ביום השמיני ימול בשר עורלתו.."

אך התלמיד לא בירר סיבה, הוא בירר "טעם", מה הטעם שיהודי שאינו שומר תורה ומצוות מל את בנו, אע"פ שזה מעשה שמתפרש בפשטות חיצונית כאקט ברוטאלי לעשות לילד, שלך, בן ח' ימים בלבד ברית מילה?!

וע"ז ענה לו- כשם שיצחק אבינו נימול!!

יצחק אבינו הוא המקור והמחדש של המסירות נפש וההתבדלות שהביאה לחיבור עם הקב"ה שהלא פרשת העקידה היא זכות וזיכרון לדורות. אותה מסירות נפש של האבות שמלים את בנם היא זאת שנותנת לאותו יהודי ולבנו שמנותק מתורה ומצוות רח"ל את כרטיס הכניסה לכלל ישראל (כמו"כ מבואר בזכות מה שבים ישראל לארץ, בזכות שהיו נימולים) היא מהווה את הגורם המשותף שבזכותו השמן צף וימשיך לצוף עד ביאת גואל צדק.

גם היוונים בהבינם שזה מה שמאחד ומקשר ונותן את התקומה לעם ה' ניסו לעקור את הדבר מהשורש, הם כבר ידעו שלא יעזור לעקור את הגוף כי לעם ישראל תהיה תקומה תמיד וימשיכו לצמוח גם ממעטים ששרדו (כדוגמת נזקי השואה שהוכיחו שלמרות הכל ועל אף האבידות הרבות והמורל שירד אין סיכוי ב"ה לכלות את עם ישראל) היוונים

ניסו בדרכם החכמה לעקור את קיומם של ישראל- מהשורש!! מעצם מה שנותן להם את מקור החיות!!

- הם נטפלו למנורה, למאור ולשמנים שכמו שביארנו הם סימבוליים לעם ישראל.
- הם נטפלו לברית מילה ושבת שהם ברית הקודש שמסמלים את הקשר של היהודים שאפי' פחות מהחרדים לדבר ה' כדי "לכסות" את כל המגזרים וכל קשר שבין הקב"ה לעם ישראל.
- הם ניסו לייצר גזע חדש שאין לו חלק באלוקי ישראל ולכן אמרו "כתבו על קרן השור" (וכמבואר שהקרניים של השור שימשו כבקבוקי שתייה לחלב לפעוטות הקטנים, לכן היה חשוב להם שיכתבו על קרן השור, כדי ששטיפת המוח המתיוונת תתחיל כבר מינקות כדי ליצור גזע חדש).
- הם עקרו את הדלתות מהבתים למען יוכלו לתצפת ולראות כי אף אחד לא מתאגד ללמוד תורה או עושה מצוות בביתו (כפי שהביא הרמב"ם באגרת תימן)
- הם גזרו על כל בתולות ישראל שיבעלו להגמון תחילה ופסלו וסגרו את כל המקוואות למען מיעוט הילודה ופגימה בקדושה ובטהרה, שורש כל בית יהודי איתן.

ואעפ"י כן, הם נפלו במה שהיה חסר לכח שכלם להבין, בעניין "העל – טבעי", שאותה יד מכוונת מלמעלה שגרמה עד היום לעם ישראל לשרוד, היא זו שבכול מחיר תמשיך להציל אותם מכל סוג שהוא של לוחמה וזה פועל דווקא ע"י השתדלות מעל הטבע של יחידים (מעטים כנגד רבים וכו') ועי"ז ממשיך השמן להאיר למשך ח' ימים ולעולמי עד אי"ה.

רמזי חנוכה בתורה- הקשר בין חנוכה לפרשת וישב

א'. הגמ' בשבת (כ"ב.) מביאה מאמר "ר' נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום נר חנוכה שהניח למעלה מכ' אמה- פסולה ואמר רב כהנא דרש רבי נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים, ממשמע שנא' והבור ריק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו"

בעצם האמור הבינו כבר המקשים שהקשר תמוה ובהכרח שבא ללמדנו משהו, שאם לא כן, מה נשתרבב לו לנר חנוכה- "הבור ריק אין בו מים"!?!

ואומנם האריכו הדרשנים לקשר בין הדברים ע"פ הביאור שבשני הדברים ההנהגה של הנס הייתה מעל לטבע והצפוי אך נראה לבאר אי"ה קשר אחר

ב'. בפרשת וישב, התורה נוקטת לשון הצלה בראובן שהציל את יוסף (משא"כ ביהודה) "ויצילו מידם", "למען הציל אותו מידם".

וצ"ב דאם הבור ריק ממים אבל נחשים ועקרבים יש בו א"כ מה ההצלה שראובן הכניסו לכזה בור?!

ואומנם בארו חלק מרבתינו ז"ל שזו הייתה הנהגתם לבחון אם ימות אם לאו ורמז בפסוק "ונראה מה יהיו חלומותיו", שחשבו שאם הוא צדיק לא יפגעו בו הנחשים לרעה.

אך קצת קשה ע"ז ממה שנתבאר להלכה הדין שעד שבי"ד לא מסיימים לדון אסור להם לאכול לחם ולסור מן הדין ופה מבואר שישבו לאכול לחם! וגם פה אי"ה יתיישבו הדברים באר היטב.

ג'. "לו ישטמנו יוסף"- במדרש (ויחי ז' טו') מבואר- "מה ראו לומר כך? אמר ר' יצחק עכשיו שחזרו מקבורת אביהם הלך יוסף והציץ באותו הבור שהשליכוהו אחיו בתוכו, אמר רבי תנחומא: הוא לא נתכוון אלא לשם שמים- שחייב אדם לברך על מקום שנעשה לו נס "ברוך שעשה לי נס במקום הזה" והם, והם לא אמרו כן אלא "לו ישטמנו יוסף"

והדבר צריך ביאור- מדוע לא ידעו ולא הבינו שמה שהסתכל בבור היה לומר ברוך שעשה לי נס וחשדו בו ששוטמם?!

מכאן הכריחו חלק מרבתינו לומר **שהבור בו הכניסו ראובן ואחיו את יוסף היה בור בעומק של כ' אמה!!**

וממילא זו הסיבה:

א. לקשר בין שני הממרות של ר' תנחום בין נר חנוכה לבור של יוסף- שניהם היו בגובה כ' אמה ובשניהם לא שלטא ביה עינא.

ב. ראובן לא שלט בו עינא לראות שהבור מלא בנחשים ועקרבים לכן זה נקרא באמת שהציל וכלפי שמיא גליא שלא ידע (ולא כפשט שהם ידעו ורצו לבחון אותו וממילא לא פלא שישבו לאכול לחם משום שמבחינתם נגמר הדין!), [אגב אורחא, מבואר מדוע ביהודה אע"פ שהאחים שמעו לו יותר מראובן למוכרו

לישמעאלים ובפועל רק ניצל התורה לא מציינת זכות הצלתו ליהודה ראיתי משום שבארו שיהודה לא רצה להורגו משום ש"אחינו הוא" משא"כ ראובן אמר "לא נכנו נפש", בלי קשר לאח או לא, זה הצלת נפשות אמיתית].

ג. הם לא ידעו לחשוב שהוא מברך שעשה לי נס במקום הזה משום שכיוון שלא שלטא עינא בבור אז לא ידעו באמת שהיה שם נס של נחשים ועקרבים וחשבו שרוצה להזכיר להם עוונות.

נס הנצחון במלחמה ונס פח השמן

תמיהה גדולה עולה מאליה, מדוע בנוסח ההודאה בתפילה אנו מזכירים רק את נס הנצחון במלחמה ומשמיטים את עניין נס פח השמן, ואילו הגמרא בסוגיה הנוגעת לחנוכה מזכירה אך ורק את נס פח השמן ואילו את נס המלחמה רק בדרך אגב?

והגר"ה עפשטיין יישוב ע"כ עפ"י המשנה באבות (ה,ה) "עשרה ניסים נעשו במקדש", וכתבו שם המפרשים שאליבא דאמת נעשו במקדש יותר ניסים, אך המשנה מונה רק את אלו שהביאו תועלת גלויה ומוחשית לעולם.

ולפי"ז שייך לומר שבנוסח ההודאה ג"כ הוזכר רק נס המלחמה שהיה יותר גלוי ומוחשי לעולם, משא"כ נס פח השמן שהיה ידוע רק ליחידי סגולה ותועלתו לא הורגשה ע"י המון העם וממילא לא חשו חובה להודות גם עליו.

לעומת זה, הגמרא (שבת כא:) מזכירה אך ורק את נס פח השמן ולא את נס המלחמה, משום שבאמת ניצחון ישראל במלחמה לא מורה כשלעצמו את קירבת הקב"ה לישראל, שכן הוא חוק קבוע שהקב"ה עוזר ומסייע לנרדף כנגד רודפו, כמאמר הפס' "והאלוקים יבקש את הנרדף" (קהלת ג'), ואמרו חז"ל "אפילו צדיק רודף רשע יבקש ה' את הנרדף" וק"ו במלחמת היונים כנגד היהודים, משא"כ בנס פח השמן שבו ניכרה החיבה המיוחדת לעם ישראל.

ממילא כאשר חכמי התלמוד הציעו לפני לומדי בית המדרש את ענין חנוכה, בחרו לספר על נס פח השמן, שהוא המאורע שמעיד על השגחת ה' המיוחדת לעם ישראל וחיבתו אליהם, ולא על הנצחון שאינו בהכרח מעיד על קירבה מיוחדת, אך בנוסח ההודאה, האחד לכל המון העם ורבדיו, הותאם הנוסח לכל העם ולכן לא הוזכר בו נס פח השמן, שנס זה לא ניכר להמון העם הגלוי, אלא רק ליחידי סגולה בבית המקדש. העם ראה בגלוי רק את נצחון המלחמה ורק על כך באה הודאתו.

טעם נוסף לשינוי בין נוסח ההודאה לסוגיית הגמרא, שהנה כידוע מטרת יון המלחמה היתה להשכיח מישראל את התורה והמצוות, ואילו השמן מאפיין את התורה וחכמתה כמאמר הגמ' "הרואה שמן זית בחלום - יצפה למאור תורה" (ברכות נו.) וכן "אמר ר' יוחנן מתוך שרגילין בשמן חכמה מצויה בהם" (מנחות פה:) וכו'.

וכיוון שיש לשמן מהות וקירבה מיוחדת לתורה וללומדיה, הציעו החכמים לפני הלומדים דווקא את נס השמן, שנשאר לזכר קיום מאור התורה שבעולם, אך להמון העם ה"בעלי בתים" הציעו בתפילה את ניצחון המלחמה שהוא דבר מוחשי יותר להבין.

וטעם נוסף: בבית המדרש לא הזכירו את נס הנצחון במלחמה, משום שבני תורה יודעים שיסוד קיומו של עם ישראל אינו בזכות מלחמות ונצחונות, כי "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה'" ואין למדים ממלחמת החשמונאים כיוון שאין לומדים ממעשה ניסים.

בגמרא (שבת כא:) "לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, צ"ב מדוע לא קבעום ליו"ט מיד לאחר שראו את הנס?

ונראה כי בשנה הראשונה חששו שיחשבו שהיו"ט הוא על הנצחון במלחמה, אבל לאחר שנה שלמה שבה עסקו בתורה, בעבודה ובמצוות, כבר לא חששו לכך וידעו שע"ז יבינו כולם שהנס נעשה לצורך הרוחניות ומטרת העל שבנס היתה התורה ולומדיה שמצויינים היטב בעיקר בשמן הזך ובהדלקת המנורה.

חובת ההידור בחנוכה

יש ששאלו מדוע דווקא בחנוכה זכינו לראות חג שמקפידים בו כ"כ על ההידורים השונים שבו, החל מהדלקה בשמן וכלה בהוספת נר בכל יום, אע"פ שמצווה זו היא 'בסך הכל' מדרבנן, ואילו אפילו באתרוג שמצוות ההידור שבו היא מדאורייתא- "פרי עץ הדר" לא מצינו עד כדי כך שההידור שבו נכנס לגוף ההלכה כמו בחנוכה שכל ילד קטן כבר נהיה "מוסיף והולך" כ"מהדרין מן המהדרין"?

הפשטות ליישב היא שבחנוכה העניין המרכזי הוא ה"פרסומי ניסא" ובכל ההידורים יש תוספת פרסום- שכל אחד מבני הבית מדליק, שמוסיפים נרות ושהשמן טוב יותר ודולק יותר זמן, בכל אלו יש תוספת בפרסום הנס.

ומו"ח ז"ל הוסיף ליישב על כך, שהסיבה היא שחנוכה הוא חג שמתבסס כולו על ההידור שבזמן המקדש.

לצורך כך יש להקדים ולשאול- מדוע היה שמן אצל הכוהן הגדול, הלוא לא היה זה תפקידו להדליק את המנורה בבית המקדש?! הדלקת המנורה נעשתה לפי גורל בין הכהנים ב"בית אב" של אותו יום (בכל שבוע היה משמר של הכהנים שחולק לשישה "בתי אב" – אחד לכל יום חול). ואם כן, אם לא לצרכי המנורה, מה עשה הכוהן הגדול בשמן זית?

הכוהן הגדול השתמש בשמן זית למטרה אחרת לחלוטין. על הכוהן הגדול חלה חובה להביא קרבן מנחה מיוחד בכל יום, והקרבן כלל שמן: "כל מנחה בלולה בשמן" (רמב"ם: הלכות מעשה הקרבנות יג ב-ד). כידוע, קרבן מנחה כולל "סולת בלולה בשמן", ולכן לכוהן הגדול היה שמן זית עבור הקרבן הזה. כמות השמן הדרושה לקרבן מנחה תלויה בסוג המנחה. לרוב סוגי קרבנות המנחה צריך לוג שמן אחד, אבל לקרבן מנחה של הכוהן הגדול דרושים שלושה לוגים (רמב"ם שם). לכן פך השמן של הכוהן הגדול הכיל שלושה לוגים, כנדרש לקרבנו. וכמה שמן דרוש עבור המנורה? כתוב במשנה (מנחות יג ג) שכל "נר" במנורה (הכוס שמכילה את השמן) הכיל חצי לוג שמן. יוצא שלשבעת הנרות דרושים היו שלושה לוגים וחצי של שמן בכל לילה. והיות שבפך השמן החתום של הכוהן הגדול היה רק שלושה לוגים, מתברר בהתאם לנוסח הגמרא של רב אחאי גאון, שלא היה בו די שמן אפילו ללילה אחד.

עתה נבחן מה הקשר בין פך השמן להידור מצווה. השמן הדרוש עבור קרבן מנחה הוא שמן זית, ואילו השמן הדרוש עבור המנורה הוא שמן זית זך (מנחות ח, ד). כל שמן זית שאינו זך פסול למנורה ואינו טוב מכל שמן אחר שאינו מופק מזיתים. שמן זית זך הוא השמן מהכבישה הראשונה של הזיתים, ונחשב לשמן האיכותי ביותר. כאשר כובשים את הזיתים פעם שנייה ושלישית, יוצא שמן באיכות פחות טובה, אבל די בשמן זה עבור קרבן מנחה.

מכאן יש לשאול מה התועלת בשמן זית שמצאו המכבים בפך של הכוהן הגדול, אם השמן הדרוש עבור קרבן מנחה הוא שמן זית רגיל, שהוא חסר ערך עבור המנורה? התשובה היא שאמנם אין חובה להשתמש בשמן זית זך לקרבן מנחה, אבל יש בזה הידור מצווה. וידוע שהכוהן הגדול היה נוהג להדר במצווה של קרבן מנחה ולהשתמש בשמן זית זך בלבד. לכן כאשר מצאו את פך השמן ובו החותמת של הכוהן הגדול ידעו המכבים שבתוך הפך יש שמן זית זך, ולכן הוא עשוי להתאים גם למנורה.

יוצא אפוא שנס חנוכה של פך השמן התאפשר אך ורק בזכות הידור מצווה של הכוהן הגדול. כמו"כ גם בעצם העובדה שהכהנים יכלו להדליק את המנורה בשמן טמא משום ש"טומאה הותרה בציבור" ועכ"פ בחרו להדר ולחפש וע"ז זכו למצוא את השמן ולזכות לנס פח השמן.

אילו הסתפק הכוהן הגדול בקיום מצוותו בלי הידור, הרי נס חנוכה לא יכול היה להתרחש. לכן יש דגש מיוחד בהידור המצווה בהדלקת נר חנוכה, וכולנו מהדרים ואפילו נוהגים לשיטת "מהדרין מן המהדרין" לזכר הידור המצווה של הכוהן הגדול.

א"כ עולה לנו שכל הסגולות המיוחדות שבזכותה קיים נס חנוכה, הוא בזכות מעלת ההידור וההתאמצות "מעל לטבע" ומעל לצורך הבסיסי, לכן גם חנוכה לדידנו הוא חג של "מהדרין מן המהדרין" שלהידור שבו יש טעם מהותי ושורשי בעצם התהוות הנס. (העירוני שהמקור לפירוש זה הינו בספרו של הרב זיון "מאוצרנו הישן". הספר היה במקורו ביידיש ונקרא "דער אידישע שטראל").

שינויים בתורת ישראל

מאז ומעולם שאפו אומות העולם שבחרו להילחם בעם ישראל, לצאת חוצץ גם נגד תורת ישראל. למרות שהיגיון של "חיה ותן לחיות" היה מסתבר יותר במקרה כזה, הפריעה עדיין לגויים לא רק העובדה שלהם לא תהיה התורה הזו אלא גם העובדה שלישראל **כן** יש את התורה הזו. שאיפתם ומטרתם אליה חתרו מאז ומעולם היתה לעקור או לשבש מהשורש את תורת ישראל, הן כחכמה בפנ"ע והן כנקודת החיבור והקשר שבין הקב"ה לברואיו.

אמנם חנוכה היא הדוגמא הקלאסית לכך. היוונים בשונה מגזירות אחשורוש גזרו על ניתוק הקשר בין עם ישראל להקב"ה וטמאו את ה"שמן זית זך" של "המנורה" שמייצגים את התורה הקדושה.

אך גם תלמי המלך, בכוונתו לפרש את התורה לשבעים לשון, רצה בעצם יותר מ"תרגום" לתורה, הוא ידע שכשלושקחים שבעים אנשים לתרגם ספר, אז בדרך הטבע, לתרגום מצטרפת פרשנות ולו מינימאלית כדי להסביר את אותו התרגום, וממילא ב-70 אנשים, כל תורה תקבל פרשנות משלה, קצת שונה מהמקור ומ-69 התרגומים הנוספים.

התוצאה תהא 70 תורות חדשות שכולן שיבוש של תורת המקור הקדושה.

הם לא הסתפקו בלא להכניס את התורה אליהם אלא הם חפצו בעיקר להרוס ולשבש את התורה לכלל ישראל. לכן ודאי שהצער היה גדול, לא רק מעצם התרגום אלא מהתוצאה הרת האסון שעשויה היתה לבוא בעקבותיו.

ה"אברבנאל" (בתחילת הקדמתו לנביאים) מביא עוד שיבוש שעדיין רלוונטי לגבינו. בכך שהמקור לחלוקת התורה לפרקים היא מכומר נוצרי בשם ג'רונימו (המזכר גם ע"י משנה המלך בספר הויכוח להרמב"ן) שחילק בצורה זו את התורה לתועלת אותה תקופה, שבה רבו הויכוחים הפילוסופיים והאידיאולוגיים בין הדתות השונות. על ידי חילוקה כך היה קל יותר להסתמך ולהביא ראיות ומובאות מהתורה לשני הצדדים המתווכחים. זו כמובן היתה הסיבה הרשמית שלו, אך מעשיו העידו שגם בכך הוא ניסה

והצליח ליצור שיבושים בתורה כשמטרתו המרכזית היא ליצור זלזול ולעג מהתורה. פעמים שגרם לסתם טעויות הנובעות מבורות וחוסר התמצאות בתורה, כמו שמיספר את ענין "בגדי השרד" במשכן כפרק חדש – ביחד עם כל ענייני הבגדים, אע"פ שכל אחד שמעיין קלות כבר לומד שהם עדיין שייכים לפרק הקודם של כלי המשכן, כיוון שהם כיסויים למשכן. פעמים רבות הוא בחר להתחיל ולסיים פרק בדבר רע, למרות שאנו יודעים שהתורה עצמה הקפידה בפרשות לא לסיים או להתחיל בדבר רע. הוא הסתמך על העובדה שהתחלה וסוף של כל דבר נחרטים עמוק יותר אצל כל אדם ושם לו למטרה שדווקא הסוף וההתחלה יסתיים כרצונו, לדוגמא כשחתך לפתע ב"ונהי בעיניהם כחגבים" בכך שכך היו גם בעיני עצמם, אע"פ שיש עוד המשך. כמו"כ בבראשית סיים פרק לאחר ששת ימי הבריאה בתור אידיאולוגי שהיום השביעי – המנוחה, לא קשור למהלך של הבריאה והשבוע, אך לדידן הוא חלק מהותי מאד מכל בריאת העולם וימי השבוע.

מצאנו שגם בתקופה מסוימת הוא ניסה להשיג את כל ספרי התורה הקיימים ולהחרימם, רק כדי למחוק מתוכם פסוק אחד – "עמוני ומואבי לא יבוא בקהל ה'".

ש' – למה בעצם לא התחלקה התורה מלכתחילה בידי חז"ל לפרקים, שהרי הטעם של ההתמצאות במבואות והיכולת לצטט ולהביא ראיות בנקל, הוא נכון כשלעצמו לכאורה?

ת' – כיוון שלפי חז"ל לא היתה יכולה להיות חלוקה שווה בפסוקים, לדוג' במעמד קבלת התורה, לכל דיברה היו רואים חז"ל ליחס פרק בפנ"ע זה לא הגיוני ומסודר לייחס פרק לפסוק אחד קצר וכד'.

ש' – אם המקור לחלוקת הפרקים הוא בעוכרנו ומקורו טמא ושלילי, למה לא שינו זאת חכמי ישראל מיד כשהיתה להם אפשרות, ומדוע בימינו אנו עדיין חלוקה זו דומיננטית?

ת' – כיוון שמפרשים רבים של התורה כבר כתבו את פירושיהם לתורה עפ"י סדר כרונולוגי זה, ראו חכמינו להשאיר את חלוקת הפרקים הזו, ואולי יש בכך משום "יפת אלוקים ליפת", שהסדר והיופי של יפת הם נאותים כשהם ב"אהלי שם".

הנס שבשמן והציון שבהדלקה

מדוע היה צריך הקב"ה לחולל ב' ניסים בחנוכה? הלא מספיק היה הניצחון שהיה נס בפני עצמו ולמה היה גם צורך בתוספת הנס שמצאו את פך השמן?

הגר"ח שמואלביץ זצ"ל קרא לנס של פך השמן "נשיקה" מאבא. הוא מביא דוגמאות נוספות לכך שהקב"ה מוסיף נס על נס כמו בסיפור דוד שהרג את גוליית שלא זו בלבד שזכה שיהיה לו נס והצליח להורגו ע"י אבן בגולגלתו, הקב"ה הוסיף נס שגוליית נפל קדימה ולא לאחר כמתבקש – כדי שדוד לא יטרח ח"ו ללכת עד ראשו כדי לחרות אותו, אע"פ שלכאורה נס זה "מיותר" ולא היה קורה שום דבר אם דוד היה נאלץ ללכת קצת יותר. כמו כן כשבתיא – בת פרעה מצאה את משה רבינו בתיבה ומחמת הנס קראה ליוכבד אמו להניקו שהיה בכך משום תוספת נס על נס, כיון שלא זו בלבד בעצם הנס שזכה לחלב אמו – כשר וטהור, אמו עוד קיבלה על כך כסף – בבחינת "נשיקה" משמים עפ"י הגדרתו.

הגר"ח שמואלביץ זצ"ל המשיך והמשיל זאת לאבא שלוקח את בנו לקנות נעלים עקב כך שהקודמות כבר קטנות עליו, אם באותו יום הילד הרגיש אותו מאוד, אז הוא הולך וקונה ויוצא ידי חובתו כמו "בעל חוב", אך אם הוא במצב רוח טוב ולילד מגיע באמת, אז אותה קניה הופכת לחוויה ולבילוי משותף עם אבא, ואחרי שהוא יוצא עם הנעלים החדשות הוא זוכה גם לנשיקה על המצח.

היהודים שזכו לעמוד בגבורה מול פרץ ההתייוונות באותה העת זכו לא רק לנס ההכרחי כדמות הניצחון במלחמה, אלא גם ל"נשיקה" שמעידה על אהבת האבא אליהם – בדמות נס השמן "נשיקה" שהיה עקרונית אפשר גם בלעדית (טומאה הותרה בציבור וכו') והעובדה שהיה נס נוסף באה להעיד על "חביבותם היתרה" כמו שכתב ה"פני הושע" בחידושיו עמ"ס שבת.

זו אחת הסיבות שאנו מציינים את חג החנוכה ע"י הדלקת נרות בשמן ולא ע"י תהלוכת ניצחון – כיון שנס הניצחון הוא כביכול ה"חוב" של הקב"ה שקונה "נעלים" – מספק את המחויבות שלו לבניו, לשמור עליו ולהצילם בכל מחיר, אך הנס של פח השמן הוא הביטוי לאהבת ה' אותנו – אותה "נשיקה כאמור, ואותה אנו באים להזכיר לפניו ולעורר את אהבתו אלינו גם עתה כבכל עת.

חנוכה כחג "על טבעי"

השם: "יון".

כבר במילה עצמה אנו רואים כעין התפתחות אבולוציונית – שלב אחרי שלב מקטן לגדול (יו"ד ו"ו ונו"ן סופית), לרמז עכל מה שיון מסמלת התפתחות השכל הטבעי, בלי שורש אמוני.

לעומת "ציון" – אותו הדבר כביכול, רק מציבים קודם את ה"צ" – אותו "צדיק יסוד עולם" – את הקב"ה כשורש הבריאה ואח"כ ממנו מתפתח הכל.

יש בכך עוד ביטוי להבדל המהותי שבין יון לישראל, האם יש מישהו "מעל" אליו כפופים אם לאו.

התהליך: היוונים פרצו י"ג פרצו בדווקא, כמנין "אחד", כדי להביע במודע או שלא במודע, את מהלכם העקרוני להפקיע את הקשר והשייכות בין התורה כ"חכמה" לבין שייכותה להקב"ה. עם תורה כחכמה בפנ"ע- אין להם בעיה, כל הבעיה היא עם רק שזה תורה של הקב"ה (לכן גם אחד שלומד בביהמ"ד אבל מנותק מהקב"ה הוא בתחילת תהליך ההתייוונות, וגם על כך מצוין בשם "יון" – התפתחות תהליך ההתייוונות – מתחיל בקטן כי אתה בעצם לא מחוץ לביהמ"ד אלא רק הוצאת את ה' מהלימוד שלך, אח"כ כבר יוצא מהביהמ"ד והסוף שנהיה יוני גמור).

עפ"י המבואר, אותה הגדר סימנה את שייכותם הבלעדית של היהודים למקום המקדש ושימשה כתמרור אין כניסה לגויים. דווקא אותה פרצו מיד היוונים, כדי לחדד את המסר והפגיעה ב"אחד", לסמן "שויוניות" מדומה ולכבוש את המקדש בגויותם.

כנגד זה השאירו הכהנים בביהמ"ק את י"ג הפרצות וכל אחד שעלה ברגל לירושלים התכופף והשתחוה לפני אותם פרצות שהיוונים פרצו, ומה העניין ב"טקס" זה? ללמוד להתכופף! לדעת, לזכור ולהבין שיהודים מה שמבדל ומייחד אותנו זה שיש לנו את הקב"ה מעלינו, זו גם הסיבה שאנחנו מתבדלים ולובשים כיפה ל"יראת שמים" על הראש – לזכור שיש לנו משהו מעלינו – "על הראש". שאנחנו כפופים אליו ומשועבדים לו תמיד, וגם כתורה – ההבדל בין תורה כ"חכמה" של הגויים לבין תורתנו של הקב"ה היא כהבדל בין דמותו של נשיא ארה"ב למשל, במוזיאון השעווה, לבין דמותו האנושית. לחכמה האלוקית יש "נשמה" גם כשמבחינה חיצונית יש דמיון בערכים או במשמעות, ההבדל עדיין עצום ושונה כהבדל בין דמות משעווה לדמות עם נשמה שנראים זהים על פניו.

על חשמונאי ועל "ימי שמונה" –

מה פשרו של התואר "חשמונאי"?

- א. הבית יוסף הציע ע"כ ב פירושים: האחד, כי זהו שמו של יוחנן והשני הוא, על דרך הפסוק "יאתיו חשמנים" שהוא דרך גדולה. וכביאורו השני טענו גם מפרשי התהילים על אתר, האב"ע, הרד"ק והמצודות שחשמנים הם תואר גדולה ולא שם כלשהו. יש שרצו להביא ראיה לכך אף מהפיוט "מעוז צור" ממה שכתוב "יונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים", אך אחרים גם דחו ראיה זו עפ"י דברי תו"ס (יומא ח.) שכידוע הפייטנים לא דייקו פעמים בדברי הלכה וכ"ש על משמעות השם אלא אפ"ל שדאגו רק שיתחרז טוב עם המילה המקבילה- שמנים.
- ב. בסידור "עבודת ישראל" הציע כי נקראו כך החשמונאים ע"ש שבאו מהעיר "חשמון" שבנחלת יהודה, המוזכרת בספר יהושע (טו, כז). אחרים שיערו כי מוצאם היה מן העיר "חשמונה" המוזכרת בפרשת מסעי, ועוד מצאו דורשי רשומות כי "חשמונה" הוא המסע הכ"ה מבין המסעות שם.
- ג. חנוכה מייצג את כל העניין של "מעל הטבע" וגם מנין הימים שלו – שמונה, רומז על כך. "שבע" מייצג את "הטבע" – העולם נוצר בשבעה ימים, לעומת "שמונה" הוא מספר מעל הטבע, אטמוספירה אחרת לגמרי. "שמן" מלשון "שמונה" – אף הוא מעל הטבע ועם ישראל נמשלו בהתאם לשמן – כל קיומם ומהותם הוא "על טבעי". גם שכתבו בהתאם לכך שגם שמם של ה"חשמונאים" מייצג את רעיון זה ומתחלק למילים: "ח שמונה" – חשמונאי, כדי להביע בשמם את כוחם, ייעודם ומהותם במלחמה של מעל לטבע.

"סביבון" –

הכינוי "סביבון" הומצא ע"י איתמר בן אב"י (אליעזר בן יהודה), כתחלופה למילים שהיו מוצעות לו אז: "חזרזר", "סובסב" והצעתו של ביאליק (שאף כתב כך באחד משיריו): "כרכר", אך התקבלה ע"י ואף הועתקה אצלו על משקל זהה למילה "עפיפון". בספרי הקודש הקדמונים יותר אנו מוצאים לכך כינויים החל מ"חתיכת עץ מרובעת" (בני יששכר), דרך ה"דריידל" (בכ"מ) וכלה ב"גלגלון".

לטעם המנהג מצינו בכמה מקומות:

בספר "אוצר ישורון" מובא כי הטעם למשחק הסביבון, כי גזרו היוונים שלא ללמוד תורה, ובזמן ההוא למדו כולם תורה בע"פ ובאגודה אחת למען יזכירו איש לאחיו פן שכח דבר, והגזירה היתה שלא יתאספו במקום אחד אגודות אגודות. מצאו חכמים בעת הגזירה עצה נפלאה כזו שעשו משחק דריידל להראות אויביהם אם ימצאו ששיחקו במשחק הגלגלון ולא למדו ובהמצאה זו יכלו ללמוד וללמד, לכן נשאר לנו המשחק לזכר הנס שבעבורו לא שכחו תורת ה' שעמדה לאבותינו ולנו.

בספר "בני יששכר" (מובא גם ב"טעמי המנהגים") מביא טעם שמשחקים בחנוכה בסביבון ובפורים ברעשן, כי הנה בחנוכה לא היתה התעוררות מלמטה, רק מלעילא, כי לא עשו תשובה כהוגן, רק השי"ת ברחמיו נלחם להם מלחמתם ממעל, ולכן מסובבים אותו מלמעלה, כדי לרמוז ע"כ. אך הפורים שגזרו צום ותענית, היתה התעוררות מלמטה ע"כ אוחזין אותו מלמטה.

עוד כתב בספר "בני יששכר" על אשר המנהג בימי חנוכה שמשחקים הנערים בחתיכת עץ מרובעת ועליו בד' קצותיו חקוקין אותיות גשנ"ה, דהיינו רומי, בבל יון ומדי, והמה מנוגדים לד' כוחות שבאדם: גופני, שכלי, נפשי ומלכות הרביעית כולל הכל- ר"ת גשנ"ה, והנה כולם סובבים על המרכז- נקודה אמצעית, הם ישראל המאחדת את הקצוות, ע"כ הקצוות סובבים על המרכז וכולם יתבטלו אל המרכז ואז יהפוך אל העמים שפה ברורה.

ב"אבני נזר" כתב שכיום המנהג הוא לשחק עם התינוקות בסביבון כדי שלא ישנו וצריכים להיות בני הבית נעורים ושיהיה בכך את הפרסומי ניסא.

המנהג לשחק בסביבון אף הוא מייצג את הרעיון שיש משהו "למעלה" מאיתנו. סביבון בעיקרון הוא הדבר הכי לא יציב שיש, כולו עומד על רגל אחת בלי בסיס, ואף על פי כן, כשהוא מסתובב הוא יכול להיות זקוף ויציב למספר רגעים ארוכים, ולמה זה? כי מישהו "מלמעלה" מסובב אותו ונותן לו את תנופה המתאימה לייצב אותו כנגד כל הסיכויים.

גם במלחמה עצמה- איזה סיכוי היה בטבע למכבים לנצח אימפריה שכזו? אפי' לא סיכוי קלוש!!

ובנס פך השמן - איזה סיכוי היה שמפך שמספיק ליום אחד ידלק שמן למשך שמונה ימים? שום סיכוי!

ועדיין - זה קרה גם קרה! ולמה?

כי יש מישהו שמסובב מלמעלה!

נגד כל הסיכויים, נגד השקפה אידיאולוגית של תרבות יון החכמה שבאומות. "ישראל מעל המזל", ישראל מעל ככלל.

"כל גויים סבבוני בשם ה' כי אמילם!"

מנהג "דמי חנוכה".

למנהג לחלק לילדים כסף בחנוכה אין הרבה מקורות, בוודאי לא למשחקים ומתנות. אמנם הב"ח הביא שיש מקור לתת לת"ח הלומד תוספת שכר בימי חנוכה, ועיין במג"א (ריש סימן תר"ע) "טעם מנהג ישראל לחלק בחנוכה מעות לתלמידי חכמים ותינוקות".

ב"בינת ישראל" (קאזניץ) מביא כי "הטעם משום שישראל עם קדשו מפזרים תמיד הרבה כסף בכל יו"ט לחבב המצווה, ובחנוכה ההוצאה על נרות החנוכה אינה רבה, לפיכך מוסיפים ומוציאים ממון בשביל חיזוק ת"ח, ומחלקים לתינוקות מעות חנוכה לפרסם הנס ולחבב המצווה, כי מצווה העולה בכסף רב חביבה יותר, ומנהג ישראל תורה הוא".

המקור הראשון בהלכה ל"דמי חנוכה" הוא המחבר שכתב שהעניים מחזירים בחנוכה על הדלתות לבקש מעות (והדגש על ימי חנוכה שמשמע שזה לא כסף שהם צריכים לנרות ההדלקה, כי לזה הם מצווים לדאוג כבר לפני החג), יש שטענו שעניין "דמי החנוכה" לילדים התחיל מכך כאקט חינוכי, בכך שההורים הביאו לילדים בחנוכה כסף, במטרה שיתנו אותם לעניים הדופקים בדלת לבקש צדקה – כדי לחנכם (בימים אלו שהם זמן טוב לחינוך) לנתינה והענקה לזולת. מוזר במקצת לחשוב לפי"ז איך נוצרה תוצאה כל כך מעוותת והפוכה כשכיום "דמי חנוכה" מייצג חג של קבלה ודרישה מצד הילדים.

בספרים אחרים מובאת גרסה אחרת שגם עניינה חינוך לצדקה, ולפיה העניים התביישו לאסוף כסף וביקשו מילדיהם שהתביישו אף הם לסובב על הפתחים, משום כך הנהיגו כי נותנים דמי חנוכה לכל הילדים בלי תשומת לב מי זקוק לכך יותר ומי פחות, כאשר המטרה היא שעי"ז יגיעו הכספים גם לעניים ללא שיתביישו בכך.

הגר"ש כהנמן זצ"ל (מובא ב"שפתי חיים" מועדים ב עמ' רע"ד) טען שהדמי חנוכה התחיל מהזמן שלאחר "חורבן יון" שגרם לרפיון כלשהו התורה והכסף שחולק היווה גורם מדרבן להחזיר את הנערים לחיק לימוד התורה (כסוג של "מדרבן" ל"נוער נושר") שעזר להם להתחזק בתורה.

ומדוע דווקא בחנוכה כתב המחבר לעניים לאסוף כסף בבתי? סתם מפני שהאנשים נמצאים בבית? ה"משנה ברורה" לא כותב טעם ומפנה ל"פרי מגדים", אחרים (כף החיים ועוד) כתבו טעמים "עפ"י סוד", אך יש שאמרו טעם שמשתלב בקנה אחד עם מה שכתבנו עד כה: חנוכה כאמור הוא חג שכולו "מעל הטבע" מבחינת היסטוריה, אידיאולוגיה ומעשית, גם העניים באים בתקווה שבחנוכה יעשה להם הנס ש'ממעט יהיה להם הרבה', אך בשביל שזה יקרה הם צריכים "מעט". את ה"מעט הזה, ה"דמי חנוכה" הם באים לבקש ממי שיש לו, לא הרבה הם מבקשים, רק מעט סמלי כדי שהקב"ה יעשה להם נס וזה יהפוך להרבה.

מנהגים ועניינים שונים בההדלקה:

המ"ב מביא את מנהג המהרש"ל בברכת "להדליק", לברך "להדליק נר של חנוכה" ("של-חנוכה" במילה אחת) בשונה ממנהג ספרד לומר "נר חנוכה" או מנהג אשכנז לומר "נר של-חנוכה" (בשתי מילים). ומנהג זה תמוה מאוד וצ"ב מה הסיבה ואיזו מילה זו בכלל כשמשלבים 2 מילים במילה אחת?

אולי הסיבה לכך היא ה"עניין" שבברכה זו והסמליות שבה, היוונים פרצו י"ג פרצות, כאמור, י"ג כמניין אחד, מביע את השקפתם לעקור את ה"אחד" – הקב"ה מתורת ישראל. כנגד זה תיקנו שב' הברכות שאנו מברכים כל יום: "להדליק ו"שעשה ניסים" מורכבים מ"ג אותיות כל אחד (לפי שיטת הספרדים – "נר חנוכה").

עפ"י נ"ל שהמהרש"ל רצה לברך כמנהג אשכנז ולומר בפירוש נר של חנוכה, אמנם כדי לא לפגוע בענין הקבלי של י"ג אותיות החליט לצרף את זה למילה אחת כדי שהברכה עדיין תהיה י"ג תיבות.

מנהג מעניין נוסף שעורר פולמוס הוא עניין החנוכה של המהרש"ל.

ה"באר היטב" (תרע"ג) הביא שהמהרש"ל קנה חנוכה מכסף ולא ברך עליה "שהחיינו" בעת הקניה אלא שמר אותה ליום השני של חנוכה ובירך עליה שהחיינו לפני ההדלקה.

וכבר שאלו על מנהג זה ב' שאלות עיקריות:

א. הרי בחנוכה אין הבדל בין היום השני ליום החמישי לכאורה ומדוע א"כ התאמץ לברך שהחיינו נוסף דווקא ביום השני ולא בשאר היום יכול להביא ביום אחד פרי חדש ובאחר בגד חדש וכדו' ולברך כל יום שהחיינו?

ב. כיון שה"שהחיינו" על החנוכה לא קשור למצוות ההדלקה אלא לכלי חדש, יש לדון איך ומדוע ה"שהחיינו" הנ"ל לא מהווה הפסק בין ברכת ההדלקה להדלקה עצמה?

ראיתי יישוב שענו שהמהרש"ל חש לשאלה של ה"בית יוסף" (שהלא הנס היה בשמן רק ז' ימים כי ליום הראשון באמת כן היה שמן טהור) ולכן ביום הראשון ציין את נס הניצחון וע"כ היה גם ה"שהחיינו".

כדי לציין ביום השני את תחילת הנס של השמן, בחר לברך "שהחיינו" על החנוכה, ממילא מובן למה דווקא ביום השני (שהיה תחילת הנס של השמן) וממילא גם אפ"ל שהחנוכה קשורה לעניין ההדלקה וה"שהחיינו" הוא בעצם על נס השמן בקישור לחנוכה ולפ"ז מובן א"כ מה שזה לא מהווה הפסק.

מעלת הזהיר בנר חנוכה:

הגמ' מביאה פעמים סגולה שבנרות לבנים זכרים ות"ח. פ"א בנרות שבת "הרגיל בנר הווין לו בנים ת"ח" ופעם נוספת "הזהיר בנר חנוכה" וכו'.

וכבר עמדו המפרשים על ההבדל בגרסאות בין "הרגיל" ל"זהיר" ובמהרש"א ביאר שהלשון "זהיר" שייך על המדליק עצמו שזהר וכיוון שבשבת האשה היא המדלקת את הנרות (כמ"ש במס' שבת על ג' דברים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה, בחלה ובהדלקת הנר) ולעומ"ז הבעל שתפקידו רק להעיר ולהזכיר נאמר בשבת בלשון רגילות – "רגיל".

לעומ"ז בנר חנוכה – שהבעל הוא המדליק, נאמר עליו לשון "זהיר".

ואולי אפ"ל לפי"ז מדוע בנר שבת שהלשון הוא "רגיל" (למהרש"א) זוכה ע"י כך **לבנים** ת"ח, ולמה לא הוא בעצמו נהפך לת"ח?

אולי צ"ל שכיון שגם בהדלקת הנר תפקידו הוא רק לדרבן ולהיות רגיל להזכיר – ולא בהדלקה עצמה, לכן זוכה גם במידה כנגד מידה, **לבן** ת"ח שיהיה לו ולא הוא בעצמו.

(ובאליה רבה (סי' תרע"א ס"ק ב) ענה ע"ז בפשטות, משום שנר שבת אשה מדליקה, ולכן ממילא הברכה היא לא עליה אלא על בניה שיהיו ת"ח).

מחלוקת ב"ש וב"ה בהדלקת נר חנוכה:

א. כידוע (שבת כא:) ב"ש סברו שפוחת והולך כנגד פרי החג וב"ה סברו מוסיף והולך דמעלין בקודש ואין מורדין והלכה כמותם.

ויש לבאר מחלוקתם, עפ"י מה שידוע דב"ש הם בד"כ המחמירים וכתוב בספה"ק שהם מייצגים את מידת הדין ואילו ב"ה הם מידת הרחמים, ואיתא באריז"ל דלעת"ל כשיתוקנו הגבורות תהיה הלכה כב"ש ורק לעת עתה לא ניתן להנהיג את העולם במידת הדין. ובחז"ל איתא דעלה במחשבתו של הקב"ה לברוא העולם במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מידת הרחמים למידת הדין. ויש כאן לשון מיוחדת בחז"ל שאע"פ שאין ח"ו ה"א ומסקנא בדברי הקב"ה עכ"פ הדין הוא המחשבה של הקב"ה והלמעשה של הבריאה פועל עפ"י מידת הרחמים.

וא"כ י"ל שכשהקב"ה עושה לנו נס, אנו רואים רק את ה"למעשה" של הנס, כאשר הוא כבר יצא לפועל, אך לגבי הקב"ה הנס כבר היה גמור ומושלם לפני עשייתו. והנה כשפך השמן דלק יום אחד לא ידענו עדיין כמה ימים יהיה הנס, וכשראינו שהנר דולק עוד יום ראינו שוב נס וכן הלאה והלאה, כך שלמעשה כל יום היה לנו חידוש בנס, אבל ב"עלה במחשבה" מצד הקב"ה היה הנס כבר סופי ומושלם מלכתחילה שהפך ידלק ח' ימים וא"כ בכל יום ויום התמעט מהנס והיה פחות ימים של נס.

וממילא אליבא דב"ש שהם ה"עלה במחשבה תחילה" של הקב"ה- אצלם באמת מתחיל הנס בשמונה נרות ופוחת והולך, אך לב"ה שהם ה"במידת רחמים" ובמהלך של ה"למעשה"- ראינו שהיתה למעשה כל יום התחדשות בנס שהוסיפה והלכה ולפי זה פעלו להעלות בקודש ולא להוריד, ונקבעה הלכה כמותם בעולמנו עולם המעשה כאמור. ("יקרא דאורייתא" בשם הגר"צ רוטנברג שליט"א.

ב. עוד נראה לבאר מחלוקתם בעומק, שכן גם באופן לימוד התורה יש ביניהם חילוק, דהנה הדלקת הנרות רומזת על הצלחה התורה"ק- "נר מצוה ותורה אור", ובלימוד התורה"ק קיימים שני דברים הגורמים להצלחה: א. חידוד המוח שע"י מתחדשים דברים נפלאים. ב. זכרון הלימוד שלא ישתכח- לאוקמי גירסא.

וכאשר נתבונן בחיינו עצמם נראה כי קיימות שתי תקופות: בימי הילדות, כאשר זוכרים היטב את הלימוד בדומה ל"נייר חלק" כמובא בחז"ל, ואח"כ בימי הזיקנה מתחיל הזכרון להיחלש, מאידך הבנת השכל משתפרת בתקופה זו כדברי הפסוק: "בישישים חכמה ואורך ימים תבונה". נמצא שבימי הנעורים כאשר עדיין השכל לא התפתח כראוי שאיפת האדם להגיע להבנה אמיתית בתורה"ק,

ואילו בימי הזיקנה שזוכים להבין היטב השאיפה היא שהלימוד של ימי הנעורים לא ישתכח.

מצאנו שב"ש היו חריפים יותר מב"ה וחכמים לא ירדו היטב לסוף דעתם (יבמות יד. דהו מחדדי טפי) ממילא שאיפתם היתה להוסיף ולזכור היטב את לימודם, לכן כשהדליקו את הנרות (הרומזים כאמור על התורה) היו בחינת "פוחת והולך" שכן בימי הזיקנה הזיכרון נחלש ולכן לשיטתם אף מספר הנרות פוחתין, ואילו ב"ה זכרו טוב ורצו להוסיף תמיד בחידוד והבנה בתורה, ומאחר ובזה האדם הוא "מוסיף והולך" שע"י החזרה והשינון על הלימוד הוא מוסיף גם בהבנה, לכן גם במספר הנרות מוסיפים והולכים לשיטתם. (החת"ס זי"ע)

ג. חז"ל (עירובין יג:) אמרו "מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן, מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי ב"ש, ולא עוד, אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן".

פירש ע"כ הגר"ח שמואלביץ זצ"ל: לא מתן שכר יש כאן, לא כתשלום בעבור ענוותנותם זכו ב"ה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אלא יש כאן דרך ולימוד להגיע לאמיתה של תורה.

בית הלל לא החזיקו בדעתם. הם שנו והקדימו את דברי בית שמאי- מתנגדיהם- לדבריהם, הם שמעו היטב את דעת זולתם בטרם החליטו הם עצמם מהי דעתם שלהם, ומתוך שנהגו כך, הגיעו למצב בו נדככה דעתם והיתה מנופה ומזוקקת, וממילא הלכה כמותם, כי הם כיוונו לאמיתה של תורה.

ניתן להוסיף אם כן, עפ"י דברים אלו, כי לא רק משנתם היתה "מוסיף והולך" אלא כל אופי לימודם היה בחינת "מוסיף והולך", משום שכאשר שמעו תחילה בפתיחות את דעת זולתם, יכלו הם להוסיף, לחדד ולזקק את דבריהם ומתוך כך לכוון לאמיתות התורה שנקבעה כמותם.

ד. היהודי הקדוש מפרשיסחא פירש את מחלוקתם באור החסידות: ב"ש אומרים פוחת והולך- כלומר, אדם הרוצה לתקן את מעשיו, צריך קודם כל לפחות מהרע, שכל עבודתו תהיה ב"סור מרע" ואח"כ יהיה בחינת "עשה טוב" (וגם זה מתחבר למה שנתבאר לעיל על מידת ב"ש כמידת הדין בעולם).

מאידך, ב"ה אומרים מוסיף והולך- כלומר, שיוסיף בתו"מ ועי"ז ממילא יגיע ל"סור מרע".

ונמנו וגמרו שהלכה כב"ה, כי אם ימתין עד שיתקן את כל הרע- יכלו הימים והם לא יתמו, אלא כל עבודתו תהיה ב"עשה טוב" עד שיסור ממנו הרע לגמרי. (וכמו שמובא שיש שני דרכים לנקות סיר- לקרצפו שעות מהלכלוך, או להציפו ולהשרותו שעות מספר במים חמים. ה"עשה טוב" הוא למלאות את החיים בעשייה טובה ומתוקנת שתציף את האדם ועי"ז ממילא יתקן מעשיו גם ויסור מרע).

וכפי שפירש בעל ה"חידושי הרי"ם": "סור מרע"- אל תחשוב כלל על הרע, אלא "ועשה טוב"- עשה מצוות ואז ממילא יסור הרע ממך.

ועל דרך זו גם רמזו חז"ל בכך שסידרו מסכת נזיר לפני מסכת סוטה (על אף שבתורה זה ההיפך במטרה שילמד מהסוטה וידיר עצמו מן היין), ללמדנו שיכול האדם להתחיל לעסוק בנזירות עוד בטרם התרחק לחלוטין מקלקול הסוטה. יעשה טוב- ובכך ממילא יגמל מן הרע כמשנת ב"ה "מוסיף והולך".

ה. ביאור נחמד נוסף במחלוקתם מביא בספר "שלל רב" בשם בעל ה"זבד טוב" עפ"י הגמרא (שבת לא:) שמספרת על גר שביקש להתגייר כדי לקיים מצוות התורה שבכתב ולא בע"פ, בא לפני שמאי ודחהו, לפני הלל וגיירו. וזה משום ששיטת ב"ש היא שגר הקודש צריך להיות מלכתחילה בכל תוקפו, ואח"כ פוחת והולך, כל אחד כפי השגתו, עד שיעלה שוב. ואילו ב"ה סוברים שהדרך היא "מוסיף והולך", כמו אצל הגר שקיבל עליו מעט ואח"כ הוסיף עד שקיבל הכל.

חנוכה בביהמ"ק.

בש"ת מור ואהלות להג"ר אליהו פוסק זצ"ל כתב: "נראה לפענ"ד דבזמן שביהמ"ק היה קיים, אחר שנעשה הנס חנוכה, היו מדליקין ג"כ נר חנוכה בביהמ"ק במנורה אחרת (והיינו באחת מהמנורות שעשה שלמה במקדש כמובא במסכת מנחות צח:) ואפשר בנמורת של בית חשמונאי וכו'.

וכמה נרות הדליקו א"כ בביהמ"ק בכל יום? מסתבר א"כ שהדליקו בכל יום את כל הנרות שהיו באותה מנורה (דשיטות ב"ש וב"ה הינם כמאה שנה אח"כ לפחות).

מכבי או מקבי

הנה בסדר הדורות (בערך יהודה מכבאי) כתוב "מכבאי הוא בלשון יון גיבור ואיש מלחמה, וי"א שכך היה כתוב על דגלו "מכבי" שהוא ר"ת מי כמוך באלים ה. בשל"ה הקדוש (מסכת תמיד) כתב שהוא ר"ת ברוך כבוד ה ממקומו עיי"ש דבריו המופלאים. והחת"ס כתב (בהגהות לשכת הסופרים לשו"ע אה"ע קכט, ז) "והנה מצינו שיהודה המכבי הוא ר"ת מתתיהו כהן בן יוחנן (ויליף מיניה שצריך בגט להקדים שם הכהן לתוארו ככהן לפני שם אביו).

ואמנם ישנה גירסה אחרת מכת"י לגרוס מקב"י בקו"ף ונאמרו בה כמה ביאורים ורמזים. המפורסם בהם שזה ע"ש המקבת שהיתה כלי הנשק שלו, אך י"א שזה ע"ש הר"ת מעולם קוינו בך ה שמרמז על מידת הביטחון העצומה שלהם, וכן נמצא בספר צרור המור שכתב מקבי ובספר מעדני יוסף שהביאו ביאר ע"ש סוף האותיות שהיו רשומים על דגלו של שבט דן המאסף לפי המדרש שנכתבו שמות האבות על דגלו וסופי תיבותם הם: מק"ב והוסיפו ס"ת של לוי ונעשה מקב"י.

פך השמן החתום בחותם כה"ג- ההיסטוריה של פך השמן והכה"ג.

בדברי הש"ך עה"ת "ויותר יעקב לבדו" אמרו חז"ל אל תקרי לבדו אלא לכדו. מאין בא לו זה הכד, כשיעקב שם האבנים מראשותיו והשכים בבוקר מצאן אבן אחת, ונתבצר לו כד של שמן ויצק על ראשה וחזר הכד ונתמלא, אז ידע יעקב שהוא מזומן לברכה ואמר אין זה ראוי להניחו כאן (וחזר בעבור אותן פך קטן, וז"ש במקלי עברתי את הירדן, כי אותו שמן היה לו בתוך מקלו ושם החזיקו) והוא השמן שנמשחו ממנו המשכן וכליו, המזבח ואהרן ובניו המלכים ועדיין כולו קיים, כמו שאמרו חז"ל (כריתות ה:): "זה לי לדורותיכם". הוא כד השמן של הצרפתית שאמר אליהו כד השמן לא תכלה, והוא אסוך השמן של עובדיה הנביא.

ולדברי הש"ך הנ"ל יש המשך במדרש- "לפי שמצאנו שהקב"ה אמר לו ליעקב אתה מסרת נפשך על פך קטן בשבילי, גם אני בעצמי אשלם לבניך בפך קטן- לבני חשמונאי, שנעשה נס ע"י "פך קטן".

ובהקדמת "יום התלמוד" (ב"ק אות ל) צירף שני המאמרים יחד ש"אותו שמן שיצק יעקב על האבן, הוא השמן שנמשחו בו כל כלי המקדש..ואותו הפך נתגלה לבני חשמונאי". נמצאנו למדים שפכו של יעקב נתגלה להם, ועתה מה שנאמר בהמשך "חתום בחותמו של כה"ג" מביא ה"ילקוט שמעוני" (קלב) "אמר לו הקב"ה למיכאל, יפה עשית כהן שלי בעל מום? אמר לו הקב"ה והלא אני כהן, אמר לו אתה ברקיע והוא כהני בארץ". כלומר, מאבקו של שרו של עשיו נגד יעקב היתה מלחמה נגד הכה"ג שחזר ליטול את פך השמן, ומאז החליט הכה"ג שהוא יעקב שפך זה אינו ראוי להניחו בגלוי וע"כ חתמו בחותמו שלו- ואותו פך נתגלה לימים לבני חשמונאי.

מעשה אבות סימן לבנים, וכוחם של הנשים.

"לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבוא רוגז" (איוב ג). במדרש מובא כי הכתוב הזה יעקב אבינו אמרו כשבאה עליו צרת יוסף. "לא שלותי"- מעשיו, "ולא שקטתי" מלבן, "ולא נחתי" מדינה, "ויבוא רוגז" קפץ עלי רגזו של יוסף. בפסוק זה מרומזות ארבע צרות מרכזיות דרמטיות שעבר יעקב אבינו בחייו. בספה"ק המשילו זאת בחינת "מעשה אבות סימן לבנים" כנגד ד' מלחמות ומלכויות שיבואו להילחם בעם ישראל, עשיו זה כנגד אדום, שכמו זרע עמלק מאז ומעולם רוצים השמדה טוטאלית של הגוף, לעומת"ז לבן זו השמדה רוחנית של השכלה רעיונית (גם הפזמון מעוז צור השימוש במילה זהה אגב, "וגם שם לא שקטתי").

גם בין הצרה שבמעשה דינה לחנוכה ישנה זיקה עמוקה, שבעצם היתה חלק ממרד החשמונאים ההיסטורי שהביא לנס ההצלה שעליו אנו מודים בחג זה ומפרסמים את הנס: למעשה, לא זו בלבד שהנשים "אף הן היו באותו הנס", אלא שיש להן חלק דומיננטי מאוד בסיפור ההצלה. אחת הגזירות הנוראיות שגזרו יון היתה שכל בתולה תיבעל להגמון תחילה. גזירה זו נמשכה למשך למעלה משלוש שנים, כאשר התייעד הוא מחד שנכנעו בלית ברירה לגזירה הנוראית ומאידך שיש שנמנעו מלהינשא עקב כך, לאחר זמן זה נישאה בתו של יוחנן כה"ג- חנה לת"ח, ובמהלך החתונה, שמסתר מנתה את כל סלתה ושמנה של הציבור הצדיק והטהור, עשתה חנה מעשה והתפשטה בפומבי לתדהמת כל הנוכחים, לתגובתם של אחיה שכבר רצו להורגה, הגיבה הטענה שאיך לא משנה להם שהיא תיבעל להגמון ומה ההבדל, ובאה אליהם בטרוניה תוך השוואה לדינה שהיו לה רק את שני אחיה שנלחמו עבורה, ואילו הם כמה אחים ותלמידים ואינם עושים מעשה. תוכחה מגולה זו, גרמה להם לעשות צעד, והלכו למלך כאשר בפניהם טענה כי לא מכובד מספיק עבורם שתיבעל להגמון אלא רק למלך עפ"י רום דרגתם המקבילה, ובאשר הוא הוחמא והסכים לכך, נכנסו ולחמו בו והרגו אותו. (הסיפור הנ"ל הובא ג"כ בשינויים מספר במ"ב ובכלל- בו ולפיהם יהודית היתה שמה של בת הכה"ג, כמו"כ לפי גרסתם היא זו שערפה את ראשו והביאה אותו לירושלים לאחר שהאכילו בין וחלב (וע"כ המנהג לאכול מאכלי חלב בחנוכה). אך עפ"י ספר חשמונאים ב מכתובים אחרונים ועוד נראה כי קיים בלבול מסוים מסיפור נוסף ודומה על יהודית בת בארי, שהיתה אלמנה ועזרה להילחם בנציב בעורמה כאשר צרו על העיר בצורה זו, וככל הנראה נוצר שיבוש ואיחוד בין הסיפורים, כשלמעשה אלו שתי נשים, לאורך התקופה בפער של שנים ספורות שתרמו את חלקן ברצף הנס והנצחון).

הדרך של לבן- יון בשונה מהטקטיקה של עשיו-עמלק היתה לא לפגוע בגוף, כי אם לזרוע זרות לתוכו, לצקת השכלה וחכמה מזויפת ולעקור את העומק והתוכן הפנימי היצוק ביהודים ובחכמתם.

המהר"ל קורא לזה- גלות. משום שגלות היא אינה בהכרח לקחת את ה"אדם" מתוך ה"מקום" הטבעי שלו, ארץ ישראל, אלא גם לקחת את ה"ארץ ישראל" שלו מתוכו ומתחת רגליו. היינו שיון רצו להכניס את ה"רחוב" הזר והגויי על תרבותה לתוך הבית והצביון היהודי. פעולה שיש לה גם ביטוי בכך שעקרו את הדלתות מכל בית (כמובא ברמב"ם באגרות תימן) במטרה לתצפת על כל אחד בכל רגע נתון שלא יעסוק בתורה ובמצוות. יש בכך סמליות גם לכך שרצו להכניס את ה"רחוב" לבית, ללא שום מעצור ודלת. על אותה סמליות אנו מתאמצים בחג החנוכה ומשמרים על ה"דלת", על מפתן הכניסה לבית. שמים שם את כל ה"תותחים" הכבדים- הנשק הסודי, ומגינים על הבית בעוז, מוקפים במצוות, עם מזוזה לשמירה בימין, חנוכיה משמאל וציצית על האדם, באמצע. משום שבמלחמה רוחנית כמו במלחמה הגשמית, צריך לשמור על הפתח כדי שהשונא לא יוכל להיכנס, ע"כ מדליקים בפתח (ובחלון) כי "לפתח חטאת רובץ", והמלחמה על ה"בית" מתחילה בדלת ובחלון.

"חושך זו גלות יון", שהחשיכה עיניהם של ישראל" (בראשית רבה ב)
חז"ל דקדקו בלשונם ולא אמרו שהיוונים "הורידו חשיכה לעולם" או "החשיכו את הארץ
בגזרותיהם", אלא- "שהחשיכו **עיניהם** של ישראל", כלומר: היוונים גרמו לכך שישראל
לא יוכלו **לראות** את האור הגדול של התורה ומצוותיה, אך האור עצמו- נצחי הוא, ואי
אפשר להחשיכו לעולם. העיניים הם אלא שחשכו וע"כ לא יכלו לראותו, כדברי
הבעש"ט שלפעמים האצבע הכי קטנה-על העין, כבר מונעת מאיתנו לראות את העולם
כולו.

עניין הראיה הוא גם חלק מהותי במערך ההודאה של חנוכה. המצווה היא בהדלקת
נרות לפרסום וראיה נגלית וחיצונית, בחינת עין, שנראית לעין כל, כנגד הנהגת ניסים
גלויים ונראים לעין, לכן גם נתקנה ברכה על ראיה כשלעצמה- מה שלא מצינו באף
מצוה אחרת, ואילו בפורים, בשונה המצוה היא בקריאת המגילה שאחד קורא וכולם
יוצאים בשמיעת האוזן- כנגד ניסים נסתרים ובלתי נראים, ולכן הביטוי של ההודאה
עליהם הינם ג"ע בשמיעת האוזן, בחינה נסתרת ועמוקה, ולא בראייה חיצונית של עין.
(**רמז לחנוכה**- חנו-כ"ה. המילה הכ"ה בתורה מתחילתה היא "אור").

כישורי חיים לחג חנוכה

א. מודעות עצמית

ב. אינטליגנציה רגשית

ג. עניין של פרספקטיבה..

מודעות עצמית

חוטב עצים אחד התקבל לעבודה בבית חרושת לעצים. המשכורת הייתה טובה ותנאי העבודה טובים אף יותר, והוא התכוון למלא היטב את תפקידו.

ביום הראשון התייצב החוטב אצל מנהל העבודה אשר נתן לו גרזן והקצה לו שטח ביער. האיש יצא ליער לכרות עצים בהתלהבות. **ביום אחד בלבד הוא חטב שמונה עשר עצים.**

"ברכות" אמר לו מנהל העבודה, "תמשיך ככה".

מעודד מדבריו של מנהל העבודה, החליט חוטב העצים לשפר את תפוקתו ביום המחרת ולכן הלך לישון מוקדם מאוד. בבוקר למחרת הוא קם לפני כולם והלך ליער. **למרות כל מאמציו הוא לא הצליח לחטוב יותר מחמישה עשר עצים.** "אני בוודאי עייף", הוא חשב והחליט ללכת לישון עם שקיעת השמש. עם הזריחה, הוא קם נחוש בדעתו לשבור את שיא שמונה עשר העצים. אף על פי כן, **באותו יום הוא לא הגיע אף למחצית.** ביום המחרת חטב שבעה, אחר כך חמישה, ביום האחרון הוא ניסה כל אחר הצהריים לכרות את העץ השני. מודאג ממה שיגיד מנהל העבודה, הלך החוטב לספר לו את שאירע לו ולהישבע שהוא מתאמץ עד סף אובדן החושים.

מנהל העבודה הקשיב ושאל רק "מתי השחזת לאחרונה את הגרזן שלך?"

"להשחזי? לא היה לי זמן להשחזי! הייתי עסוק מדי בכריתת העצים."

בתחילת פרשת ויישב מביא רש"י את משל "הפחמי והחכם" וז"ל:

"הפשתני הזה, נכנסו גמליו טעונים פשתן. הפחמי תמה- אנה יכנס כל הפשתן הזה? היה פיקח אחד משיב לו: ניצוץ אחד יוצא מהמפוח שלך ששורף את כולו! כך יעקב, ראה את כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולו, מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב- יוסף! וכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם!"

ודברים אלו טעונים ביאור.

א. ראשית כל מה השייכות בפרשה למדרש זה שרש"י הביא ואיך זה קשור ל"אלו תולדות יעקב יוסף" כאותו ניצוץ?

ב. תמוהה גם בעליל עצת החכם. וכי זו חכמה תקרא? הפחמי בס"ה שאל שאלה "פרקטית": איך ולאיפה תיכנס כל הסחורה, ואילו אותו חכם מדריך אותו שניצוץ אחד שלו יפתור את כל הבעיה? האם זה הפתרון? לשרוף את הכל??

ג. מה ההדגשה ומה התפקיד של "הפחמי" הזה בסיפור, ומה הדגש על "ניצוץ אחד היוצא ממפוח שלך"?!?

ד. לעצם הניסיון של יוסף (הנמשל) קשה, הרי מובא שיוסף ניצל מכל הניסיונות בזכות דמות דיוקנו של אביו שהצילו ועוד כתוב שלעתיד לבוא יאמר הקב"ה לכל הרשעים כלום עמדתם בניסיון גדול משל יוסף בן יעקב ולמה אתם לא ניצלתם ממנו. וגם זה צ"ב:

מה המעלה הגדולה של ההצלה של יוסף מהניסיון אם עמד לנגד עיניו דיוקנו של אביו, מה הצד שיחטא בכזה מצב?

ומהי הטרונאי והטענה לעתיד לבוא על הרשעים שלא עמדו בניסיון- הרי להם סוף כל סוף לא עמד דיוקנם של אביהם לנגד עיניהם כמו ליוסף?

אלא הביאור במשלו של רש"י כך צריך לומר:

אותו סוחר פשתני העביר כמות גדולה של פשתן, אותה ה"פחמי" (שמשמש במדרשים ובגמרא לתיאור יהודי עני- "מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה" וכדו') **לא הצליח לקלוט בכלל**. כמויות השפע האדיר לא היו בכלל קיימים במושגים שלו, ועל כן שאל את שאלתו.

החכם לא בא ליישב לו בצורה "פרקטית" להיכן כל זה ייכנס (כי לזה לא צריך "חכמה" גדולה אלא רק מעט נסיון וידע), אלא יורד איתו לחקור את **שורש** השאלה, ממה היא **נובעת**, והחכם כ"פסיכולוג" גילה שהפחמי שואל שאלה תמחה זו משום שאין בכלל במושגים שלו להכיר ולהכיל כזו כמות של סחורה! הוא מכיר חוט ומחט אבל לא ערימות של פשתן, ולא יודע בכלל איך ניגשים לזה!

על זה פונה אליו החכם שבמשל בגישה של פיתוח המודעות העצמית שלו, בטענה **שתחילה עליו להכיר בכוחות שלו עצמו** ("מפוח שלך"), לעשות היכרות עם **עצמו** מול העולם ולהעריך את כוחותיו, כי עד כמה שאותו פשתן נראה לו גדול, אם הוא היה מכיר את עצמו מעט היה יודע שבכוחו ויכולתו, ואפילו ולא בכול כוחו אלא בניצוץ קטן שבא מהמפוח שלו- לכלות את כל אותה כמות עצומה של פשתן. ושוב, זהו אינו פיתרון פרקטי, אלא פיתרון שלא לבוא ולשאול כאלו שאלות בכלל בפעם הבאה! כי **מי שמכיר ומודע לכוחותיו וליכולתו לא מתרגש ממה שנראה כהרים גדולים ועצומים גם כן!**

הקשר ליוסף הוא ששורש כל עמידתו של יוסף בניסיון היה היכרותו עם עצמו שהכיר את כוחותיו ואת השורשים שטמונים בו, את הניסיונות שכבר עברו אבותיו ויכלו להם, ידע ממה הוא חצוב לעמוד בפני ניסיון, **ורק בזכות זה שידע והכיר את כוחותיו ואת שורשיו הוא זכה להיעזר בדמות דיוקנו של אביו שתופיע לנגד עיניו!** ואומנם המעלה היא לא בדמות הדיוקן. דמות הדיוקן היא רק **תוצאה** לה הוא זכה אחר שהתאמץ להכיר ולנצל את כוחותיו ומעלותיו המושרשות בו מזה דורות.

זוהי גם הטענה לעת"ל לרשעים, לא למה הם לא ראו דיוקן לנגד עיניהם אלא למה הם לא בדקו והכירו את **עצמם ואת כוחותיהם**, שאילו היו מכירים את עצמם- גם הם היו יכולים לזכות בסייעתא דשמיא ואתערותא דלעילא כמו יוסף שזכה לדיוקנו של יעקב.

הקשר וסמיכות הטבעית של פרשיות אלו לימי החנוכה אף הוא בא לידי ביטוי בהגדרת התודעה העצמית שלנו כעם.

מנין אכן שאבו החשמונאים את העוז והכח לצאת למלחמה שהיא בעצם **"התאבדות"** קולקטיבית? מעטים נגד רבים, חלשים מול מעצמה כוחנית שכל עניינה כמעט הוא טיפוח הגוף וכוחותיו?

אלא, החשמונאים בראיה אובייקטיבית **ידעו והכירו במעלה היחידה שיש להם על יוון וחכמתה, היחידה אך המשמעותית ביותר- הקשר הישיר עם הקב"ה, שהופך את הכל לאפשרי ואת ה"על טבעי" לטבעי**. דווקא בכח מעשיהם העל טבעיים הם הניבו תוצאה על טבעית של ניצחון בלתי נתפס בכלל, וכל זה למה? בגלל מודעות לעצמם, לכוחם ול"נשק הסודי" שלהם- זיקת השייכות והקשר להקב"ה.

כאשר החשוב על חיינו העוברים תדיר במהלך של "מלחמת היצר" התמידית והיום יומית, מוטב נשאל את עצמנו שאלת פתיחה ראשונית- **האומנם בכוחנו לנצח בכלל "יצר הרע"?** "הוא מלאך המוות הוא שטן המשחית הוא יצר הרע" כמבואר בגמרא. מדובר בכח עליון נורא. האם באמת אלו בכלל יחסי "כוחות" שווים והגונים למלחמה, כאשר אנו אמורים להתמודד מול "יצר" עלום שכל כולו מלאך צבאות? **מי יהמר בכלל מראש על הסיכויים שלו להצליח ולנצח?** איך בכלל אפשר להתמודד ולהיערך למלחמה כזאת בידענו כל הנ"ל ולא להיתקף בחלישות הדעת נוראה?

המפתח להיגיון בשייכות שלנו לנצח ולהתמודד מול כח עליון כזה הוא **המודעות העצמית לכוחנו אנו וליכולות שלנו הטבועים בנו ע"י הי"ת. עלינו רק לזכור ולהשחזר את הגרון שבידנו**.

ע"י הכרה כזו ש"ממפוח אחד" שלנו לשרוף ולנצח את היצר הרע, בכח הידבקותנו בהקב"ה ובתורתו כתבלין וככלי עזר למלחמה כפי שנמסר לנו ע"י הקב"ה עצמו ("בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין"), וכן הידיעה וההעצמה כי אכן **היו לנו מספר לא מבוטל של נצחונות בחיים על אותו יצה"ר עצום**, הם אלו שיכולים להרים את גוונו אל מול הנסיונות וההתמודדויות התדירות הבאות עלינו, ולהלחם כמלחמת החשמונאים בידענו שעלינו לעשות את המוטל עלינו בכוחנו, ואף שמעל לטבע ולהגיון, ואת השאר כבר ילחם הקב"ה עבורנו.

היצר הרע הוא בלון נפוח היטב, אך מספיק ניצוץ אחד וחד מהמחט שבידנו, כדי לפוצץ את הבלון הנפוח.

אינטליגנציה רגשית

לאיש אחד היה חלום- לחצות לבד את המדבר שבאוסטרליה בג'יפ. לצורך כך הוא לקח קורס הכשרה הטוב ביותר, עשה רשימה של כל הציוד שטח שהוא זקוק לו לטיול, שכר ג'יפ ויצא לדרך.

לאחר יום שלם של נהיגה אינטנסיבית, ממש עם רדת החשכה, הרגיש פתאום שיש לו פנצ'ר בגלגל האחורי.

'מה הבעיה?', הוא אמר לעצמו, הרי יש לי את כל הציוד שהכנתי מראש לטיול שטח שכזה, אפילו יש לי שתי גלגלים חילופיים.. הוא ירד מהג'יפ כדי להחליף גלגל, הוציא את הגלגל החילופי, את מפתח הגלגלים, ו.... אין ג'ק!

הוא חיפש בג'יפ את המשקפת המשוכללת שלו, עלה על גג הג'יפ והסתכל למרחק. רחוק באופק הוא גילה במשקפת שלו בית. הוא החל ללכת ברגליו במדבר לכיוון הבית שראה כדי לחפש מישהו שיכול להשאיל לו ג'ק.

לאחר שהלך והלך ללא שום סימן חיים באופק החל להרהר לעצמו. "אולי טעיתי ואין פה בכלל בית?". לאחר כמה דקות נוספים מחשבה חדשה חלפה בראשו: "וגם אם אני אמצא פה איזה בית, אולי בכלל לא יהיה להם ג'ק לתת לי?".

פתאום הוא ראה אור קטן באופק והתחיל ללכת לקראתו. "מי גר במדבר? רק אנשים מוזרים ממש... סתם אני הולך, בטח אין להם בכלל רכב". המשיך לומר לעצמו "ומה אם יש להם רכב אבל הם לא ירצו לתת לי את הג'ק שלהם? או שהם ינצלו את זה שאני צריך אותו ויבקשו כסף עבורו?".

עכשיו הוא כבר ממש נהיה מרוגז. "טוב אני אתן להם כמה שהם יבקשו כי אין לי ממש ברירה, אבל איזה אנשים רעים יש בעולם הזה! מאתיים שקל לבקש?.. נו טוב, אין לי הרבה ברירה.. מה זה 200 שקל בשביל אחד שתקוע במדבר לבד עם פנצ'ר, מה זה לא שווה? בטח שווה, אשלם להם מאתיים שקל! הגרר עולה יותר..". וככל שהתקרב לכיוון הבית המחיר של הג'ק עלה ועלה עד שהגיע ל-3000 שקל.. כמה מטרים בודדים לפני שהגיע לבית המרוחק חזר האיש ממחשבותיו שליוו אותו כל הדרך ואמר: "3200 שקל בשביל ג'ק??!! לבן אדם הזה אין בושה? הוא רואה בן אדם תקוע באמצע המדבר עם פנצ'ר ומנצל את ההזדמנות לעשוק אותו? מאפה אני אביא לו סכום כזה? כזה בן אדם בלי בושה, חסר לב, הלוואי שילך לו לתרופות!!..."

ואז הוא הגיע סוף סוף אל הבית ודפק על הדלת. כמה שניות לאחר מכן נפתחה הדלת, ובפתח עמד זקן חביב שאמר לו: "שלום אדוני, אני יכול לעזור במשהו?.."

אך אז בעל הפנצ'ר פותח את פיו בקול רם וצועק בזעם: "אין לך בושה?? ככה אתה מנצל אנשים לשלם 3200 שקל בשביל ג'ק? תקשיב לי טוב אדוני, אני לא צריך את הג'ק שלך ולא שום טובה אחרת ממך!!!..." והלך לדרכו.

מה זו אינטליגנציה רגשית (E.Q.) ?

הפסיכולוגים פיטר סאלובי וג'ון מאייר הגדירו אינטליגנציה רגשית כ"וויסות רגשות המשפר את אורח חיינו", או במילים אחרות: יכולתו של האדם להבין את העולם הרגשי שלו, לנהל אותו באופן תקין ולשלוט בו.

הם גם הגדירו חמישה מרכיבים של האינטליגנציה הרגשית:

1. **מודעות עצמית:** היכרות עם העולם הרגשי הפנימי שלך ומה שמפעיל אותו
2. **ניהול רגשות:** התמודדות אפקטיבית עם רגשות, היכולת לרסן את הרגש ולהיות מסוגל לפעול לדחיית סיפוקים מדיים
3. **הנעה עצמית:** תיעול הרגשות להשגת מטרות גבוהות
4. **אמפתיה:** הקשבה ורגישות לרגשות הזולת. הבנת הפרספקטיבה של האחר
5. **מערכות יחסים:** שימוש במיומנויות האינטליגנציה הרגשית לבנייה, שימור ושיפור של מערכות יחסים

לפיהם, האדם בעל האינטליגנציה הרגשית הגבוהה יכול לזהות את רגשותיו ולשלוט בהם, ובנוסף לכך הוא מסוגל להקשיב לרגשות הזולת ולהשפיע על עולמו הרגשי של האחר באופן אפקטיבי. למעשה, לדבריהם, האדם בעל האינטליגנציה הרגשית הגבוהה מסוגל לחבר בין הרציונאלי והאמוציונאלי בדרך להעצמת תפקודו היומיומי.

בפרשה זו אנו מגלים מהתבוננות על ה"אינטליגנציה הרגשית" העמוקה של יוסף, על יכולת ניהול הרגשות שלו והשליטה בהם, על יכולת עיבוד ותגובה (מודל אפר"ת וכיו"ב), עליהן הרחיב המשגיח הגאון רבי ירוחם ממיר זצ"ל מסיפור התודעותו לאחיו.

א. בפגישתו עם האחים רואים שוב שליטה עצומה ברגשות והתנהלות באופן שכלי מוחלט של יוסף.

גם ה"לא יכול להתאפק" היה עם סיבה שכלית ולא אמוציונאלית, משום שמיד אח"כ הוא הוציא את המצרים, והסיבה שהוציאם לא היתה כדי שלא ישמעו אותו בוכה (כי בכל אופן כתוב שכל מצרים שמעה) אלא כדי שהאחים שלו לא יתביישו. רואים שגם ברגעים בהם מבואר ש"לא יכול להתאפק" הוא עדיין שלט בעצמו ונמלך במחשבתו ככל שאר הזמנים במטרה שלא לפגוע באחיו כהוא זה.

ב. יסוד נוסף העולה מהתנהלות יוסף הוא היכולת להכיר שגם כשמישהו עושה לך רע- הוא רק השליח ולא הגורם הראשוני וש"כל מה דעבד רחמנא לטב עבד" אמוני מוביל בפועל לתגובה מרוככת שאין מה לכעוס על השליח, ביוסף רואים את זה מכך שתלה בהקב"ה את בואו למצרים וראה בהם רק השליחים לכך בצורה עקיפה.

ג. עוד יסוד נפלא הוציא מכאן הגר"י זצ"ל, שלא זו בלבד שיוסף ידע שלא מהם הגיעו אליו התלאות, אלא שהוא גם ידע לתת להם הרגשה כזו שאדרבא הם עשו איתו טובה וחסד במה שמכרו אותו, שהרי רק ע"י כך הוא גדל למשנה למלך שדואג לשבר כל אחיו. וזה הוא יסוד עצום, כיון שבד"כ כשאדם עושה טובה הוא לא רוצה לקבל עבורה שום תמורה, אך לא מפני שהוא 'בעל חסד' גדול, אלא אדרבא כי הוא רוצה לשמור את הנותן במצב שהוא יישאר "חייב" לו תמיד- 'עבד לווה לאיש מלווה' ואם יאפשר לו יכולת לתת תמורה כלשהי או אפי' מדגיש לו שבזכותו קיבל מצווה- יש בזה משום חסד גדול אפילו יותר.

הסיפור בתורה נותן לנו הצצה לנקודת השיפור הראשונה. יוסף מפתח רגישות למבנה הרגשי של האחר ולומד שיש לייחס משמעות רגשית לשפת גוף, משום שזו יכולה לשמש חלון לעולם הרגשי של האחר. יוסף, שמלווה בבית הסוהר את שר המשקים ושר האופים של פרעה שירדו מגדולתם, שם לב "שאינ פניהם כתמול שלשום". יוסף שבשלב זה מבין את החשיבות של הבנת שפת הגוף כמשקפת את עולמו הרגשי של האדם ומבין שמהו מטריד אותם. יוסף מרגיש גם כאסיר בכלא בעצמו את השינויים הקטנים מאתמול להיות בברומטר הרגשי שלהם. הוא מדובב אותם ברגישות ואמפתיה והם נפתחים אליו ומספרים לו את החלומות המטרידים שחלמו. יוסף פותר להם את החלומות, וגם בכך יש סגירת מעגל קטנה. יוסף לומד להתמקד בחלומותיהם של אחרים. מי שמוצג בתחילה כנער המרוכז בחלומותיו שלו תוך התעלמות מהשלכותיהם על רגשות הזולת, לומד להיעשות קשוב יותר לחלומותיהם של אחרים.

גם בהתנהלותו עם האחים יוסף מוכיח שליטה אמוציונאלית מדהימה, קל להניח שהוא רצה להיחשף בפניהם כבר בפגישתם הראשונה במצרים כשהם משתחוים לו כנציגה של מלכות מצרים ומגשימים את החלום המדובר שלו שבו זלזלו, אבל הוא נע ביעילות מסיטואציה אחת למשנתה; לרגע אחד הוא מתנהג כחבר, וברגע אחר הוא כועס ומשתמש בסמכותו; בחדרי חדרים הוא בוכה, אך מסתיר רגש זה ודוחה את הרצון העז שלו להיחשף בפניהם.

בסבלנות רבה הוא יוצר מצב שבו בנימין הצעיר, בן הזקונים, יגיע למצרים, ותיווצר הסיטואציה המתאימה שהאחים יוכלו לוותר על הבן המועדף הנוכחי, שכמו יוסף, גם הוא בנה של רחל. יוסף

בונה את הסיפור בעדינות ודואג לכך שהגביע היקר שלו יימצא בשקו של בנימין – ועל פי הצהרת האחים, מי שהגביע יימצא אצלו, ימות.

מה יקרה עכשיו? האם יוותרו האחים על בנימין ואז יוכח שלא למדו דבר והשנאה עדין שולטת בהם, או שילחמו על בנימין ואז יוכח שהם למדו את הלקח ויוסף יוכל לחשוף את זהותו והמשפחה תוכל לשוב ולהתאחד?

כשיוסף רואה את יהודה נלחם עבור בנימין וקורא "כי עבדך ערב את הנער... וחטאתי לאבי כל הימים. ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני...", הוא מחליט להתגלות לאחיו בקריאה "אני יוסף העוד אבי חי". יוסף איננו מנסה להשפיל את האחים,

הרי הוא יכול היה להראות להם שהם השתחוו לו בדיוק כמו בחלומותיו. במקום זאת, הוא בוחר בדברי פיוס: "ועתה אל תעצבו ואל ייחר בעינכם כי מכרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלוהים לפניכם". יוסף בוחר באיחוד המשפחה על פני ניצחון רגעי לעצמו. בדיאלוג עם אחיו הוא מבטא הבנה לפרספקטיבת ההסתכלות שלהם. הוא משתמש בטיעונים רגשיים המבקשים לשכך את החרדה שלהם מפניו, וכך אומר להם יוסף "אתם חשבתם עלי רעה, אלוהים חשב לטובה" – כלומר, הייתם למעשה שליחים בתוכנית גדולה שהובילה למטרה רצויה.

תובנה חשובה נוספת היא העובדה שמבן ממשיך אחד המחזיק את לפיד האמת וזוכה לברכת ההמשכיות, אנחנו עוברים להסתכלות מורכבת יותר על האמת: מחשיבה רציונאלית נוקשה של "כן או לא, שחור ולבן",

אנחנו עוברים לחשיבה המייצגת 'גשטלט' מורכב יותר שרואה כי השלם גדול מסך כל חלקיו. יוסף ואחיו מבינים בסופו של סיפור שהאמת היא לעתים פאזל מורכב. האחים מבינים שגם חלקי הפאזל האחרים מייצגים אמת ובלעדי האחדות לא תהיה שלמות והמשכיות.

העובדה שאינטליגנציה רגשית יכולה להוות עבורנו משקפיים עמוקים הנותנים לנו פרספקטיבת עומק בהבנת ההתנהגות האנושית של הזולת היא אולי המסקנה החשובה ביותר. יוסף לא רק הפך מעבד למשנה למלך פרעה, אלא גם מנער שהתורה הציגה כמרוכז בעצמו ובחלומותיו לאדם שמולך ושולט בעולמו הרגשי ומסוגל להשפיע לטובה על עולמם הרגשי של אחרים – ובכך גם לאחות פצעי עבר ולהביא את השלום.

מסופר על צבי בעל שני קרניים שטייל ביער, ולרוע מזלו נתקעו קרניו בעץ. לאחר זמן הצליח להיחלץ, אך שוב נתקע בעץ, חשב ואמר לעצמו: אני אכרות את כל העצים וכך אוכל להסתובב ביער בחופשיות להנאתי. אמר לו חברו: כדי להוריד את העצים לא יספיקו לך כל חיך, פשוט תוריד את הקרניים ותיפתר הבעיה.

לפעמים אנו מנסים לתלות את אי ההצלחה ואת הבעיה בגורמים אחרים, אך אולי הבעיה היא בנו, ובתפיסות העולם שלנו, וברגע שנכיר בחסרונות שלנו, נבדוק את עצמנו ואת הפרשנויות ועיוותי החשיבה שאנו מעניקים לחיינו ונתן להם משמעות שונה, נצליח לעלות על דרך המלך.

סופגניות או לא להיות

ילד אחד ישב במטבח עם סבתו והתלונן בפניה על כך ששום דבר לא מסתדר לו: "אמא כועסת עלי, רבתי עם החבר הכי טוב שלי, קשה לי בבית הספר... **נמאס לי כבר מהחיים האלה!!!**"...

הסבתא הקשיבה בשקט לדבריו וחיבקה אותו באהבה. "אולי אתה רוצה לאכול משהו טעים?" היא שאלה אותו.

"**בטח**", הוא ענה לה.

אז הנה, קח לך מעט שמן...", אמרה הסבתא.

"**איכס!!!**" – אמר הילד ועיקם את פרצופו, "זה ממש דוחה!"

"אז אולי, אתה רוצה כמה ביצים טריות?" אמרה הסבתא "או כוס קמח? או בעצם אולי תעדיף כפית של אבקת אפיה?"

הילד התחיל לאבד את סבלנותו ואמר לסבתו: "סבתא, מה יש לך? כל הדברים האלה **ממש מגעילים**!"

ענתה לו הסבתא: "**אתה כל כך צודק, נכד שלי, לכל אחד מהדברים האלה יש טעם נורא. אבל תראה מה קורה להם כשמערבבים אותם יחד – הם הופכים לסופגניות הטעימות שאתה כל כך אוהב!**"...

אז מה אתה אומר נכד שלי? **שנלך לאפות יחד קצת סופגניות מהחיים**?"

"**ויהי מקץ שנתיים ימים**"_פרש"י "וכל לשון 'קץ' – סוף הוא".

בפרשה יש לנו דוגמא אחת מני רבות לסיפור שנראה שתחילתו קרע ונתק בין אחים, רוע ורשעות. סיפור קשה.

'איך אחים מתנהגים כך לאח שלהם?', 'למה הקב"ה מייסר כך את יעקב?', 'למה כל הנסיונות הנוספים באים על יוסף? לא "הספיק" לו כבר?.. יש לנו שאלות לרוב

אבל רק "**מקץ שנתיים ימים**"_, **בפרספקטיבה רחבה יותר, אנחנו מתחילים לגלות עולם, לקבל מעט תשובות.** ולראות איך הכל התגלגל בצורה שמיימית כמו שרק הקב"ה יכול לנהל את העולם ולסדר שיוסף יגיע בשלמות למצב שהוא "המשביר" לכל הארץ ושכל חלומותיו מתגשמים מול עיניו,

רבי נחמן מברסלב סיפר מעשה על שני סוחרים שנפגשו בדרך. הא' היה יהודי והשני גוי. כשהגיעו שניהם ביחד לעיירה יהודית בדיוק בערב פסח, כשבטנם צמוקה והם מזי רעב. הגוי דאג מאוד אך היהודי הרגיע אותו ואמר לו: בא תראה איזו הכנסת אורחים תהיה לנו היום בלילה ואלו מעדני מלכים אוכלים היהודים היום.

נכנסו לבית כנסת ומיד לאחר התפילה הזמנו שניהם. היהודי לבית אחד והגוי הזמן אף הוא לבית אחר.

למחרת היום, נפגשו היהודי והגוי שוב ברחוב. היהודי בקושי זז מרוב אוכל שאל את הגוי: "נו, איך היה?.." אך הגוי רק פתח את פיו וקילל את היהודי בכל הקללות האפשריות. "אתם היהודים", הוא אומר, **"רציתם להתעלל באדם רעב!..."**

"מה קרה?" שאל אותו היהודי?...

"הבטחת 'אוכל טוב'.." אמר לו הגוי, "אבל אלה רק דיברו ודיברו ובסוף הביאו לאכול רק קצת ירק עם מים מלוחים ואיזה 'קרקר' גדול וקשה... חכיתי עוד- אמרו 'בהמשך יש אוכל'.. שמעתי 'שולחן עורך', דמיינתי כבר ש'פותחים שולחן' עמוס ואז- מה קיבלתי?? **ביצים!!!...** פה כבר נשברתי והתעצבנתי סופית! ככה הם מתעללים בי? **אז יצאתי בהפגנות מהבית!...**"

אמר לו היהודי: **"שוטה שכמור! אם רק היה לך עוד ממש קצת סבלנות עד הסוף..** עוד קצת ממש עד המשך 'השולחן עורך' שכבר היה לפניך, היית אכן זוכה ואוכל כבן חורין שפע רב כסעודת שלמה המלך בשעתו".

רק אתה גרמת לעצמך רעה בכך שלא היתה לך הסבלנות לחכות עד הסוף!

גם לנו הרבה פעמים יש המון שאלות. באמונה, על הקב"ה, על דרך העולם וכדו' לעיתים אנו חושבים בתמימות שאנחנו כביכול היינו יכולים לסדר עולם "טוב יותר", אבל **הבעיה שלנו היא שאין לנו סבלנות לחכות עד הסוף!** לראות את הכל מסתדר ומובן לנו. כי 'בסוף' הכל ברור וטוב באמת.

שאלו פעם את הגר"ח קנייבסקי שליט"א על הנוסח המעניין והחריג למדי שב"על הניסים": "עמדת להם בעת צרתם" ומדוע בפורים נוסח זה אינו מופיע בברכה?

בתשובה הוא הפנה אותם לגמרא שמספרת על 'בת בילגה', שהייתה מזרע כהנים ונישאה לקצין יווני, שנכנסה בנעליה למקדש והייתה מבעטת במזבח ואומרת: "לוקוס לוקוס (ע"ש זאב שאוכל קרבנותיו) עד מתי אתה אוכל קורבנותיהם של ישראל ואיך עומד להם בעת צרתם?"

כנגד זה, שנים אחרי, כשהקב"ה הוכיח כבר את ניצחון היהודים ביוונים בנס, נוסחה בעל הניסים ה"תשובה משמים" במיוחד עבור בת בילגה שהייתה חסרת סבלנות.

הנה לך- אם היית מחכה קצת ולא מבעטת מיד, היית זוכה ונוכחת לראות בעצמך שכמו תמיד הקב"ה אכן עמד לישראל בעת צרתם. נדרשה רק קצת סבלנות.

הקב"ה לא מחויב לנו לקצב הרצונות שלנו, יש לו סיבה ותזמון מדויק להכל, אנחנו רק צריכים להיאזר בסבלנות.

אם נלמד להפנים ולקבל את הגישה הזו, שאנו לא יודעים תשובות ושלא תמיד נשלוט ונדע הכל עד ה"סוף", אז גם ההתחלות שלנו אולי יראו אחרת.

תשובות לסוגיית נר ביתו ונר חנוכה

1. ב
2. א
3. א
4. כיון שהם לצורך שלום בית.
5. אין חיוב לקחת הלואה כדי לקיים מצוות.
6. הן קידוש והן הדלקת נרות שבת חיובם מחמת השבת, אלא שאי אפשר להדליק נרות בשבת, ולכן מדליקים קודם. אבל חיובם הוא בזמן שווה.

תשובות לסוגיית שימוש בנרות חנוכה:

1. ג
2. א
3. ב
4. רב יהודה בשם רב אסי, שמואל, רב יוסף.
5. שנאמר ושפך-וכסה, במה ששפך יכסה.
6. לא, שלא יהיו מצוות בזווית עליו.

תשובות לסוגיית נר שהזיק:

1. א
2. ב
3. ב
4. לא.
5. כן.
6. חייב.

סיכום הניקוד:

פאנל ראשון

שם	סבב 1	סבב 2	סבב 3	סבב 4	סבב 5	סיכום

פאנל שני

שם	סבב 1	סבב 2	סבב 3	סבב 4	סבב 5	סיכום

פאנל שלישי

שם	סבב 1	סבב 2	סבב 3	סבב 4	סבב 5	סיכום